كِتَابُ الطَّهَارَةِ

محمد إبراهيم

كِتَابُ الطَّهَارَةِ

ޠަހާރަތުގެ ހުކުމްތައް

ލިޔު ޖަމާކުރީ:

محمّد إبراهيم ނަދިރު

بسم الله الرحمن الرحيم

مقدّمة

الحَمْدُ لِلّٰه رَبِّ الْعَالَمِيْن، وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ سَيِّدِ الأَوَّلِيْنَ وَالآخِرِيْنَ، وَعَلَى آلِهِ وَصَحْبِهِ وَمَنِ اهْتَدَى بِهَدْيِهِ إِلَى يَوْمِ الدِّيْنِ. أَمَّا بَعْدُ،

އެންމެ ފުރިހަމަވެގެންވާ ދީނަކީ އިސްލާމްދީނެވެ. މަންމަގެ ބަނޑުން ވިހާއްސުރެ ކައްވަޅަށްދާންދެން ބަޔާތް ޙަޔާތުގެހުރިހާ ހުރިހާގޮތެއް ޝާމިލުކުރަނިވި ޖާމިޢުދީނެކެވެ. ހުރިހާރޮޅިކަމަކަށް ގޮވައިލާ އަދި ހުރިހާހުރުމަތްތަކަށް މަސަލަތަކާ މަޖިލިސްތަކުގައިވެސް އިންސާނުންގެ ބަހާދޭ ބާޒާރުތަކާއި އަދިއިންސާނާއެކު ޖެހިޖެހޭ ބާރުވެރިކަމާއި ގެންގުޅެނީއެވެ. އިންސާނުންގެ އެންމެހާ ބޭނުންތަކާއި ފުރިހަމަކުރުމަށް މިދީން އެންމެބޮޑަށް ގެނައީ އެއްކަލަވެސް އެކަމެއްގެވެ. އަދި އިންސާނުންގެ އެންމެހާ ފުރިހަމަކުރުމަށް އެބައިގެ ފުރިހަމަކުރުމެވެ. ޝަރުޢުގެ ހުކުމްތަކާއި، ހުކުރު ހުކުމްތަކާއި، ބިދުޢަތުގެ ވިސްނުންތަކެއް ހިތްނޫޅުމަކާއި ތެޅިފޮތުގެ ބިނާ ހިތްވަކި އެކުވެ. އަދިބޭނުން ފުރިހަމަކުރުމަކީ އެހާގެ އަކަމްތަކެއް ފުރިހަމަކުރުމެވެ. އެބަހީ ﷲ ތާލާ އެކަލާނގެ ތަޤުވާ އެންމެފިޔަވަތް އަކަމްތަކެއް ބާއްޖެއްވެ. އަދި ބޭނުން ފުރިހަމަކުރުމުގެ ތެރޭގައި ޢިބާދާތް އެހާގެ ފުރިހަމަކުރުން ހިފެހެއްޓެވެ. ފަހު މިޔުތެއްގައި މިބާރުންނެ ވާހަކައެއް ގޮތެއްގެ މިފާހަގަކޮށްލެވެ. އެބަހީ ޢިބާދާތް ފުރުމަތް ފާހަގަކޮށްލެވެ.

ޢިބާދަތް ތަރުތީބަކަށް ނަމާޒުއެޅުމެވެ. އެއީ ބަލިގަތުމުގެ ބުނެވިދާނެ ބަލިގަތުން ނިންމާލުމެވެ. ޢިބާދާތް ނަމާޒަށް ޢިބާދާތެއް ތަކުރުންނެވެ. އަދި ބުނެވިދާނެ ޢިބާދާތް ޢިބާދާތް ނަމާޒުގެ ބަލިގަތުމުގެ ކަންތައްތަކުން މިޒަގުމަށް ތަނާޒަނިއެވެ. ފަސްގަނޑުގެ ކަނުދާނުގެ މިޔުޒިކުގެ ފަހުސް ޑުނުން ފެންދުރުމުއް. އަދި ހިނދުން ފުރިހަމަ ކަމާގޭ ބަލިގަތުމުގެ ފަރުމާތަކެއް އެސްގަތީއެވެ. އެސްއެއް ފުރިހަމަކުރުމުގެ އެންމެ ޤާލިބުގައި ބަލިގަތީގެ ޙަރަކާތްތައް އެއްޗެހިވެ.

ބާވަތްތައް ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. ދުން ދަބަރަކުރުން ބަދަލުވެރިވުމާއި އުޅަބަރަކުރުން ޖާގަހުރާނެގޮތް ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އަދި ޖާގަހުރުމުގެތެރެއިން ފެންފެނުގެމައްސަލަ ވުޒޫއާއި މުޅިއަށްގަޑުވާން ޖާގަހުރުވަން ހަމައެކަނި މުއްސަތަހަބު ޙައިޟުގެ ނިފާސްގެ އަޙްކާމްތަކެވެ. އެހެންކަމުން ވުޟޫގެ ވާޖިބުތަކެވެ ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އަދި މިފޮތަށް " كِتَابُ الطَّهَارَةِ " ގެ ނަމުން ނަންދީފައެވެ. ފޮތް ހުރީ ދިވެހިބަހުން ލިޔުއްވި ވިދުވުތިފައި " كتاب الطّهارة " އިން ފައްޓާފައިވެއެވެ. މިފޮތުގެ މުއައްލިފުގެ ފަރުދީއްޔާތުއްވެ. އަދި ޝާފިޢީމަޛްހަބު ބަދައްޤީގައިހުރި ބޭނުންވާ ހަކަތަކަށެވެ. ޝަރުޢީއަޙްކާމުތަކުގައި ފާހަގަކުރެވޭ މިންވަރުތަކަށް ބަލައިގެން މަޢުލޫމާތު ދީފައިވާ ކަމެވެ. އަދި އެހެނިހެން މަޢުލޫމާތު ގަތުމަށް މުރާޖަޢާ ކުރެވުނު ފޮތްތަކާއި ހާއްސަކޮށް ޝާފިޢީ މަޛްހަބުގެ ފޮތްތަކުން ނަގާފައިވާ ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި މަސްއޫލުވި ރައްކާތެރިކަމުގެ ފަރާތުން އަދި މުހިއްމު ފޮތްތަކުގެ ތެރޭގައި ޚާއްޞަކޮށް ކިތާބުތައް ބަޔާންކުރެވިފައެވެ. އަދި އެތަކުގެ ތެރޭގައި ފިޤްހުގެ ސުންނަތާއި ކޮމެންޓެރީ
سيّد سابق ގެ فقه السنّة އާއި، ابن رشد ގެ بداية المجتهد އާއި، علي القاري ގެ فتح باب العناية އާއި، إبراهيم الجمل ގެ فقه المسلم އެވެ.

ދުޢާއަކީ الله سبحانه وتعالى، މިފޮތުގެ ފައިދާ ދިވެހިރައްޔިތުންނަށް ލިބިދެއްވުމަށް ދުޢާކުރަމެވެ. އަދި އެކުލަވާލުމުގައި މިފޮތުގެ މަޢުލޫމާތުތަކަށް ރަނގަޅުކުރުމަށް توفيق ދެއްވުމެވެ. އަދި ނުހަމަތަކާ ފެނިއްޖެނަމަ ފާހަގަކޮށް ދިނުމަށް އެދެމެވެ. ޢިލްމުލިބިގަތުމަށް ސަލާމަތުގެ މަގު ބޭނުންކުރާ ހުރިހާ ފަރާތްތަކަށް ފައިދާވުމެވެ. آمين

كتبها الفقير إلى عفو ربّه عزّ وجلّ

محمّد إبراهيم

11 ޝަޢުބާން 1429ހ.

18 އޯގަސްޓް 2008މ

ފެނުގެ ބާބު

ފެން ބެހިގެންވާ ބައިތައް

(1) **ޠަހޫރު ފެން:** އާއްމު ފެނުގެ މުތުލަގު އެއްވެސް ޤައިދެއް އެޅުވިގެންނުވާ ފެނެވެ. މިފެނަކީ ޠާހިރުވެގެންވާ އަދި ޠާހިރުކޮށްދޭ ފެނެކެވެ. މިފެނުގެ ހުކުމް ބާވަތްތައް ވެއެވެ.

1- **ވާރޭފެނާއި ސްނޯއާއި ގަނޑުފެން.** މިއީ ޠާހިރުވެގެންވާ އަދި ޠާހިރުކޮށްދޭ ތިންފެނެވެ. މާތްالله ވަޙީ ކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَيُنَزِّلُ عَلَيۡكُم مِّنَ ٱلسَّمَآءِ مَآءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِۦ﴾ [الأنفال: ١١] މާނައީ: " އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް އުޑުން ފެން ވެއްސެވީއެވެ. އެއީ އެފެނުގެ ޒަރިޔާއިން ތިޔަބައިމީހުން ޠާހިރުކުރެއްވުމަށްޓަކައެވެ." އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ނަމާދަށް ހަރަމްބަންދަވައި ދުޢާއުލްއިސްތިފްތާޙުގައި ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "اللّٰهُمَّ بَاعِدْ بَيْنِي وَبَيْنَ خَطَايَايَ كَمَابَاعَدْتَ بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ اللّٰهُمَّ نَقِّنِيْ مِنْ خَطَايَايَ كَمَا يُنَقَّى الثَّوْبُ الأَبْيَضُ مِنَ الدَّنَسِ اللّٰهُمَّ اغْسِلْنِيْ مِنْ خَطَايَايَ بِالثَّلْجِ وَالْمَاءِ وَالْبَرَدِ" (رواه الجماعة إلاّ الترمذي) މާނައީ: " އޭރައްބާ ތިމަންކަލޯއާއި ތިމަންކަލޯގެ ކުށްތަކާ! އިރުއަރާފަރާތާއި އިރުއޮއްސޭފަރާތާ ދުރުކުރެއްވި ފަދައިން މިއަދާއި މިއަދާ ދުރުކުރައްވާނދޭވެ! އޭރައްބާ ތިމަންކަލޯގެ ކުށްތަކުން ސާފުކުރައްވާނދޭވެ! އޭރައްބާ ހުދުފޮތި ހަކަތަކުން ސާފުކުރެވޭފަދައިން މިއަދު ސާފުކުރައްވާނދޭވެ! އޭރައްބާ ތިމަންކަލޯގެ ކުށްތަކާ! ސްނޯއާއި، ފެނާއި، ގަނޑުފެނުގެ ޒަރިޔާއިން މިއަދާ، މިއަދުގެ ފަދައިން ސާފުކުރައްވާނދޭވެ!"

2- **ކަނޑުގެ ފެން.** މިއީވެސް ޠާހިރުވެގެންވާ އަދި ޠާހިރުކޮށްދޭ ފެނެކެވެ. މާތްالله ރަސޫލާއަށް އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާވެގެން ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله

صلّى الله عليه وسلّم އާ މިހެން ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ޔާﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހުރެމެން ކަނޑުމަތީގައި ދަތުރުކުރަމުން އުޅެމުއެވެ. އަދި އަހުރެމެން ބޯނުމަށްޓަކައި މަދުފެންތިކެއް އަހުރެމެން އުފުލަމުއެވެ. ފަހެ، އެއިން އަހުރެމެން ވުޟޫކުރިޔަމަ ބޯފެންދަތި ހުސްވެ އަހުރެމެން ފެނަށްޖެހިގަންނައެވެ. ފަހެ، ކަނޑުގެ ފެނުން އަހުރެމެން ވުޟޫކުރުމުގެ ހުއްދައޮތްތޯ؟ ފަހެ، رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އެއީ ޠާހިރުވެގެންވާ އަދި ޠާހިރުކުރާނެ ފެނެވެ. އަދި އެކަނޑުގައި މަރުވާ ޖަނަވާރު ހަލާލުވެގެންވެއެވެ." (رواه الخمسة)

3- **ޒަމްޒަމްފެން.** މިއީވެސް ޠާހިރުވެގެންވާ އަދި ޠާހިރުކުރާނެ ފެނެކެވެ. މާތްﷲ ރުއްސެވިގެންވާ ޢަލީގެފާނުގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "أَنَّ رَسُوْلَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ دَعَا بِسِجِلٍّ مِنْ مَاءِ زَمْزَمَ فَشَرِبَ مِنْهُ وَتَوَضَّأَ" (رواه أحمد) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޒަމްޒަމް ފެންބާލިޔެއް ގެނައުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. (ފެންބާލިޔެއް ގެނެވުމުން) ފަހެ، އެއިން ފެންބޯފުޅު ހިއްޕަވައި އަދި ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ."

4- **ގިނަ ޒަމާނެއްވަންދެން ބޭނުންނުކުރެވި ހުރުމުގެ ސަބަބުން ބަދަލުވެފައިވާ ފެން.** މިފެންވެސް ޠާހިރުކުރުމަށް ބޭނުންކުރެވޭނެއެވެ. އިއްތިފާޤުން ވަކިނުވާ ގޮތުގައެވެ. ސަބަބަކީ އެއީ ފެނުގެ ޙުކުމް މިފެނަށް ބާކީވާ ހުރިހާއެވެ.

(2) **އިސްތިޢުމާލުކުރެވިފައިވާ ފެން:** މިފެނަކީ ވުޟޫކުރުމުގައި ނުވަތަ ހިނައުމުގައި ބޭނުންކުރެވިފައިވާ ފެނެވެ. މިފެނަކީ ޠާހިރުކޮށްދޭ ފެނެއް ކަމުގައި ވާނެ ގޮތެއް އޮތްތޯ ވިދާޅުވެ. ޢިލްމުވެރިންގެ ބަސްފުޅުތައް ވަކިވަކި އެވެ. އަދި މިކަމާއި ބެހޭގޮތުން ދެބަސްވުމެއް ވެއެވެ. ސަބަބަކީ މިފެން ޠާހިރުވެގެންވާ ކަމުގައި ސާބިތުވެގެންވާތީއެވެ. އަދި އެހެންނަމަވެސް ޠާހިރުވެގެންވާތީ ސާބިތުވެގެންވެއެވެ.
މާތްﷲ ރުއްސެވިގެންވާ رُبيّع بنت معوّذ ، رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވުޟޫކުރެއްވިގޮތް

ބަޔާންކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު ދޮންނަވާ އަތްޕުޅުގައި ބާކީވެހުރި ފެނުން(އެބަހީ ޢާދަކަރިހުރި ފެނުން) އިސްތިޢުމާލުކުރައްވައި ފެންވެރުއްސެވިއެވެ." (رواه أحمد وأبو داود)

މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއްދުވަހަކު އެކަލޭގެފާނު ޖުނުބުވެފައި ހާލަތުގައި ހުންނަވަނިކޮށް މަދީނާގެ މަގެއްމަތިން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ ބައްދަލުވެވަޑައިގަތެވެ. އެހިނދު ކުއްލިއަކަށް އަބޫހުރައިރާ އެކަލޭގެފާނާ ދުރަށްޖެހިވަޑައިގެންގޮސް ހިނައި ފާރިގުވެލެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަރިހަށް ވަޑައިގަތުމުން ބަސްފުޅުދެއްކެވިއެވެ. "އޭ އަބޫހުރައިރާއެވެ! ކަލޭ މިހާ އެރިއަދީ ކޮންތާކަށްދިޔައީތޯ؟ އަބޫހުރައިރާ ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ހުރީ ޖުނުބުވެފައި ބާރަމުގަމެވެ. އެހެންވީ ޠާހިރުކަންމި ނެތި ކަލޭގެފާނާއެކު މަޖިލިސްކުރަން ނުރުހުނީމެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަސްފުޅުދެއްކެވިއެވެ. "سبحان الله އެވެ! ހަމަކަށަވަރުން މުއުމިނަކީ ނަޖިހެއް ނުވާނެއެވެ." (رواه الجماعة)

އިސްލާމީދީނު ހަދީޘުތަކުން މުސްލިމުންގެ ހަށިގަނޑު ނަޖިސްނުވާކަން އަންގައެވެ. އެހެންކަމުން ޖުނުބު އަދި ޙައިޟުގައި ހުރި މީހުންގެ ބާކީ ޠާހިރުކަން އަންގައެވެ.

(3) (ސައިބީނި ނުވަތަ ކުދިން ނުވަތަ ގާތުދުވަދު) ޖަރީމު އެއްޗެއް

އުކުޅުވައިވާގެން: ޢާއްމުކޮށްގެ ބުނުމުގައިވާގައި ހިނދަކު (އެބަހީ ފުށުގެނަމުން ނުހިނުންނަހައި ހިނދަކު) މިފެނަކީ ޠާހިރު އަދި ޠާހިރުކުރަނިވި ފެނެކެވެ. އެކަމަކު ޢާއްމުކޮށްގެ ބުނުމުން ނިކަމު އެއްޗެއްނަމަ ދަތިފައިވާނަމަ އެފެނުން ޠާހިރުވުން ބޭއްބަރައް ނުވާނެއެވެ. އެއްޗެއްނަމަވެސް އެފެން ޢާދަޖެހުމަގައި ޠާހިރުވެދެން ވެއެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އުއްމުލްމުއުމިނީން ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ދަރިކަނބަލުން "ޙައިޟު" އަވަސްކަރުގެން އެމީހުނާ އަދިމަތިންގެގޮތް އެކަލޭގެފާނު ވަޑައިގެން ބަސްފުޅުދެއްކެވިއެވެ. "މިންވަރަކު ނުވަތަ ފެސްވަރަކު ނުވަތަ މިއަކަށަބުންނަން ފެންނަނަމަ އެއްވުރެއިނަ ފަރަކު ފެންނަނާއި ކުރުނާދުފަރުގެން އެކަމަނާ ހިނަވާފެވެ. އަދި އެންމެ ފަހުފަރު

ކާފޫރުފެނުން ނުވަތަ ކާފޫރުގެ ކޮންމެވެސް ބާވަތެއްގެ ފެނުން ހިނަވާށެވެ. ފަހެ ހިނަވައި އަވަދިވުމުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް އަންގާށެވެ." ފަހެ އުއްމުޢަޠިއްޔާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެމެން އެކަމަނާ ހިނަވައި އަވަދިވުމުން އެކަލޭގެފާނަށް އަންގައިފީމުއެވެ. ދެންފަހެ އިޒާރު އެކަލޭގެފާނު، އެކަލޭގެފާނުގެ އިޒާރު އަހުރެމެންގެ އަތަށް ދެއްވާ ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. "މިއިޒާރުން އެކަމަނާގެ އެތެރޭކަރުން ކުރާށެވެ." (رواه الجماعة)

އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘުން އެނގޭގޮތުގައި ފެނާ ޠާހިރު އެއްޗެއް އެއްވެއަސް ޠާހިރުކުރުމުގެ ބާރު ބާކީވެ އޮތުމާ ހިނދަކު އެފެނަކީ ޠާހިރު އެއްޗެކެވެ. އަދި ޠާހިރު ކުރުވާނެ އެއްޗެކެވެ.

(4) ނަޖިހެއް ނުވަތަ ނަޖިސް އެއްޗެއް އެކުވެފައިވާ ފެން: މިފެނުގެ ދެބާވަތެއް ވެއެވެ.

1- އެނަޖިހުގެ ސަބަބުން ފެނުގެ ރަހަ ނުވަތަ ފެނުގެ ކުލަ ނުވަތަ ފެނުގެ ވަސް ބަދަލުވެއްޖެނަމަ. މިބާވަތުގައި މިފެނުން ޠާހިރުވުން ނުވާނެކަމަށް އިލްމުވެރިން އިޖްމާޢުވެ ވަޑައިގެންފައިވެއެވެ.

2- އެނަޖިހުގެ ސަބަބުން ފެނުގެ ރަހައަކަށް ނުވަތަ ފެނުގެ ކުލައަކަށް ނުވަތަ ފެނުގެ ވަހަކަށް އެއްވެސް ބަދަލެއް އައިސްނުވުމުން. އެބަޔާ ޢިލްމުވެރިންގެ ބުނަނީ އެއްވެސް ބަދަލެއް އައިސްނުވުމުން. މިބާވަތުގައި މިފެނުން ޠާހިރުކުރުވޭނެކަމަށެވެ. މިދަލީލަކީ މަދީނާގައި ހުރި "بُضَاعَة" ނަމުން ފެންވަޅެއްގެ ވާހަކަ ނަންގަތް ބަޔާންކޮށްފި. އެވަޅުގައި ނަޖިސްތަކާއި އެޅެއެވެ. އެވަގުތު ވިސްނުންތެރިންނަށް އަސްޙާބުބޭކަލުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ ސުވާލުކުރެއްވުމުން ބަސްފުޅު ކުރެއްވިއެވެ. "الْمَاءُ طَهُوْرٌ لاَيُنَجِّسُهُ شَيْئٌ" (رواه أحمد) މާނައީ: "އެފެން ޠާހިރުވެގެންވެއެވެ. އެއްވެސް އެއްޗަކުން އެފެން ނަޖިސް ނުކުރާނެއެވެ."

ނަޖިހުގެ ބަޔާން

ނަޖިހުގެ ޙުކުމަކީ މުސްލިމުންގެ މައްޗަށް އެއިން ޠާހިރުވުން އަދި ގައިން ތަންތަނުގައި ޖެހިއްޖެނަމަ އެތަންތަނުން ވާޖިބުވެގެންވާ ހަދަ ކަންތައްތަކެކެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْ﴾ [المدثر: ٤] މާނައީ: " އަދި ކަލޭގެފާނުގެ ހެދުންތައް ޠާހިރު ކުރައްވާނދޭވެ." އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޙަދީޘްފުޅު ކުރައްވާފައިވެއެވެ. "الطُّهُوْرُ شَطْرُ الإيْمَانِ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ޠާހިރުކަމަކީ އީމާންކަމުގެ ދެބައިކުޅަ އެއްބައެވެ."

ނަޖިހުގެ ބާވަތްތައް:

(ޝަރީޢަތުގައި ނަޖިސް ހިމެނޭގޮތުން ދެބައިކަށްފެވެ. އެއީ ކިއްސަވާތިއްދާ ކުޑަގިނަގެންފެވެ. ކުޑަގިނަގެން ނަޖިހަކީ ޖުޒުވެރިކަމާއި، ކަޑުވެރިކަމާއި، ނިލާސްވެރިކަމެވެ. މިގޮތުގެ ތަފުސް ހިމަނާނީ ކުއްސަތީގެންވާ ނަޖިހުގެ ބާވަތްތަކެވެ.)

(1) **މަރުވެފައިވާ ތަކެތި.** މަރުވެފައިވާ ތަކެތީގެ މުޢާމަލާ ދަބަރަކުން ސުރައި ކަންތައްތަކުން އެހެން ގޮތަކަށް މަރުވެފައިވާ ތަކެއްޗެވެ. އަދި މިތަކެތި ދިރިހުރި ތާނގާ މިތަކެތިން ކަނޑައިލާފާ ކަންތައްތަކުން މަސްކުރެވިފައިވާ މަރުވެފައިވާ ތަކެތީގެ ހުކުމުގައި ހިމެނޭ އެއްޗެކެވެ. މާތްالله ދެއްސަވާފައިވެ أبو واقد اللّيثيّ ގެ ރިވާޔަތްކުރެއްވުން ވެއެވެ. އަކާރާސްގެ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث ކުރެ ހުކުރެވިއެވެ. " مَاقُطِعَ مِنَ الْبَهِيْمَةِ وَهِيَ حَيَّةٌ فَهُوَ مَيْتَةٌ " (رواه أبوداود) މާނައީ: "ޖަނަވާރުތަކުން ހުރި ދިރިހުއްޓާ ކަނޑައިލާ ކަންތައްތަކުން ދަރަ މަރުވެފައިވާ އެއްޗެކެވެ."

ކަނޑުގައި ދިރިއުޅޭ މަހާއި އަދި ގޮނޑުފަނި މިބާވަތުން އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ. އެބަހީ މިދެތި

މަރުވެފައި ވީނަމަވެސް ޙަލާލުވާނެ ވެއެވެ. މާތްﷲ ހުއްދަކުރައްވައި އިބްނުމާޖާގެ ރިވާޔަތުން

ހާލާލުކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔާންކުރެ

ކުރައްވިއެވެ. " أُحِلَّ لَنَا مَيْتَتَانِ وَدَمَانِ: أَمَّا الْمَيْتَتَانِ فَالْحُوْتُ وَالْجَرَادُ، وَأَمَّا الدَّمَانِ فَالْكَبِدُ

وَالطِّحَالُ " (رواه أحمد وابن ماجه) މާނައީ: "މަރުވެފައިވާ ދެއްޗަކާއި ދެލެއ ހަރުހުރެސް

ބަލާލުކުރެވިއެވެ. މަރުވެފައިވާ ދެތި ތަކެއްޗެވެ. އެއީ (ކަނޑުގައި މަސް) މަހާއި ގޮނޑުފަނިއެވެ.

އަދި ދެލެ ތަކެއްޗެވެ. އެއީ ފުރާޅު ހުންކަޅިއެވެ."

އަދި ދޫނުހުންނަ ތަކެތިވެސް (މިސާލަކަށް ހިނި، މާމުއިކަޅުފަތް، ކަނޑޫ ފަލަތަކެތި) މިބާވަތުން

އިސްތިސްނާވެގެންވެއެވެ. އެބަހީ މިބާވަތުގެ އެއްޗެއް ކާއެއްޗެއްގެ ތެރެއަށް ވެއްޓިގެން

އޭގައި އަރުވާލިއްވަސް ދެބައި ވިދާޅުވުމުގައި މިބާވަތުގެ ތަކެއްޗެއްވެސް ނަޖިހެއްނުވާނެއެވެ.

އެކަމަކު ގިނައިން ކުރެވިދާނެ ވިދާޅުވުމަކާއި އެއީ ނަޖިހެއް ނޫނެކަމަށެވެ.

މަރުވެފައިވާ ތަކެތީގެ ކަންޓާއި، އެތަކެތީގެ ދޫވި، ކަނޑިއާއި، ހަނދުރު ތަކެތި ޙަރާމުވެގެން

ވެއެވެ. މިތަކެތި ނަޖިސްކަމަށް ދަލީލުކުރާ އެއްވެސް ދަލީލެއް އަދިސްފަހުން ނެތެވެ. މާތްﷲ

ގުރުއާނުގައިވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ ރިވާޔަތުން ހިލާލުވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

(ގޮސްތުގެ އަނބިއަނބިކަނބަލުންގެ ތެރެއިން) މައިމޫނާގެ އަޅުވެތިކަމަ ހަދިޔާކުރެވުނު ބަކަރިއެއް

މަރުވެފައި އަދި އެއްލައިލެވުން އެބަތަމަ އިހުރެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގެން ބަޔާންކުރެ ކުރެއްވިއެވެ.

"ތިޔަބައިމީހުން ކޮންކަމެއް އޭގެ ދަހަނާ ނުގަނެ ހަދައިފިންނެވީ ކަމަށް؟! (އެބަހީ

އޭގެ ނުކުރެވޭ.)" އެމީހުން ދެންނެވިއެވެ. އެއީ މަރުވެފައިވާ އެއްޗެކެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެ

ކުރެއްވިއެވެ. "ހަމައެކަނި ހަރާމްވެގެންވަނީ އެކެއްލުމެވެ." (رواه الجماعة) އަންނާމް ސޫރަތުގެ

145ވަނަ އާޔަތުގައިވާ "مَيْتَة" (މަރުވެފައިވާ ތަކެތި) މިކަލިމައިގެ ތަފްސީރުގައި މާތްﷲ

ޤުރުއާނުގައިވި އިބްނުޢައްބާސް ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ހަމައެކަނި އެއީން ބަރާމްކުރެވިފައިވަނީ

އާދޭ މަހެވެ. ދަޅު އާދޭ ހަމާއި، ދަޅާއި، ކަނޑާއި، ކުކުޅުގެ ބަލިކަށި ބަހާލުވެވޭގެންވެއެވެ." (رواه ابن المنذر وابن أبي حاتم)

(2) ވ. މިމައްސަލައިގައި ވާގޮތް ދުރާތުރިޔާ ފެތުރުނުކުރާ ބަޔާނުން ފައިދާއިއްޔާ ހުނަން ލެއާއި، ބައިސްކުލެއާއި، ނިޔާސްގެ ލެއެވެ. އެކަމަކު މިގޮ މަތިދިނުމަށް މާލެވޭގެން ވެއެވެ. އެބަހީ ބައިސްކުލެއާއި ނިޔާސްގެތޯ ކިޔުމުގައި ކުރުމަށް ތެރުވަނަކުރަ ޖެހުމުން ސިފަވެގެން ހުއްޓަ

މައްސަލައެއްނެތެވެ. އަދި ފެތުރުނުވާ ބައިވާނެ މަސްތެކުގައި ހުރިގެއިހުން ލެއާއި އެމަސްތެކުގެ ނަރުތެކުގައި ނުނިކުމެ ހުއްޓިހުނަ މަތި ވާގައިކުވެސް މައްސަލައެއްނެތެވެ. މާތްالله

ވަނީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿أَوْ دَمًا مَّسْفُوحًا﴾ [الأنعام: ١٤٥] މިއާޔަތުގެ ތަފްސީރުގައި ابن جُرَيج – رحمه الله – ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މިއާޔަތުގައި މިވާ ފެތުރޭ ދުރާތުރިޔާ ހަމައިސްކުރިއާއި ނަރު

ދިނަވެއެވެ. އަދި އާދޭ ނަކުތޯކުގައި ނުނިކުމެ ހުއްޓިހުނަ މަތިވާގައިކު އެއްވެސް މައްސަލައެއް ނެތެވެ." (أخرجه ابن المنذر) އަދި މާތްالله ކުރައްސަވާފައިވާ ޙަރާމްކުރެއްވީ ދިޔަރިން

ރަވާގެންވެއެވެ. އެކަމަށް ވިދާޅުވެއެވެ. ތެޔޮތެރި މަސްފެންމަގާގައި ދަރުވަދަތަން ފެލް

ހަމަޖެހުނަ ދާދު ހަޅުގެން މަސް ކަރަހަޅުއެވެ. އަދި الحسن البصري – رحمه الله – ވިދާޅުވެއެވެ. މުސްލިމުން އަބަދުވެސް ހަމަޖެހިމަތިކުގައި ޖަހަމްކާތް ފެއަށަހާދުވެ ނަމާދުކުރެ

އެވެނެވެ. (ذكره البخاري) އަދި މާތްالله ތެރެސްނަބަތުގެ ޕުރަދުރުގެ ނަމާދަށް ހުނަނަމެހިކުރެ

ޖަހަމްވެވަޒިނަފިއެ ހިނދު އެޖަހަމްނަ ފެއައިލްހަރޮދުނީ ދާދު ނަމާދު ކުރައްވިއެވެ. (فتح الباري) މުޅިހިމަތްނާއި ބިހިމަތުން ހަށަނަފާ އިސްވެދިހަ ތަރުޖަމާތުގެ މައްޗަށް ބޮޑާބަރު

މާޑިވެގެންވެއެވެ. އަދި ގައިގަޔާއި ހަކުރުގައިޖެހޭ ތަނާ ބޯކާމުން أبو مجلز – رحمه الله – އާ ސުވާލު

ކުރެވުނުން ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްވެސް މައްސަލައެއްނެތެވެ. އާޔަތުގައި މާތްالله ފުރުކަރުވާ ލަހަމާއްވަރުތަ

ވާގެ ވަރަކަށެވެ. ތިރާގެ ވަރަކަށް ފުރުކަށް ތުރުކަމުވަމެވެ. ابن تيمية – رحمه الله –

ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "ތެޔާގެ ހަރުދަ ސުރުގުއަދި ޖެހުމުގަނދަ ރިމަސް ވައިޖެހުވެގެން ވެއެވެ. އެކަމަކު

އެއީނަޖިހެއްކަމަށް ދަލީލުކުރާ އެއްވެސް ދަލީލެއް އައިސްފައެއް ނުވެއެވެ." އަދި އަސްލު ހަލާލުކަން ބޭނުންވާނީ މިއިން ހަރާމްވާކަން އެނގޭ ބޭނުންވަރަކުން ހަރާމްވާކަން ދަލީލުވެގެންނެވެ.

(3) **ދަލީލަކީ.** މާތްالله ވަޙީކުރެއްވި އާޔަތެވެ. ﴿قُل لَّآ أَجِدُ فِي مَآ أُوحِيَ إِلَيَّ مُحَرَّمًا عَلَىٰ طَاعِمٍ يَطۡعَمُهُۥٓ إِلَّآ أَن يَكُونَ مَيۡتَةً أَوۡ دَمًا مَّسۡفُوحًا أَوۡ لَحۡمَ خِنزِيرٖ فَإِنَّهُۥ رِجۡسٌ﴾ [الأنعام: ١٤٥] މާނައީ: "(އޭ ރަސޫލާ) ކިޔައިދެއްވާށެވެ! ވަޙީކުރެވުނު ތަކެތީގެ ތެރެއިން ކާ މީހަކަށް ކެއުން ހަރާމް ކަމުގައިވާ އެއްޗެއް މަށަކަށް ނުފެނެއެވެ. އެ އެއްޗަކީ މަރުވެގެންވާ އެއްޗެއް ނުވަތަ އޮހެމުން ދާ ލޭ ނުވަތަ އޫރުމަސް ކަމުގައިވާ ހާލަތުގައި މެނުވީއެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެ އެއްޗަކީ ނަޖިސް ތަކެއްޗެވެ."

(4،5،6) **އާދަމުގެ ދަރިފުޅުގެ ހެދި، ތަނާގެ ކުނޑިކުރުމާ އެއްޗެހިތައް، ތަނާގެ ޕެކޭޖްތައް ނަޖިހެވެ.** މިއީ އެކަމަކީ މިއީ ތާހިރު ހަލާލު ކަމެއްގެ ދަލީލެއް ދެއްކުމަށްވާ ކަމެކެވެ. ބައިގަނޑެއްހެދީ ތާއެއްޗެވެ. އެހެނީ ހައިވާނާތު ދަރުމަތީގައި ލޭ ހުރުމެވެ. ހަމައެއްގޮތަކަށް ކަރައްޒިތަކުން ބޭނުމެއް ހޮޅުގަ ލައިގެންނެއް ކުނޑިކުރުމާ އެއްޗެހީގެ ނަޖިސްކަން ދެނެގަނެވިފައިވެއެވެ. އެބަހީ މިފަދަ ދޫދަނެ އެއްޗެހި ކުނޑިކުރުމުގެ ތެރޭގައި އުނދަގޫވެއްޖެނަމަ ދޫކޮށްލުމުން ފެންލާން ޖެހެއެވެ. މާތްالله ރަސޫލުއްލާ ނަބިއްޔާ أم قيس ގެ ކުޑަކުއްޖާ ދަރިފުޅު ބެހެއްޓެވިއެވެ. "އެއްދުވަހަކު އެކަމަނާ ކުޑަކުއްޖާ ރަސޫލުﷲގެ ހެޔޮނިޔަތުން ހަށިމުބާރަކުގައި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ދެއިސްކަނޑު ފެނަށްލާގެން މުބާރަކު ހެދުމަށް ހޮޅިލައިފިއެވެ. ފަހެ ރަސޫލުﷲ ކުޑަކުއްޖާގެ ހޮޅި ފެނާ ގެނެސްދެއްވުމަށް އެދުނެވެ. ދެން ރަސޫލުﷲ ހޮޅީގައި ފެންދިނުމަށް ފޮތިކޮޅެއް ގެނައުމަށް އެދިވަޑައިގަތެވެ. ދެން ހޮޅި ފޮތިން ފޮހެލުމެއް ނުމެއެވެ. ދެން ހަށިބޯ ކުޑަކުއްޖާގެ ހޮޅި ނުދޮވެ ދޫކޮށްލެއްވިއެވެ. ހަމައެކަނި ފެން ދޭރުވައިލައްވައިގެން ނުބައިތައް ނައްތުވާލެއްވިއެވެ." (متّفق عليه) މިއީ ކުޑަކުއްޖާގެ ކާނާއަކީ ހަމައެކަނި މަންމަގެ ކިރު ކަމަށްވާ ކުޑަކުއްޖާގެ ހޮޅިއާ ބެހޭ ހުކުމެވެ. ދެން ކާއެއްޗެހި ކާން ފަށައިފިނަމަ ހޮޅިވެސް ނަޖިހެއްގެ ގޮތުގައި ބަލަންޖެހެއެވެ. ކުޑަކުދީން ކުނޑިކުރުމަށް ދިމާވާ ހުރިހާކަމެއް ދޭހަވާނެއެވެ.

ދޮން ކިރުބޯ ގަޔާނުކުން ދަރިޔާގެ ވާހަކަ ދަންނަވައިފި. އުކުއްޖާ މިޒާއްގެ އުނދަގޫ ކުޑަކަމުދޫސްތިނަރަ ޖެހޭނީ އެކަނި ފެންފާނުކަމެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުމެންގެ ބަރިޔާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔާންކުރައްވާފައިވެއެވެ.

" بَوْلُ الْغُلاَمِ يُنْضَحُ عَلَيْهِ، وَبَوْلُ الْجَارِيَةِ يُغْسَلُ " (رواه أحمد) މާނައީ: "(ފިރިހެން ކުއްޖާގެ ކިރުބޯ) ގަޔަށްޖެހުނު ކުޑަކަމުގެ މަތީގައި ފެން ވިއްސާލަންވާނެއެވެ. (އެބައި އުޅޭ ކުދިންނެވެ.) އަދި އަންހެން ކުއްޖާގެ ކުޑަކަމުގައި ދޮވެލަންވާނެއެވެ. (އެބައި ކުދިން އުޅޭތީވެ.)"

މިހުކުމަކީ ކިރިޔާ ކުއްޖާއާއި އަންހެން ކުއްޖާގެ ކުޑަކަމުގެ އެއްބައިގެ ހުކުމް މަޤާމްވެގެން ދާފަދަ ހިސާބަކީ ސާބިތުވެގެން ވާއިރުގެ ތަފާތު ބަޔާންކުރާ ހަދީޘްތަކެވެ. އަދި ބަލާއިރު އެހެން ބަޔާންކުރެވިފައެވެ.

(7) **ވަދީ.** މިއީ ކުޑަކަމުދިޔުމަށްފަހު ނުވަތަ ބަރުދަންބޮޑު އެއްޗެއް އުފުލުމުން ކުޑަކަމުދާ ދޫނުން ބޯއްދަފަށް ނިކުންނަ ހުދުކުލައިގެ ގަދަ ފެންތަކެވެ. މިއީ ނަޖިސްކަމާމެދު އެއްވެސް އިޚްތިލާފެއް ނެތްކަމެވެ. އެބައި މިއީ ނަޖިސްކަމަށް ބެލެވިގެން އިޖްމާޢު ވެގެންވާކަމެވެ. ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. "ވަދީ ދަންނަވައެވެ. ދެން އެއީ ކުޑަކަމުދިޔުމަށްފަހު އަންނަ އެއްޗެކެވެ. އެއަށްފަހު ދެން އެކަމާގެ ޒަކަރުއި ދޮވުމަށް އެކަން ތަނަވަސްކޮށްލާށެވެ. އަދި އެކަން ވުޟޫކުރައްވައިލާށެވެ. ހިނައުމަކާނުލާށެވެ." (رواه ابن المنذر)

އަދި ރަސޫލުﷲ ޞައްލައްލާހު ޢަލައިހިވަސައްލަމްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ. "މަނީ އަދި ވަދީ އަދި މަޛީގެ ވާހަކަ ދަންނަވައެވެ. މަނީގެ ފަހުން ހިނައުން ޖެހެއެވެ. ވަދީއާއި މަޛީ ގައިން ވުޟޫކުރުން ކުޑަކަމުގެ ތަނަވަސްކުރުމުގެ ހުކުމެވެ." (رواه الأثرم)

(8) **މަޛީ.** މިއީ ޝަހުވާނީ އެދުންވެރިކަން އުފެދުމުން ކުޑަކަމުގެ ތަރުން ނިކުންނަ ކުރަދާ ސާފު ތުނި ފެނެކެވެ. މިއީ ފިރިހެނުންގެ ކިބައިންވެސް އަދި އަންހެނުންގެ ކިބައިންވެސް އަންނަ ފެނެކެވެ. އަންހެނުންގެ ކިބައިން ގިނަގޮތެވެ. މިއީވެސް ނަޖިސްކަމަށް އިޖްމާޢުވެގެން ވާއިރުގެ ކަމެވެ. ގައިން ބޭނުން ކުޑަކަމުގެ ނިޔަތުގައި

އެތަން ދޮންނާށެވެ. އެކަމަކު ހެދުމުގައި ޖެހިއްޖެނަމަ އެތަނަށް ފެން ވިސްނުވައިލުމުން ފުދޭނެއެވެ. ސަބަބަކީ މިއީ ޖުވާނުންގެ ކިބައިން އައުން ގިނަ އެއްޗެއް ކަމުގައިވާތީ މިއިން ސަލާމަތްވުން އުނދަގޫ ނަޖިހެކެވެ. އެހެންކަމުން ކިރުބޮ ގަޑިޔާރުންނާއި ކުޑަކުދިންގެ އެއްޗެހީގެ ނަޖިސްކަމަށްވާ ފޮއިލުކުރުމުގެގޮތުން މިނަޖިސް މާއައްސޭކަން ބޮޑެވެ. މާތްالله ރުހްސަތުދެއްވި ބަޔަކީ ފެނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑަކީ ވަރަށްގިނައިން މަޛްޔުއަންނަ މީހަކުވީމެވެ. ދެން މިކަމާބެހޭގޮތުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ ސުވާލުކުރުމަށް ލަދުގެ ސަބަބުން އަޅުގަނޑު އެދުނީމެވެ. އެއީ އެކަލޭގެފާނުގެ ދަރިކަނބަލުން އަޅުގަނޑުގެ ކާވެނީގައި ވާތީއެވެ. ދެން އޭނާ އެކަލޭގެފާނާ ސުވާލުކުރުމަށް ބަރީޟުކުރީ ދެންނެވީމެވެ. "ޛަކަރު ދޮވެ ވުޟޫ ކުރައްވާށެވެ ހިނާށެވެ." (رواه البخاري) އަދި މާތްالله ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ سهل بن حنيف ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ދަންނަވައިލީމެވެ. ޔާ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! އަޅުގަނޑުގެ ހެދުމުގައި މަޛްޔު ޖެހިއްޖެނަމަ އަޅުގަނޑު ހަދާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث ކުރެއްވިއެވެ. " يَكْفِيْكَ أَنْ تَأْخُذَ كَفّاً مِنْ مَاءٍ فَتَنْضَحَ بِهِ ثَوْبَكَ حَيْثُ تَرِي أَنَّهُ قَدْ أَصَابَ مِنْهُ " (رواه أبوداود والترمذي) މާނައީ: "ތިބާ ފެން އަތްތިލަޔެއް ނަގައި ތިބާގެ ހެދުމުން މަޛްޔު ޖެހުނުކަމަށް ތިބާއަށް ފެނުނު ތަނަށް އެފެން އަތްތިލި ވިސްނުވައިލުމުން އެކަށީ ތިބާއަށް ފުދޭނެއެވެ."

(9) **މަޛީ:** މިއީ ޝަހުވާނީ އުފެދިފައިވާއިރު ފުރަތަމަ ގިރާފައި ޖިންސީގޮތުން ނިކުންނަ ދިޔަ އެއްޗެކެވެ. އޭގެ ކުލަ ހުދު ކުލައެކެވެ. ބައެއްފަހަރު ހިނގާފައިވާ ކަމެއް ވެސް ނޭނގިދާނެއެވެ. މިއީ ނަޖިހެކެވެ. މިއަށް ވުޟޫވާ ބާވަތުގެ ޙުކުމެއް އިއްތިހާދުވެފައިވާ އިއްތިފާޤެވެ. އަދި ބައެއް ފަހަރު ދިޔަވާ ޤަވާއިދުން ނިކުންނަ މިއީ ނަޖިހެކެވެ. މިހެން ވުޟޫވާ ބާވަތުގެ ޙުކުމެއް އިއްތިފާޤު ވާއިރު ހަދަކުރާ ދިޔަވާ ތިބާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. މަޛްޔުއަކީ ގެންގުޅެމުން ދާއިރު ވިދާޅުވުމެވެ. އެބަހީ މިއީ ނަޖިހެއްކަމެވެ. އެކަމަކު ހެދުމުގައި ޤޫމަކަށް ހުރިއްޔާ ތަނެއް ހިނގާލައި ފެނައްޖެނަމަ ކަނަތާއިލުން މުސްތަޙައްބުވެގެން ވެއެވެ. މާތްالله ރުޟާވެވޮޑިގެންވާ ޢަލީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ.

އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ހެދުންކޮޅުގައި ޖެހިފައިވާ މަނި ހިކިފައިވާނަމަ އަޅުގަނޑު ކަހައިލަމުއެވެ. އަދި ތެތްކޮށް ހުރިނަމަ ދޮވެލަމުއެވެ." (رواه الدارقطني والبزّار)

(10) މަސްކެއުން ހުއްދަވާ ޖަނަވާރުންގެ ކުޑަކަމުދާ އެއްޗެއްސާއި ބޮޑުކަމުދާ އެއްޗެހި.

މިދެއެއްޗަކީވެސް ނަޖިސް ނޫނެވެ. މާތްالله ރުހިވެވޮޑިގެންވި އިބްނުމަސްޢޫދުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްދުވަހަކު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޤަޟާޙާޖާ ކުރައްވަންވެގެން ވަޑައިގަތެވެ. އަދި ތިންހިލައެއް ގެނެސްދިނުމަށް އަޅުގަނޑަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެއީ އެކަލޭގެފާނު އެއިން އިސްތިންޖާ ކުރެއްވުމަށެވެ.) ދެންވަނީ އަޅުގަނޑަށް ފެނުނީ ދެހިލަގަނޑެވެ. އަދި ތިންވަނަ ހިލަގަނޑު ފެނިނުވުމުން މަސައްކަތްކުރީމެވެ. އެކަމަކު ނުފެނުނެވެ. ދެން ތިންވަނައަށް ހިލަގަނޑެއް ނުފެނުމުން ގޮނޑިގަނޑެއް ޖަނަވާރެއްގެ ހިކިފައިވާ ބޮޑުކަމުދާ ގަނޑެއް ގެނައީމެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު ދެހިލަގަނޑު ނަގައިގެން ބޮޑުކަމުދާ ގަނޑު އެއްލާލެއްވިއެވެ. އަދި ބަދަލުކުރައްވައިގެން ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއީ ނަޖިހެކެވެ." (رواه البخاري)

ދެން މިގޮތުން މަޤާމުވެރިން ބުނެއެވެ. އެއީ އެކަމަކު ނަޖިސްކަމުގެ ހުކުމެއް ދެވިފައިނުވާ ކަމުގެ ދަލީލެވެ. ވަކި ޢާންމުގޮތެއް ނެތުމުން ފެންނާނެ އިތުރު ދަލީލެއް ގެނެސްފައިވާ ކަމެއް ނުވެއެވެ. وليد بن مسلم – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު إمام أوزاعي – رحمه الله – އަށް ސުވާލުކުރީމެވެ. މަސްކެއުން ހުއްދަވާ ޖަނަވާރުތަކުގެ ކުޑަކަމުދާ ނަޖިހުގެ ހުކުމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ދެން ޖަވާބުގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "އަސްހާބުބޭކަލުން އެބޭކަލުންގެ ހެދުންތަކުގައި އެއްޗެހި އިތުރުވާނަމަ އެއީ އެބޭކަލުން ދޮވޭކަމުގެ ހެދުންތަކުން އެ ދޮވެލުމެއް ނުކުރައްވައެވެ."

ދެން މަސްކެއުން ހުއްދަ ޖަނަވާރުތަކުގެ ކުޑަކަމުދާ އެއްޗެއްސާއި ބޮޑުކަމުދާ އެއްޗެހީގެ ވާހަކަ ދަންނައެވެ. މިބާބު ނަޖިސްވުމާމެދު އިޚްތިލާފުވެރިންގެ ދެބައިވެސް އިލްމީ ދަލީލު ހުށަހަޅައެވެ. ޝާފިޢީމަޛްހަބުގައި މިއީ ނަޖިހެއް ކަމުގައިވެއެވެ. އެބަހީ މިއީ ޠާހިރު ކަމެވެ. ابن تيمية – رحمه الله– ވިދާޅުވިއެވެ. "އަސްހާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން އެއްބޭކަލަކުވެސް މިއީ ނަޖިހެއްކަމުގައި ވިދާޅުވެފައެއް ނުވެއެވެ." މާތްالله ރުހިވެވޮޑިގެންވި އަސްހާބުބޭކަލުންގެ ތެރެއިން ރިވާވެގެން ވެއެވެ.

އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އުއްމަތުންނަށްދަތިވާނެ ނުވާނަމަ އުއްމަތުންނަށްދަތިވާގޮތް ބައިގަނޑު މަތިންނަކަށް އަހަރެން ބަލާ
މަތިންގެ ޖަހާލު އުއްމަތުންނާ ނުލުވުމުގެސަބަބުން އުއްމަތުން ބަލިފެއްޖެއެވެ. ދެން ޖަހާލުގެ
ޖަވާބުތަކުގެ ގައިން ގޮތް އެގެވާލާއި އެގެލުގެކަލުދުވަސްކުރި ބައިވަނ އުއްމަތުންނަން رسول الله
صلّى الله عليه وسلّم ހަމަޖެހިލެއްވިއެވެ." (متّفق عليه) މިބައިތިކުރެވުން ދަތިވި ލިޔަނި ޖަވާބުގެ
ލުދަކަމުދާއްޖަވާސަރި ނަޖިހާއް ދުންކަމަހެވެ. ދެން މަސްކަލޫ އެހިނހެން ޖަނަވާރުތަކުގެ
ލުދަކަމުދާއްޖަވާރި ނަޖިސް ދުންކަމުގަވާސިރި ޖަމަހުގެ ލުދަކަމުދާ އެއްޖަވާސަން ޖިހާސްކޮންހެއްވެ.

(11) **ޖަނާޒާ.** ޖަނާޒާއަކީ، އިންސާނުންގެ ނަފްސާއި މަސްކަލުން ހުއްދަނުމް ޖަނަވާރުތަކުގެ
ނަފްސް ކަށިއްގާ މަސްކަލުން ހުއްދަ ކާނުލު ޖަނަވާރުކަލެވެ. އޭގެ ޖަމަހުކަލުގައި ވިއަސް ދަރިކަލުގައި
ވިއަސް ބަކަރިކަލުގައި ވިއަސް ކަލުދުކަލުގައި ވިއަސް ދާއެވެ. މިފަދަގެ ޖަނަވާރުގެމަސްކަތް
ސަވާރުވުމާއި އެދެކަރު ބައިމާއި އެދެމަސް ކައުވަނި ދިނުގަދި މަސްކަރުވިޔައެވެ. މާތްالله
ރައްސުންގެއްވި އިބުނު ޢައްބާސްގެ ކަބަދިން ރިވާވެގެން ފައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
"ޖައްޒާރާގެ ކަރުބަދިން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ނަހީ ކުރައްވިއެވެ." (رواه أبوداود
والترمذي) އަދި އެހެން ރިވާޔަތެއްގައި ފައެވެ. "ޖައްޒާރާއަށް ސަވާރުވުން رسول الله صلّى الله عليه
وسلّم ނަހީ ކުރައްވިއެވެ." (رواه أبوداود) އަދިވެސް އެހެންރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. " ބިލާރުމަސް
ކެއުމާއި، ޖައްޒާރާމަސްކެއުމާއި، ޖައްޒާރާއަށް ސަވާރުވުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم
ނަހީކުރައްވިއެވެ." (رواه أحمد وأبوداود)

މިވައްތަރު ޖަނަވާރުގެ މަހާއި ކިރު ބަރާދުވަނި އޭތި ބަދުއާސްކުރި ނުވަތަ ބަދުލުކުރި ބާއްވައިގެން
އޭގެ މަހާއި ކިރު ބާރިކުވަދުގެން ނަޖިސްދުން ތަކެތި ކަދުޅިނުދުބަނުވެ. ބައްއިލުލުވުރަދުގެ
އަރިހުން ރިވާވެގެން ފައެވެ. ޖަމަހާއި ގެރި ސާފުސްދުވަސް ވަދުގެން ބަދުލުކުރި ބާއްވައިގެން
ނަޖިސްދުގައްދުކާއި ކަދުޅިނުވެ. އަދި ބަކަރި ހަމުދުވަސްވަދުގެން، އަދި ކުކުޅު މިސްދުވަސްވަދުގެން
ބަދުލުކުރި ބާއްވައިގެން ނަޖިސްދުގައްދުކާއި ކަދުޅިނުވެ. އޭރުން އެގެމަހާއި ކިރު ބަރާދުވަންއެވެ.

(12) **ބަނގުރާ.** ޖުމްހޫރުއިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި މިއީނަޖިހެކެވެ. އެއީ މާތްاللهގެ ކީރިތިބަސްފުޅުގެ ސަބަބުންނެވެ. ﴿ إِنَّمَا ٱلْخَمْرُ وَٱلْمَيْسِرُ وَٱلْأَنصَابُ وَٱلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ ﴾ [المائدة: ٩] މާނައީ: "ބަނގުރަލާއި، ޖުއާއާއި، ބުދުތަކާއި، ނަސީބުބެލުމަށްޓަކާ ތިރުތަކާއި މިހުރިހާ ތަކެއްޗަކީ ނަޖިސް ތަކެއްޗެވެ. ޝައިޠާނާގެ ޢަމަލުތަކުގެތެރެއިންވާ ޢަމަލުތަކެކެވެ." އަދި ބައެއްއިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މިއީ ނަޖިހެއްނޫނެވެ. މިއާއަޅުވައި ނަޖިހުގެ ދަލާލަތު މަޢްނަވީ ނަޖިހެއްކަމުގައެވެ. ބަޔާނުކޮށްދެނީ ސަބަބަކީ އާޔަތުގައި ބަޔާންވެފައިވާ ތަކެތީގެ ބިނާކުރެއްވުމަކީ ބަރަކާތް ނަޖިހެއްކަމަށް ބާރުގެ ފަރާތުން ނަޖިސްކަމެއް ކަނޑައަޅުއްވާފައިވާ ހުކުމެކެވެ. ހަމަ ފާހަގަކުރެވޭ އެތަކެތި ނަފްސުގައި ނަޖިސްވުމަކީ ބޮޑުކަމެއް ނަޖިހެއް ނުވަތަ ކޮންމެވެސް ބާވަތެއްގެ އެއްޗެކެވެ. އެހެންކަމުން އެއިންޓަގެ ކުރިމަތިން ބަޔާންކުރެވޭ ބާވަތްތަކެއް ނަޖިސް ﴿ فَٱجْتَنِبُوا۟ ٱلرِّجْسَ مِنَ ٱلْأَوْثَٰنِ ﴾ [الحج: ٣٠] މާނައީ: "ފަހެ ނަޖިސްކަމުގައިވާ ބުދުތަކުން ދުރުވެގަންނާށެވެ." މިއާއަޅުވައި ބުދުތަކަކީ ނަޖިސްތަކެއްކަމުގައި ބުނެވުނަސް މަޢުނަވީ ނަޖިހެއްކަމުގައެވެ. ސަބަބަކީ ހަމައެކަނި ބާރުގައި އެތިކެތީގެ ނަޖިސްކަމެއް ކަނޑައަޅައިގެން ނުވާނެއެވެ. އެއީ ބަނގުރާ ނަޖިސްވާނަމަ ދެރަވުމެއް ނުހިފޭނެއެވެ. އެބަހީ ނަޖިސްކަމުގެ ދަލީލު އަމިއްލައަށް ވާންވާނެއެވެ. ބަނގުރާ ނަޖިހެއްނޫނެވެ. އެއްކަލަ ބަނގުރަލާ ސާފުކުރެވުނުގައި ނަޖިސްވާނަމަ ދަރިވަރުން ނަޖިސްވާނެއެވެ. އެހެންކަމުން ހަމަ ސާފުކަމުން ދުރުކުރަން ބަނގުރާ ބޮޑުކަމެއް ބުނެވެނީ ކޮންމެހެން ނަމަވެސް ވާހަކަވެސް ނޯވެއެވެ. ބަނގުރަލާ ކިހިނެއް ބެލެވޭނީ؟ އެފަދައިން އުނދަގޫ ނަޖިސްކަމެއް ދޫކޮށްފައި ހަމަހަމަކޮށް ދެކޭނެއެވެ. އެހެންކަމުން ބަނގުރާ ބުއިމަކީ ބޮޑު ފާފައެއް ދުއްވާލައި ނުވެއެވެ. މިއީ ސާފުކުރުމަށް ބޭނުންކުރުމަށް މިސާލެވެ.

(13) **ކުއްތާ.** ކުއްތާއަކީ ނަޖިސް އެއްޗެކެވެ. އެއީ ތި ބޮޑުވެގެން ކޮންމެ ކަމެއްގައި ދާއިރާގެ ސާފުވާން ޖެހޭނެއެވެ. ފަހަރެއްގައި ބޮޑުކަމުގެ ސަބަބުން މާތްالله ޙަރާމްކުރެއްވި އަހުލުވެރިންގެ ކޮޅުން

ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަބޫހުރައިރާ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث ކުރުއްވިއެވެ. "طُهُوْرُ إِنَاءِ أَحَدِكُمْ إِذَا وَلَغَ فِيْهِ الْكَلْبُ أَنْ يَغْسِلَهُ سَبْعَ مَرَّاتٍ أُوْلاَهُنَّ بِالتُّرَابِ" (رواه مسلم وأحمد) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހެއްގެ ކަންވާރުގެތެރެއަށް ކުއްތާއަށް ދޫ ލައިފިނަމަ އެތަށި ހަތްފަހަރު ދޮވުމުންނެވެ. ފުރަތަމަ ފަހަރު ވެލިންނެވެ." ދެން ކުއްތާގެ ކަރި ދޮންނައެވެ. މި ޙަދީޘުން ދަލީލުކުރަނީ އިސްލާމީ ޝަރީޢަތުގައި އިސްތިޢާދު އުފުރިގަތެވެ. ނަޖިސްވެގެންވާނީ ކަރި ޖަރީމުވެގެންނުވުމެވެ.

ޤަޟާޙާޖާގެ ބާބު

ޤަޟާޙާޖާކުރާމީހާ ތަބާވާންޖެހޭ އަދަބުތަކެއްވެއެވެ. އޭގެ ތެރޭގައި:

1- اللهُ ގެ އިސްމުފުޅު ލިޔެވިފައިވާ އެއްޗެސް އެއްކޮށް ޚަލާގެ އެތެރެއަށް ނުވަދުން. އެކަމަކު އެއްޗެހި ގެއްލިދާނެ ކަމުގެ ބިރު ހުރިނަމަ ފޮރުވައިގެން ވަދެވިދާނެއެވެ. މާތްالله ހުރުމަތްތެރިކުރުމުގެ ގޮތުން ހިފާފައިވާނެއެވެ.

" {محمّد رسول الله } މިހަރުފުތައް ކަނޑައިފައިވާ އަނގޮޓި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވަޑައިގަތެވެ. އެކަލޭގެފާނު ޚަލާއަށް ވަޑައިގަންނަވާއިރު އަނގޮޓިފުޅު ނަގަވާ ބަހައްޓަވައެވެ." (رواه الترمذي) މިޙަދީޘް ضعيف ކަމުގައިވިޔަސް ޤަޟާޙާޖާކުރުމުގެ އަދަބުތަކުގެ ތެރޭގައި އެކަން ފިޤުހުވެރިން ބަޔާން ކުރައްވާފައިވެއެވެ.

2- މިސްކިތުން ނިކުމެ ދިއުމާއި މިސްކިތަށް ވަނުމުގައި ކަނާތްފައިން ކުރިއަށް ލުމާ ޚިލާފަށް ޚަލާއަށް ވަދެވޭނީ ވާތްފައިން ކުރިއަށްލައިގެންނެވެ. އަދި ނިކުމެވޭނީ ކަނާތްފައިން ކުރިއަށްލައިގެންނެވެ. މާތްالله ރަސޫލާގެ ސުންނަތް ކަމުގައިވާ ގޮތުގެ ގޮތެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޤަޟާޙާޖާކުރައްވަން ވަޑައިގަންނަވާއިރު އެއްވެސް ކަމަކީ ކަނާތްފައިން ކުރީގައި ވަޑައިގަންނަވައެވެ." (رواه أبوداود)

3- ވަދުމުގެ ކުރިން ދުޢާކުރުން. މިދުޢާ ކިޔުމަކީ ޤަޟާޙާޖާކުރުމަށް ވަދުމުގެ ކުރިން ކިޔަންވާ ދުޢާއެއް. އެކަމަކު ބޭނުންވަނީ ޚަލާއަށް ވަދެގެން ނޫނެވެ. މީހާ ވައްދާފައި ޚަލާއަށް ވަދުމުގެ ކުރިން ކިޔުމެވެ. މާތްالله ރަސޫލާގެ ސުންނަތެއްކަމުގައިވާ ހަދީޘްތަކުން ތަޢުލީމުދެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ކިޔުއްވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޤަޟާޙާޖާކުރައްވަން ވަޑައިގަންނަވާއިރު މިދުޢާ ކިޔުއްވައެވެ. "[بِسْمِ الله] اللَّهُمَّ إِنِّيْ أَعُوْذُ بِكَ

مِنَ الْخُبُثِ وَالْخَبَائِثِ" (متّفق عليه) މާނައީ: " މާތްاللهގެ އިސްމުފުޅުގެ ބަރަކާތުން ވަންނަމެވެ. އޭއަހަރެމެން ޚަލްޤުކުރެއްވި ރަސްކަލާނގެ! ނުބައިވެގެންވާ ފިރިހެންޝައިޠާނުންނާއި ނުބައިވެގެންވާ އަންހެންޝައިޠާނުންގެ ކިބައިން ރައްކާތެރިކަންދެއްވުމަށް އެދި މިއަދާ އިބަاللهގެ ބަރުސްތަކަށް ދަންނަވަމެވެ."

4- ފާޚާނާކުރަން އިންނައިރު އެއްވެސް ވާހަކައެއް ނުދެއްކުން. މިހެނު ސަލާމް ގޮވައިގެން ސަލާމުގެ ޖަވާބުވެސް ދިނުން ނުވާނެއެވެ. ބަންގިގޮވާއަޑު އިވުނަސް ދުވުން އިޖާބަދިނުން ނުވާނެއެވެ. ހިތުން އިޖާބަ ދިނަސް އެއްވެސްކަމެއްނުވެއެވެ. އަދި ކިނބުހިއްސުން އެންމެ ހިތުން اللهއަށް ޙަމްދުކުރާނީވެސް ހިތުންނެވެ. މާތްالله ރަސޫލުންނާއި އިބްނުޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއްމީހަކު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކައިރިން ދިޔައިރު ކުރައްވަން އިންނަވަނިކޮށް މީހަކު ސަލާމް ގޮވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް ސަލާމުގެ ޖަވާބު ނުދެއްވިއެވެ." (رواه أحمد ومسلم وأبو داود والتّرمذي)

5- ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިލައިގެން އިނދެ އަދި ޤިބްލައަށް ފުރަގަސްދީގެން އިނދެ އެކަން ނުކުރުން. މާތްالله ރަސޫލުންނާއި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا جَلَسَ أَحَدُكُمْ لِحَاجَتِهِ فَلاَ يَسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَلاَ يَسْتَدْبِرْهَا" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފާޚާނާކުރަން އިށީންނަނަމަ ފަހެ އޭނާ ޤިބްލައަށް ކުރިމަތިނުލާށެވެ. އަދި ފުރަގަސްވެސް ނުދޭށެވެ." ފަހެ މިއީ އެއްވެސް ހުސްބިމެއްގައި ނުވަތަ ޢިމާރާތެއްގައި ފާޚާނާކުރާ ނަމައެވެ. ބިނާއެއްގެ ތެރޭގައި ކުރާކަމުގައިވާނަމަ މައްސަލައެއްނެތެވެ. މާތްالله ރަސޫލުންނާއި އިބްނުޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއްދުވަހަކު އަހުރެން (ޙަފްޞާގެ އަރިހުގައިވާ ގޭގެ) ބަރުބާގެ (އަދި އަހުރެންގެ އުޚްތާގެ) ގޭގެ މައްޗަށް އެރީމެވެ. އޭރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޝާމަށް ކަނޑައެޅިގެން ޤިބްލައަށް ފުރަގަސްދީގެން

ކަޢުބާއާވީ ފަރާތަށް ފުރަގަސްދެއްވައިގެން ޤަޟާޙާޖަތުކުރައްވަން އިންނަވަނިކޮށް އަހުރެން ދުށީމެވެ."

(رواه الجماعة)

6- އުނަސް ކުރުމަށްޓަކައި މަގު އަދި އަޑިމަތްތަ އިޙްތިޔާރުކުރުން. އެއީ ގަޑަން ބޮޑާފުޅުން އެކަމުން ރައްކާތެރިވުމަށެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުގެ أبو موسى الأشعري ގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ. އަހަރެމެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަޔަކާއެއްގެ ގޮތުގައި އޮތް މަގުމަތީގައި ވަޅުއަޅައިގެން ކުޑަކުދި ކުރެއްވިއެވެ. އަދި ބަދިފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ކުޑަކަމު ދިޔުމަށް ބޭނުންވެއްޖެނަމަ ފަހު މަގުމަތިން ހޯދާހުށިކަމެވެ."

(رواه أحمد وأبوداود)

7- ހުރަހަރަން އުނަސްދޫކުރުން. އެއީ ފަހަރަށްގައި އެއިން ހަރަށްޓާކަޔި ވިހަކަރ ދިރޭ ސޫރާޖެއް އިނގެން އުނަސްދޫކުރުމެވެ. އަދި އޭނަހަރަން އޭގެސަބަބުން ގެއްލުމެއް ލިބެންވެސް އުނަސްދޫކުރުމެވެ. عبدالله بن سرجس ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހުރަހަރަން ކުޑަކަމުދިޔުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ނަހީކުރެއްވިއެވެ." (رواه أحمد والنسائي)

8- މީސްތަކުން ހިޔާވެހިގަންނަތަނާއި، މަދުކަމާ އަރާމުކުރާތަން މީސްތަކުން ހިނގާބިނގާއުޅޭ މަގުމަގުތަނާއި، މީސްތަކުން ވަރަށްގިނައިން ޖަމާވާ ތަންތަން އުނަސްދޫކުރުން. ރަޟިﷲ ޢަންހުގެ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "اِتَّقُوْا اللاَّعِنَيْنِ " قَالُوْا: وَمَا اللاَّعِنَانِ يَا رَسُوْلَ اللهِ؟ قَالَ: "الَّذِيْ يَتَخَلَّى فِيْ طَرِيْقِ النَّاسِ أَوْ ظِلِّتِهِمْ" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "ލަޢުނަތްލިބިއްޖެއްވާ ދެކަމުން ރައްކާތެރިވާށެވެ." އަސްޙާބުބޭކަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އެ ލަޢުނަތްލިބިއްޖެއްވާ ދެކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އެއީ މީސްތަކުން ހިނގާބިނގާއުޅޭ މަގުމަގަށް ޤަޟާޙާޖަތްކުރާމީހާގެ އެކަމާއި އެބައިމީހުން އަރާމުކުރާތަން މަދުކަމާ ހިޔާވެހިގަނޑު ޤަޟާޙާޖަތްކުރާމީހާގެ އެކަމެވެ."

9- ފެންވަރާތަނުގައި ކުޑަކަމުދިއުން. އަދި ހުއްޓިހުންނަ (ދަތުރުނުކުރާ)
ފެންގަނޑަށް ކުޑަކަމުދިއުން އެކަން ނުކުރުން. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެފާނުގެ عبد الله بن مغفّل ގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديث
ކުރައްވައިފިއެވެ. "لاَ يَبُوْلَنَّ أَحَدُكُمْ فِيْ مُسْتَحَمِّهِ" (رواه أبوداود) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ
އެއްވެސްމީހަކު ފެންވަރާތަނުގައި ކުޑަކަމު ނުދާހިނދެވެ." އަދި ރަޟިޔަﷲ
ޢަންހުގެފާނުގެ ޖާބިރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހުއްޓިހުންނަ
(ދަތުރުނުކުރާ) ފެންގަނޑަށް ކުޑަކަމުދިއުމުން ސަލާމަތްވުމަށް ބަލާލައްވަމުއްވި ﷲގެ ރަސޫލާ
ނަހީކުރައްވައިފިއެވެ." (رواه أحمد و مسلم)

10- ކަތިލުކުރެވޭ ކުޑަކަމު ނުދިއުން. އެއީ ގަޔަށް ބިރުވެރި އެކަމުން ހަޔާތްތަކަށް ގެއްލުންވާތީއެވެ.
އަދި އެއާއެކު ކަތިލުކުރެވޭ ކުޑަކަމު ދިއުމަކީ ހުރިހާ ގޮތްތަކުގައި އަދި ހުރިހާ އާދަތަކާ
ޚިލާފުކަމެކެވެ. ގައިން ބިރުވެރި އެހެންމީހުންނަށް ކަތިލުކުރެވޭ ކުޑަކަމުދިއުން ހުއްޓުވާލެވިފައެވެ.
ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެފާނުގެ ޤަތާދާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.
"رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކަތިލުކުރުމަށްޓަކައި ކުޑަކަމުދިއުމަށް ނަހީކުރެއްވި
ހޮޅިތަކުގައި ކުޑަކަމުދިއުމަށް ނުކުރައްވާ ހޮޅިތަކުގައި ކުޑަކަމު ނުދިއުން. އެކަލޭގެފާނު
ހިތްހަމަޖެހިވަޑައިގެން ނުވާ ކަމެއް ނުކުރައްވައެވެ." (رواه الترمذي والنسائي) އަދި إمام ترمذي
–رحمه الله– ވިދާޅުވިއެވެ. " ހުރިހާކަމެއް އެއްވެސް ރިވާކުރިއެވެ ކަމެއް އަދި ފަހުރުވެރިކަމާ ޙަދީޘް
ހުއްޓެވެ." ޤާޟީޢިޔާޟްގެ ރިވާޔަތުން ހަލާކުވުން ކަތިލުކުރެވޭ ކުޑަކަމުދިއުން
ބައްޔެއްވެ ނުކުރާކަމެއް ކުރުން ނުކުޅެދުނުކަމެވެ. ސުންނަތް އެކަމާގެ ގެއްލުން ބޮޑުވަމުން ހުރިހާ އެއްޗެއްސަށް
އެކަމާއެކު އެހެންމީހުންނަށް އެކަމުގެ ގެއްލުންވެއެވެ. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުގެފާނުގެ حذيفة اليماني ގެ
ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއްދުވަހަކު ބަޔަކު ކުނިގޮށަ
ކައިރިއަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވަޑައިގެން އެތަނަށް އެކަލޭގެފާނު ކޮޅަށް
ހުންނަވައިގެން ކުޑަކަމު ކުރައްވައިފިއެވެ." (متفق عليه)، إمام نووي – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ.
"އަޅުގަނޑުމެން އެންމެ ފަހުން ބަޔާންކުރާ ހިނގުމެއް ނުކުރެއްވުމެވެ. އަދި

ކޮޅަށްހުރެގެން އެކަށްކުރުންވެސް ހުއްދަވެއެވެ. މިދެކޮޅުވެސް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ

އަރިހުން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ."

11- ޢާއިޝާބިންތިއަބޫބަކުރު ނިކަމެތިކަމުގެ ދަތިކަމުގައި (ކުޑަކަމުދާ ތަނަށް ދިއުމަށް ކުޑަކަމުދާ ތަނަށް) ވަނބޮޑުކަން

ސާފުކުރުން. އަދި މިއީ މާތްވެގެންވާ ކަމެއްކަމެވެ. ވީމާ ހިލައިން ނުވަތަ ބޮޑުކަމުދިޔުމަށްފަހު

ޖާގަ އަދި ނަޖިސް ފިލުވާލި (ޙިޤްޤު ނުވަތަ ފާރިޔާ) ކަށިގެ އެއްޗެހިން ޢިސްތިންޖާކުރިއަސް އަދި

ފެނުން ޖާގަފިލުވާއަސް އަދި މިޤަދާރަށް ކަސްދުކުރިއަސް އެކަށީ ކުރެވޭނެއެވެ. މާތްالله ކުރެއްސެވުމުގެ

ރަސޫލާއްޔާ ޖެހިސްކުރާ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކީ ފެނުގައިވެއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރައްވަމުއެވެ. "إِذَا ذَهَبَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْغَائِطِ فَلْيَسْتَطِبْ بِثَلاَثَةِ أَحْجَارٍ فَإِنّهَا تُجْزِئُ عَنْهُ" (رواه أحمد والنسائي وأبو داود) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ

(ނަސްތަލީޤު ކުރާކަށްދުވަހު) ކަޓަރަވެސް ތަރިކަ (ކަޓަރަ ނިފުލުން) ވީމާ މީހާ ހިލައިކުރުން އެއާ

ޢިސްތިންޖާކުރައްވާފަ. ވީމާ އެޔިކުން ހާމައިން ފެރާވަހެވެ." އަދި މާތްالله ކުރެއްސެވުމުގެ

އަސަރެއްކަމުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމާކަމުގެ ވިއްޔާވެއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم (ނަސްތަލީޤު ކުރެއްވަން) ކަމަށްއަސް ފެށިފައި ގެންނަވާރިނު އަދި އަމުކުރައްވަމަ

އެގޮތް ކުޑަކުރުމާ، (އެކަޑާ ކަމަށް) ފެނުގެ ޖިޔޭކަމުގައި ހެންސީލައް އެކުވައިދެއްވެ. ދެން

އެކަމަޑާކަމު އެގެނުން ޢިސްތިންޖާ ކުރައްވައެވެ." (متّفق عليه) {ވީމާ އަސަރިސްތަކުމު ހިންސީ

ގެންދަވައްލި އެކަމަޑާކަމު ނަސްތަލީޤު ކުރައްވަމުގެ ވަޤުރަތުވަމުވެ.}

ވީމާ ކުޑަކުރުމާކަމުގެ ޤުޑުކުރުމާކަމުގައި ބަސްގަތަށް ސާފުކުރުމާއި ކުޑަކުރުމާއި ފެނެއް

ގަސަރު ނުބައިވީޗާ އެކަން ކުރުމާ ވަރަށް ގޮތުވާބީރާނާޖެހޭ ކަމެކެވެ. މާތްالله ކުރެއްސެވުމުގެ

ޢިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަޑާކަމު ވިއްޔާވެއެވެ. އެއްދުވަހަކު رسول الله صلّى

الله عليه وسلّم ދެމަސްތުމުގެ ކަބުރުން ވަގުތުގެންނެވުމުން ބަރޯޓުކުރުކުރައްވައެވެ. "إِنَّهُمَا يُعَذَّبَانِ،

وَمَا يُعَذَّبَانِ فِي كَبِيرٍ أَمَّا أَحَدُهُمَا فَكَانَ لاَ يَسْتَنْزِهُ مِنَ الْبَوْلِ، وَأَمَّا الآخَرُ فَكَانَ يَمْشِي

بِالنَّمِيْمَةِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "އެދެމީހުންނަށް ކަށަވަރުނުދޭ ބޮޑުގޮތް އެބަދިޔައެވެ. އަދި ބޮޑުތަކުގައި

ވާޖިބު ކަމެއްގެ ސަބަބަކުން ނޫނެވެ. (އެބަހީ މިސްވަކުން ކުޑަކަމުދެކަމުގައި ހިލަ ކަމެއްގެ ސަބަބުންނެވެ.) އެދުވިހުނުކުރު އެކަކު ދަންނައެވެ. އޭނާ ކުޑަކަމުދާއިރު ކުޑަގިފިލިން ހައްގާތިރިކުރުމެވެ. ނުވަތަ އެއިން ބޯރިވުރުމެވެ. އިސްތިބްރާކުރުމެވެ. އަދި އަޅުގަނޑު ދަންނަމެވެ. އޭނާ ދުބައިޖެހުމުން ހިނގާފިހުއްކަމުގައިވިޔަސް."

12- ކަނާތުން އިސްތިންޖާ ނުކުރުން. އެއީ ހަޖެއްޔަކާގައި ބިޑުމުން އެއަށް ހައްގާތިރިކުރުމަށްޓަކައެވެ. މާތްالله ރަސޫލުއްލާހި އަބޫޤަތާދާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ހުރި ކުރައްވިއެވެ. "إِذَا بَالَ أَحَدُكُمْ فَلاَ يَأْخُذَنَّ ذَكَرَهُ بِيَمِينِهِ، وَلاَ يَسْتَنْجِ بِيَمِينِهِ، وَلاَ يَتَنَفَّسْ فِيْ الإِنَاءِ" (متّفق عليه)

މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ކުޑަކަމު ދާއިރު އޭނާގެ ފިރިހެނުގައި ކަނާތުން ހިފުން ނުހިފާށެވެ. އަދި ކަނާތުން އިސްތިންޖާ ނުކުރާށެވެ. އަދި ތަށީގެ ތެރެއަށް (އެއްޗެއް ބޯއިރު) ނޭވާނުލާށެވެ."

13- އިސްތިންޖާކޮށް ނިމުމަށްފަހު ބިންމަތީގައި އަތްދޮވުން. ނުވަތަ ސައިބޯނިފަދަ އެއްޗަކުން ދޮވުން. އެއީ އަތުގައި ނަޖިހުގެ ވަސްދުރުކުރުމަށް އެވަސް ފިލުވައިލުމަށްޓަކައެވެ. މާތްالله ރަސޫލުއްލާހި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ފާޚާނާއަށް ވަޑައިގަންނަވާނަމަ އަހުރެން އެކަލޭގެފާނަށް ފެންތަށިގައި ގެންގޮސްދެމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އިސްތިންޖާކުރައްވާ ބިންމަތީގައި އަތް ދޮއްސަވައިލައްވައެވެ." (رواه أبو داود والنسائي وابن ماجه)

14- ފާޚާނާކޮށް އަވަހަށް ބޭނުންކުރުމަށްފަހު ނުކުތުން، ހަށިހަރަނަ ނިވާކުރުމާއި ތަނުން ފެން ވިހުރުވައިލުން. އެއީ ކުޑަކަމު ބަދުވެއި ގަޔަށް ކުރިމަތިވާ ކަމުގެ ސަބަބު ފިލުވައިލުމަށްޓަކައެވެ. އޭރުން އެކިމީހުން ތޮތުގެނިރުމުން ފެނިދާނެ ހަށިއެއް ފެނުމުގެ އިޙްތިމާލު އޮވެއެވެ. މާތްالله ރަސޫލުއްލާހި ބަހާއު ބުނު ސަލީމާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކުޑަގިފި

ކުރައްވާނިދު (އެކަމުން އަވަދިވެ ވަޒައިގެން) ވުޟޫކުރައްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ތޭބާންކާވުން ތަދުވެދި ގުނަވަނުގެދިމާއަށް ތަނަށް ފެންފިހުރުވައިލެއްވިއެވެ." (رواه النسائي)

15- ޢާއިޝާއަށް ވަންނައިދު ފާޚުރަޔި އިސްތިންޖާއި ނިކުންނައިދު ކަނާތުފަޔާ އިސްތިންޖާކުރުން. އަދި ޢާއިޝާއިން ނިކުންނައިދު ބާއްދާބާ ހިނދުން. މާތްالله ރުއްސުންގެމި ޖާދިސްބަތުގެފާނުގެ ހިޔާރިން ދިޔާގެންނަވައެވެ. އެކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޢާއިޝާއިން ނުކުމެ ވަޒައިގަންނަވާފަން "غُفْرَانَكَ" {(އޭރަށްދަވާޒޫކުރެއްވި ރަސޫލާކާ!) މިއަށާ އިބާالله ޢަފުވުމަށްއެދުން އެދުމެވެ.} މިފަދައިން ވިދާޅުވެއެވެ." (رواه أحمد وأبوداود والترمذي والنسائي)

فطرة ގެ ސުންނަތްތައް

الله سبحانه وتعالى އެކަލާނގެ ނަބިއްޔާކަލުންނަށް ސުންނަތްތަކެއް އިރުޝާދު ކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެކަންތައްތަކުގައި އެބޭކަލުންނާ އިޤްތިދާކުރުމަށް އަހުރެމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިސުންނަތްތަކުގެތެރެއިން އެބޭކަލުންނަށް ތަބާވުމުން ފާހަގަކުރުމަށްޓަކައި ޝިޢާރުތަކެއްކަމުގައި އެކަންތައްތައް ހެއްވިއެވެ. ފިޠުރަތުގެ ސުންނަތްތަކަކީ މިކަހަލަ އެކަންތައްތަކެވެ. އެކަންތައްތަކުގެ ބަޔާން ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

1- **ޚިތާނުކުރުން.** ޚިތާނުކުރުމަކީ ފިރިހެނާގެ ޖިންސީގުނަވަނުގެ ބޯމަގުމަތީން ހުޅުވިފައިވާ ހަންގަނޑު ކަނޑައިލުމެވެ. އެއީ ހަޖަމުތަ އާންމުގައި ޖަމާވިއައީކަމުގައި، ކުޑަކުދިން ފުރިހަމައަށް އިސްތިންޖާކުރެވޭތީއާއި، ޖިމާޢުވުމުގެ ލައްޒަތު އިތުރުވުމަށްޓަކައެވެ. އަދި އަންހެނުންނާ ޚިތާނުކުރާގޮތަކީ އެކުއްޖާގެ ފަރުޖުގެ މަތީގައިވާ މަސްކޮޅުން ކުޑަމިންވަރެއްކަނޑައިލުމެވެ. ޖުމްހޫރު އިމާމުންގެ އަރިހުގައި މިއީ ފިރިހެނުންގެ މައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. އަދި އަންހެނުންނަށް މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމެކެވެ. މިކަން ކުރުމަށް ވަކި ޢުމުރެއް ކަނޑައެޅިފައެއް ނުވެއެވެ. އިތުރުވެރިން ވިހާތާހަތްދުވަހުގައި ޚިތާނުކުރުމަކީ ކުޑަކުއްޖާ ވަރަށް ބޮޑުވުމުގެ ކުރިން ކުރުމެވެ. އެއީ ޢަމަލު އިބްރާހީމުގެ ސުންނަތެއް ކަމުގައިވާތީއެވެ. ގައިރުބާރުގައި ކަމަށްވިއެވެ. ދާއިރާ الله ދުޢާސުންނަތުގައި އަޅުގަނޑުމެންގެ ނަބިއްޔާ ދަސްކޮށްދެއްވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޙަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "اِخْتَتَنَ إِبْرَاهِيْمُ خَلِيْلُ الرَّحْمَنِ بَعْدَمَا أَتَتْ عَلَيْهِ ثَمَانُوْنَ سَنَةً، واخْتَتَنَ بِالْقَدُوْمِ" (رواه البخاري)

މާނައީ: "إبراهيم عليه السّلام އެކަލޭގެފާނުގެ އުމުރުން އަށްޑިހަ އަހަރު ފުރިހަމަވުމަށްފަހު ޚިތާނުކުރެއްވިއެވެ. އަދި ޚިތާނުކުރެއްވީ قَدُوْم އޭ ކިޔާ ހަތިޔާރަކުންނެވެ. (އެއީ ވަޑާމެކެވެ.) ނުވަތަ ޝާމްކަރައިގެ قَدُوْم އޭ ކިޔުނު ރަށެއްގައެވެ."

3،2- ޖައްރަގުނަރުވަނުގެ ވަރަދިގެން ކުރުނަ އިސްތިރިބޮޑުމާއި ކަރިރިގަރުތަރުގައި ކުރުނަ އިސްތިރި އުރުރުން. މިދަރަސުން އިސްތިރިބޮޑިއަސް ނުވަތަ އުރާދިއަސް ނުވަތަ ގައުމުންނާ ބޭނުން އެއްގަވައިބޭނުންކުރުމަށް ދުއްވާލިއަސް ދުރުންއަވެ. އެކަމަކު އެންމެ ރަނގަޅީ އެންމެ ގިނަވެގެން ތާޅީސް ދުވަސް ވާން ނުދީ މިކަންކަން ކުރުމެވެ. މިއީ މާތްﷲ އެކަލާނގެ ނަބިއްޔުން ނުދެއްވި އިސްލާމްދީނުގައި ކަމުދާ އެކަމަކަށް އެކަނި އިސްލާމްދީނުގައި ވަޒަންކުރެވޭ ކަންތަކެކެވެ. އަދި އެކަލާނގެ ހިތަށްއެރުމަށް އެއްގޮތް މަލަން ދުއްވާލެއްވާ ގަވާއިދެވެ.

5،4- ތުނބުޅި ދިގުކުރުމާއި، މަތިމަސް ކުޑަކޮށްކޮށްލުން ނުވަތަ ބޭލުން. މިދެކަމެވެސް ސުންނަތެއްކަމުގައި ވެއެވެ. މާތްﷲ ރަސޫލާފާނުގެ ސުންނަތުން ކުރެއްވުމެއް ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "خَالِفُوْا الْمُشْرِكِيْنَ: وَفِّرُوْا اللِّحَى وَأَحْفُوْا الشَّوَارِبَ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުން މުޝްރިކުންނާ ޚިލާފުވާށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ތުނބުޅި ދިގުކުރާށެވެ. އަދި މަތިމަސްތައް ކަނޑާލާށެވެ." އަދި މާތްﷲ ރަސޫލާފާނުގެ ސުންނަތުގައި އެކަލޭގެފާނު ކުރެއްވިކަން ކަށަވަރުވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "خَمْسٌ مِنَ الْفِطْرَةِ: الاِسْتِحْدَادُ، وَالْخِتَانُ، وَقَصُّ الشَّارِبِ، وَنَطْفُ الإِبْطِ، وَتَقْلِيْمُ الأَظَافِرِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ފިޠުރަތުގެ ކަންކަމަކީ ފަސް ކަމެކެވެ. އެއީ ޖަހައްދަގަނޑުވަނުގެ ވަރަދިގެންކުރުނަ އިސްތިރިބޮޑުމާއި، ޚިތާނުކުރުމާއި، މަތިމަސް ކުރުކޮށްކެނޑުމާއި، ކަކުލުގައިކަރުގެ އިސްތިރި އުރުރުމާއި، ނިޔަފަތި ކޮށުމެވެ." މަތިމަސް ކަނޑާލުމަކީ ދެތުންފަތުގެ މައްޗަށް ނުދިޔުމަށްޓަކައި ދޫކޮށްލުމެވެ. އެހެންކަމުން ދުނޑިފަތުގެ ހުރިހާ ބޮޑުތަކެއް ކަނޑާލާނެއެވެ. ކަނޑިއިރުގެ މަތިމަސް ކަޅުފަތާ ދިގުވެއް ދިގުވެ ހުރުމަށްވެސް އެއިންކަމެއްނެތެވެ. އެހެނީ ކާއެއްޗިހި ބުއިމާއި އެހެން ބޯއިރު ހަޑިވާ އިސްތިރިތަށް ވަރުގައި މިމަސައްކަތްތެރިކަމެއް ފެނެނީއެވެ. މާތްﷲ ރަސޫލާފާނުގެ ޚަބަރު ބުން އަދުގައިވާ ގަވާއިދުން ކުރެއްވުމެއް ކަމަށް ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަހަމަކުރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. "مَنْ لَمْ يَأْخُذْ مِنْ شَارِبِهِ فَلَيْسَ مِنَّا" (رواه أحمد والتّرمذي والنّسائي) މާނައީ: "މަތިމަސް

ނުކޮށާމީހާ އަހުރެމެންގެ ސުންނަތުގެ މަގުމަތީގައިވާ މީހެއްނޫނެވެ." ކަމަށް އިސްލާމީ ފިޠްރަތުގެ ކަންތައްތަކުގެ

ތެރެއިން ކާށިމު ކަޅުއްފިސް ހަފުތާއަކު ހަދަމުގެ ޤާނޫނު ދުސްތޫރުއްޔާ ވެސްޓީގެ ބޭނުންތައް އެއީ

ސާފުތާހިރުކަން ހޯދާނުމަތަށް އިސްލާމުދީނުގެ ވިސްނުމަހަ ތިބޭނޭ ކަމުގެ ކަންތައްތަކުގެ ތެރެއިން ރަމަހަކަ

ޢިބާދަތްތަކުގެ ބައެއްބައިކުތް ދިގުވެލުގެ ސަބަބުން ޢިބާދަތް ދެމެހެއްޓުމަށް މުޙިއްމުކަން ޒިޔާދަވެއެވެ.

މިކަންތައްތަކަށް (އިސްލާމީ ފިޠްރަތުގެ ކަންތައް) ނުކުރެ އެއްގޮތް ޑިސްޕޮސަރު ހަވާލަ ހުރުން ނޫންމެ

ސާފުތާހިރުކަން ވަންދެނެވެ. އެއަށްފަހުގައި އެކަންތައްތައް ނުކުރުމުގެ ކުއްލި ނައްޓާ. މާތްالله

ރަސޫލުންގެ އަހަރެންގެ ހިކިފިއްތާ ރަފަރުން ގެވޭމިއުވެވެ. އެކަށައަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "މަތީގެ

ކަނބުލޮކަނީ، ނިޔަފަތިއައް ކަސްތުރީ، ޑޯރިފާތް ދަތްގަލުސަނ ހިސާބުއެވެ ކަމަށްދިނީ،

ބަރަނގަސަފުގެ ފަހަރެއްގަސަނަ އިސްލާމީއިނގެ ބޭއްލަން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم

އަޑުއަހަންސަން ވަޒީފާ ކަނޑާލުމައެވެ. އަދި ސާފުތާހިރުކަމުގެ ޒަމާނުފުރު

އެކަށަށް ނުބައިލުވެއްޖެވެ." (رواه أحمد وأبو داود)

6- **ތުނބުޅިދިގުކުރުން.** ތުނބުޅިއަކީ ފިރިހެނާއަށް މާތްالله ދެއްވި ޒީނަތެކެވެ. އަދި

ފިރިހެނާގެ މާތްކަން ހާމަކޮށްދޭ ޝިޢާރެކެވެ. އަދި ފިރިހެނާގެ ފިރިހެންވަންތަކަން ފާޅުކޮށްދޭ

ނިޝާނެކެވެ. ވީމާ ތުނބުޅި ބޭއްވުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާކަމެކެވެ. އަދި މުޅިން ހިފައި މުޅުގެ ތިރިއަށް

ދިގުވެފައިވާ އިސްލާމީ ރޫޅުވުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އެއައްޗަށްކުރުކުރުމަކީ މަކްރޫހުކަމެކެވެ. އަދި

ތުނބުޅި ބާލާފައި ބަހައްޓާކަމެކެވެ. މިކަމާބެހޭ ޙަދީޘްތައް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހުން

ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވާ ބަދަލުގެ ކަމުގެ ޢަމަލެއް ބަޔަކު ޖަހާފަ. އަދި ތަޙުޤީޤު ތަރިކާ

ވާޖިބުކަމެވެ. އެއީ ވާޖިބުކުރުން ދީނީ މަޤާމުތައް ބަދަލުކުރުން އެހެން ތަޤްލީދު

އަތުވެއްޖެ މީހަކަށް ދޭންނުވެއެވެ. އެފަދަ ޢަމަލެއް ތަޤްލީދު އަދިސާފުއް ތަރަށްވެ. މާތްالله ކުރުއްސަސްގެ

ރޫޙު މުޅިދެ ހިތައިން ކިޔާވަތްލޯވެއެވެ. އެކަށައަށް ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه

وسلّم حديث ހުރި ކުރުއްވެވެ. "خَالِفُوْا الْمُشْرِكِيْنَ: وَفِّرُوْا اللّحَى وَأَحْفُوْا الشَّوَارِبَ" (متّفق

عليه) މާނައީ: "މުޝްރިކުންނާ ޚިލާފުވޭ. ތުނބުޅި ދިގުކުރާށެވެ. އަދި

މަތީމަސްތައް ކުރުކުރާށެވެ." ދެން ތުނބުޅިގައި މުޅިން ހިފައި ތިރިއަށް ދިގުވެފައިވާ

އިސްތަށިތައް ކޮށުން ހުއްދަކަމަކަން ވިދާޅުވާ ބޭކަލުންގެ ދަލީލަކީ ޢަބްދުﷲ ބުނުއްސުންފައިވާ އިބްނު ޢުމަރުގެ ޙަދީޘްގައި ވާ ފަދައިން ކުރެއްވި ޝަރުޢީ ކުރައްވާ ނުވަތަ ޢާއްމު ކުރައްވާނެ ވަކިގޮތަކީ ޢާއްމު ކުރައްވާގޮތަށެވެ. އެގޮތުން ކަމަކުރާފަދަ ބައެއް ކޮށުމަށް ކުޑަކައި ބޮޑުކޮށްދިނުމަށް ދިލާދޭން ޢަލީ އަހަރެންވެސް ކުރައްވާކަމަށްވެ. އަދި ޚުލޫޞްކަމާ ބެހޭ ނިކަމެތި ޙަދީޘްގައި ރަސޫލުﷲ صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޢަމަލުން ރާނެން ސުންނަތުގެ މައްސަލައެވެ. އަދި އެކަހަލަކަން ތަނުގެ ދުލުން ޙަދީޘުކޮށްފައި ވާނީ ފަދައިން ޢަމަލުކުރައްވާގޮތަށެވެ.

7- ބޮލުގެ އިސްތަށި ރީތިކޮށް ބެހެއްޓުމަކީ ސުންނަތެއް. ބޮލަ ބޮލުގައި ބާރުދުވަހި ރާއްޖޭގައި ޙާޞިލުން ސާބިތުން ބަޔާންވެއެވެ. ޢަބްދުﷲ ބުނުއްސުންފައިވާ އަބޫދާއޫދުގެ ރިވާކުރި ޙަދީޘްވެއެވެ. އެކަމަކާ ވިދާޅުވެއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ވުޢު ކުރައްވިއެވެ. "مَنْ كَانَ لَهُ شَعْرٌ فَلْيُكْرِمْهُ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "އެމީހެއްގެ (ބޮލުގައި ރިހު) އިސްތަށި ހުރެއްޖެނަމަ ރީތިކޮށް ބަލަހައްޓާށެވެ. ވީމާ އެކަން ސާބިތުވެއެވެ. އެކަހަލަކަން ރައްޔިތުންނަށްވެސް ތަބާވާ ސުންނަތެއް." ބޮލުގެ އިސްތަށި ރީތިކޮށް ބެހެއްޓުމަކީ ހަމައެކަނި ރިވާކުރެވުނު ހަމައެކަނި ސުންނަތް ކުރުމަށް ހުރިހާ ކަމެއްގައިވެސް ޢަމަލުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި ބޮޑުވެސް ކުރަނީ ޢަމަލުކުރާންވާނެއެވެ. އެކަމަކު ބޮލުގެ އެއްބައި ބާލާއި ކޮށްފައި ރީތިކުރުން ދޫކޮށްލުން ދޫކޮށްލުމަކީ ޢަމަލުކުރުމެވެ. ޢަބްދުﷲ ބުނުއްސުންފައިވާ އިބްނު ޢުމަރުގެ ރިވާއިން ރިވާކުރެވިފައިވާ ހަދީޘްގައެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ވުޢު ކުރައްވިއެވެ. "اِحْلِقُوْا كُلَّهُ أَوْ ذَرُوْا كُلَّهُ" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "މުޅިބޮލު ކޮށާށެވެ (ނުވަތަ ބޮލުގެ) ބާކީ ކުރުމަށް ދޫކޮށްލާށެވެ. ނުވަތަ އެއްކޮށް ދޫކޮށްލާށެވެ."

8- ބޮލުގެއާއި ތުނބުޅީގައި ހުދު އިސްތަށި ނުފުށުމަކީ ބެހެއްޓުން. އަނގައިން ފުށުވުން އެކަށީގެން ބޮލުގެ ހުދު އިސްތަށި ފުނޑުވާގޮތަށް ނުފުށާށެވެ. ވީމާ ސަބަބަކީ ބަޔާންކުރެވޭ އޮތްތައް. اللهގެ ރަސޫލާ ބަޔާންކުރެއްވި ޙަދީޘްގައި ވެއެވެ. "لاَتَنْتِفِ الشَّيْبَ فَإِنَّهُ نُوْرُ الْمُسْلِمِ، مَا مِنْ مُسْلِمٍ يَشِيْبُ شَيْبَةً فِي الإِسْلاَمِ إِلاَّ كَتَبَ اللهُ لَهُ بِهَا حَسَنَةً، وَرَفَعَهُ بِهَا دَرَجَةً، وَحَطَّ عَنْهُ بِهَا خَطِيْئَةً" (رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والنّسائي وابن ماجه) މާނައީ: "(ބޮލުގެއާއި ތުނބުޅީގެ ހުދު) އިސްތަށި ނުފުށާށެވެ. ވީމާ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ މުސްލިމާގެ ނޫރެވެ. އެއްވެސް މުސްލިމެއްގެ ތާރ

އިސްލާމްދީނުގައި ހުންނަހާލު (އޭނާގެ ބޮލުގައި ނުވަތަ ތުނބުޅީގައި) ނުރައެއްޖަހައިފިނަމަ އޭގެސަބަބުން އޭނާއަށް الله تعالى ހެޔޮކަމެއް ލިޔުއްވާދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދަރަޖައެއް މަތިވެރިކޮށްދެއްވާނެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ކިބައިން ފާފައެއް ފުހެލައްވައިދެއްވާނެއެވެ."

9- ރަތް ހިނާފަތުންނާއި ކަޅުރަތްހިނާފަތުން ބޮލާއި ތުނބުޅީގެ ހުދުކަން ނައްތައިލުން.

މާތްالله ރުއްސެވުންލިބިވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރު ކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الْيَهُوْدَ وَالنَّصَارَى لاَ يَصْبِغُوْنَ فَخَالِفُوْهُمْ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޔަހޫދީންނާއި ނަޞާރާއިން (އެބައިމީހުންގެ ބޮލާއި ތުނބުޅީގެ ނުރައިގައި) ކުލައެއް ނުޖައްސައެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ޚިލާފުވާށެވެ." އަދި މާތްالله ރުއްސެވުންލިބިވި أبو ذرّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރު ކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ أَحْسَنَ مَا غَيَّرْتُمْ بِهِ هَذَا الشَّيْبَ الْحِنَّاءُ والْكَتَمُ" (رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والنّسائي) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން، އެއްޗެއްގެ ތެރެއިން (ބޮލާއި ތުނބުޅީގެ) މިހުދުކަން ފިޔަވައިލުމުން ނައްތައިލާ އެންމެ ރަނގަޅުއެއްޗަކީ ހިނާފަތާއި اَلْكَتَمْ އެވެ." (اَلْكَتَمْ އަކީ އިސްޓިލާޙުގައި މީސްތަކުން ކުލަޖެއްސުމަށް ބޭނުންކުރި ފަސްފިލާވެލީގެ ބާވަތެކެވެ. އޭގައިން ނުކުންނަ ކުލައަކީ ކަޅުރަތްކުލައެކެވެ.)

ބޮލާއި ތުނބުޅީގައި ކުލަޖެއްސުމާމެދު އަޞްޙާބުބޭކަލުންގެ މެދުގައި އިޚްތިލާފު އުފެދިފައިވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުން ދިރިވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި އެންމެ ރަނގަޅުގޮތަކީ ކުލަނުޖެއްސުމެވެ. އަދި ބައެއްބޭކަލުން ދިރިވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި އެންމެ ރަނގަޅުގޮތަކީ ކުލަޖެއްސުމެވެ. އަދި އޭގެތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުން ހިނދުކަލަކުން ކުލަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ބައެއްބޭކަލުން ހިނާފަތުން ރަތްކުލަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ބައެއްބޭކަލުން اَلْكَتَمْ ބޭނުންކުރައްވައިގެން ކަޅުރަތްކުލަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި ބައެއްބޭކަލުން ކުކުމުން ކުލަޖެއްސެވިއެވެ. އަދި އޭގެތެރެއިން ބައެއްބޭކަލުން ކަޅުކުލައިން ކުލަޖެއްސެވިއެވެ. "فتح الباري" ގައި الحافظ ابن حجر – رحمه الله – إمام زهري – رحمه الله – ގެ ކިބައިން ނަގުލުކުރައްވާފައިވެއެވެ. އިމާމު ޒުހުރީ ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "މޫނުމަތީ ވަރުގަދަކޮށް

ހުރެއްޖެނަމަ އަހުރެމެން ކަލޭކުރައިން ކުރަޖެއްސެވުމެވެ. ދެންފަހެ މުޅިމަތިން ކުރަފާއްޖެ ދަތްތަށް ބަލިކަރިވާހިނދު އެކަން ދީކޮށްކުރުމުވެ." އެހެންކަމުން ބޭރުގެ ބައެއް އިސްތިރިހުރު އަދި ޖެހޭންކަން މުޅިން ނުވެއްޖެމާލި ކަޑުކަލީ އިސްތިރިއާމާލުކުރުން ކޮއްވަރުގެންގެވެ. ދެންފަހެ ޖެހޭންކަން ދުވިންގެއްލި ބާރާއި ފުރަބާލީ އެއްކަން ނުވަތަތްވާފައިވާ ކަމުދުލާއްގިވައިން އެއްލިގެން ނުވެއެވެ. ފަހު މަގުކަ ފަމަބަލިވަލިވަތަ އަރިބަތުގެރަކޮދެ ބަތްޖާރުނު އަރިޖޮރާ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހަށް ގެންގުޅެވެ. އާރު އަރިޖޮރާގެ ބާރާއި ފުރަބާލީވާ ކުސްކުލިކަމުން މުޅިން ދަރުވަދެވެ. ފަހު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބަލިޔާރުގެ ކުރުއްވިއެވެ. "އާރާ، އާރާގެ އަރިބިލާޖާދަން ގެންދާނެވެ. އަދި އާރާގެ އަރިބިލާ ބާރުގެކުރަ ކަންމިލިވަސް އެއްޗަކުދުން ބަރާކަތްދާނުރިކަމެވެ. އަދި ކަލު ކުރަދިން ދަޅުކުރާނެވެ. އެބައި ކަލުކުރަދިން ކުރަ ނުޖެއްސާނެވެ." (رواه مسلم)

10- ފުވަސްދުވުން. ނަފުސު އުފާކުރާތީ އަދި ހިތްތަނަވަސްކުރާތީ އަދި ރޫހު ތާޒާކުރާތީ އަދި ޖިސްމު ދުޅަހެޔޮކުރާތީ ކަމުން ފުވަސްދުން އިސްލާމްދީނުގައި ހަމަޖެހިގެންވެއެވެ. މާތްﷲ ރުއްސުންގެއްވި އަނަސްގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ރިވާކުރެއްވިއެވެ. "حُبِّبَ إِلَيَّ مِنَ الدُّنْيَا النِّسَاءُ وَالطِّيْبُ وَجُعِلَتْ قُرَّةُ عَيْنِي فِيْ الصَّلَاةِ" (رواه أحمد والنّسائي) މާނައީ: "ތިމަން ކަލޭގެފާނަށް ދުނިޔެއިން އަންހެނުންނާއި ފުވަސްދު ލޯބިކުރެވުނެވެ. އަދި ތިމަން ކަލޭގެފާނުގެ ލޮލުގެ ފިނިކަން ނަމާދުގައެވެ." އަދި މާތްﷲ ރުއްސުންގެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ރިވާކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ عُرِضَ عَلَيْهِ طِيبٌ فَلَا يَرُدَّهُ فَإِنَّهُ خَفِيفُ الْمَحْمَلِ طَيِّبُ الرَّائِحَةِ" (رواه مسلم والنّسائي وأبو داود) މާނައީ: "އެމީހަކުގެ މައްޗަށް ފުވަސްދެއް ހުށަހެޅިއްޖެނަމަ ރައްދުނުކުރާށެވެ. ފަހެ އެއީ ހަރަކާތްކުރުން ލުއި އުފުލުމަށް މީރުވަސްދުވާ އެއްޗެކެވެ." އަދި މާތްﷲ ރުއްސުންގެއްވި އަބޫސަޢީދުލްޚުދުރީގެ

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ގޮދަކަސްތޫރިއާ ބެހޭގޮތުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، حديثކުރު ކުރެއްވިއެވެ. "އެއީ އަސްގެ މިރުވަސްތުރާ ހުވަނދުވެ." (رواه مسلم)

ވުޟޫގެ ބާބު

وضوء އަކީ ފެނުން އަދާކުރާގޮތް ޠަހާރަތްހޯދުމެވެ. މޫނާއި، ދެއަތާއި، ބޯއާއި، ދެފައިތިލަ ދޮވުމުން ޠަހާރަތްހޯދުމެވެ. އަދި ޝަރުޢުގައިވެގެންވާ ގޮތަށް އަދާކުރުމެވެ.

وضوء ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާކަމުގެ ދަލީލު.

ޤުރުއާނުން. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެވެރިންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް ތެދުވާހިނދު ތިޔަ ބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތައް އުނގުނުބޮޅިތަކާހަމައަށް ދޮންނަހުރިކަށެވެ. ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތަކުގައި ފެންފުހެލާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތައް ފަޔަށްބޮޅިތަކާހަމައަށް ދޮންނަހުރިކަށެވެ."

ސުންނަތުން. މާތްالله ރަސޫލުންގެމި އަޅުގަނޑުމެންގެ ހިތަށް ރިވެތިވެގެންވެއެވެ. އެކަލާގެ ފުރ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުރުކުރައްވައިވެއެވެ. "لايَقْبَلُ اللهُ صَلاَةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ ހަދަޘްވެއްޖެ ނަމާދު، އޭނާ ބަދަލުވެރިވާހިނދު އޭނާ ވުޟޫކުރުމަށްދާންދެން الله ގަބޫލު ނުކުރައްވާނެއެވެ."

އިޖްމާޢުން. ވުޟޫ ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާ ކަމަށް މުސްލިމުންގެ ހުރިހާ ޢާލިމުން އެއްބަސްވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ. އަދި މިކަމާމެދު ޚިލާފުވެއް އެއްވެސް ޢާލިމަކު ނުވެއެވެ.

وضوءގެ މާތްކަން.

ވުޟޫގެ މާތްކަމާބެހޭގޮތުން ވަރަށްގިނަ ޙަދީޘްތަކެއް ވާރިދުވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އޭގެތެރެއިން ތިންޙަދީޘެއް ފުރުޞަތުގައިލަމެވެ.

1- މާތްالله ރުހުންތެރިވި عبد الله الصّنابجي ގެކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا تَوَضَّأَ الْعَبْدُ فَمَضْمَضَ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ فِيْهِ، فَإِذَا اسْتَنْثَرَ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ أَنْفِهِ، فَإِذَا غَسَلَ وَجْهَهُ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ وَجْهِهِ حَتَّى تَخرُجَ مِنْ تَحْتِ أَشْفَارِ عَيْنَيْهِ، فَإِذَا غَسَلَ يَدَيْهِ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ يَدَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظَافِرِ يَدَيْهِ، فَإِذَا مَسَحَ بِرَأْسِهِ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ رَأْسِهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ أُذُنَيْهِ، فَإِذَا غَسَلَ رِجْلَيْهِ خَرَجَتِ الْخطَايَا مِنْ رِجْلَيْهِ حَتَّى تَخْرُجَ مِنْ تَحْتِ أَظَافِرِ رِجْلَيْهِ. ثُمَّ كَانَ مَشْيُهُ إِلَى الْمَسْجِدِ وَصَلاَتُهُ نَافِلَةً" (رواه مالك والنّسائي وابن ماجه والحاكم) މާނައީ: "އަޅާ ވުޟޫކުރަން ފަށައި ކޮރުންނަރިނދު އޭނާގެ އަނގައިން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. ދެން ނޭފަތަށް ފެންލައި ފުމައިލާއިރު އޭނާގެ ނޭފަތުން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. ދެން މޫނުދޮންނަނިރު އޭނާގެ މޫނުން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ލޮލުގެ އެސްތަށިތަކުގެދަށުން ފާފަތައް ނިކުމެގެންދެއެވެ. ދެން ދެއަތް ދޮންނަނިރު އޭނާގެ ދެއަތުން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެއަތުގެ ނިޔަފަތިތަކުގެދަށުން ފާފަތައް ނިކުމެގެންދެއެވެ. ދެން ބޯފުހެލާނިރު އޭނާގެ ބޯން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެކަންފަތުން ފާފަތައް ނިކުމެގެންދެއެވެ. ދެން ދެފައިދޮވާ ދޮންނަނިރު އޭނާގެ ދެފައިން ފާފަތައް ނިކުމެގެން ދެއެވެ. އަދި އޭނާގެ ދެފައިގެ ނިޔަފަތިތަކުގެދަށުން ފާފަތައް ނިކުމެގެންދެއެވެ. ދެން އޭނާ ހިނގައިފައިދިޔުން މިސްކިތަށްދެވެ. އަދި އޭނާގެ ނަމާދުވާނީ އިތުރު އަޖުރެއްކަމަށެވެ. (އެބަހީ ވުޟޫގެ ސަބަބުން އޭނާގެ ފާފަތައް އުވުނީ

ފާހިވެދެއެވެ. ދެން ނަމާދުން ފާހިވެގެން އިތުރު ފާފައެއް ނުކުރާހާހިނދަކު އެއީ ނަމާދުކުރާ އެހާއަށް ބަރަކާތެވެ.)"

{އިސްލާމްދީނަށް ހިތްޕޫރުވުމުގައި ފާފަތަކުގެ ދުވާލިގައި ކަރާރާފާތަކެވެ. ނަމާދުގެ ސަވާބުން ފާހިވެދެއެވެ. ބޮޑެތި ފާފަތަކަށް ފާހިވޭ ބައްޕާއިންނެވެ.}

2- މާތްالله ދެއްސުވިފައިވާ ރަޙުމަތާއިގެ ކަޑައިން ދިވާވެގެން ވެއެވެ. އަބޫހުރައިރާ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "أَلاَ أَدُلُّكُمْ عَلَى مَا يَمْحُوْ اللهُ بِهِ الْخَطَايَا، وَيَرْفَعُ بِهِ الدَّرَجَاتِ ؟ " قَالُوْا: بَلَى، يَا رَسُوْلَ اللهِ، قَالَ: "إِسْبَاغُ الْوُضُوْءِ عَلَى الْمَكَارِهِ، وَكَثْرَةُ الْخُطَا إِلَى الْمَسَاجِدِ، وَانْتِظَارُ الصَّلاَةِ بَعْدَ الصّلاَةِ؛ فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ، فَذَلِكُمُ الرِّبَاطُ" (رواه مالك ومسلم والتّرمذي والنّسائي) މާނައީ: "އަހަރެމެން ސަވަބުން الله تعالى ފާފަތައް ފުހެލައްވާ އަދި އަހަރެމެން ސަވަބުން އަހަރާއިގެ ދަރަޖަތައް މަތިވެރިކުރައްވާ ކަމެއްގެ އިރުޝާދު ދީފައިކުރައްވާދެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް ނުދެއްވާނަންތޯ؟" އަސްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. އަހަރުގެ އިރުޝާދުދެއްވާށެވެ! ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރުގެ ރަސޫލާ ހުރެއެވެ. "ކަރިހަބަހުން ވުޟޫ މޮޅަށް ދިއްލާ ހިނގާދިޔުމާއި (އެބަހީ ފިނިގަނޑު ވާރާކަމާއި ވާރާދުވަހުކަމާއި) މިސްކިތަށް ގިނަގިނައިން ދިއުމާއި، މިސްކިތުން ދިޔަދިޔައިން ވާރާއިން ދިއުމާއި، (އެބަހީ މިސްކިތް ދުރުވާހިތް މިސްކިތަށް ނަމާދަށް ދިޔުމާއި) އެއްނަމާދަކަށްފަހު އަނެއްނަމާދަކަށް އިންތިޒާރުކުރުމެވެ. ފަހެ ތިޔާ ތިޔަކަމަކީ ރިބާޠުވެސް އެވެ. ފަހެ ތިޔާ ތިޔަކަމަކީ ރިބާޠުވެސް އެވެ. ފަހެ ތިޔާ ތިޔަކަމަކީ ރިބާޠުވެސް އެވެ."

3- މާތްالله ދެއްސުވިފައިވާ ރަޙުމަތާއިގެ ކަޑައިން ދިވާވެގެންވެއެވެ. އަބޫހުރައިރާ ރިވާޔަތްކުރެއްވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގަބުރުސްތާނަށް ވަޑައިގެން ކުރެއްވި حديث ކުރެއްވިއެވެ. "اَلسَّلاَمُ عَلَيْكُمْ دَارَ قَوْمٍ مُؤْمِنِيْنَ، وَإِنَّا إِنْ شَاءَ اللهُ بِكُمْ عَنْ قَرِيْبٍ لاَحِقُوْنَ، وَدِدْتُ لَوْ أَنَّا قَدْ رَأَيْنَا إِخْوَانَنَا " قَالُوْا: أَوَ لَسْنَا إِخْوَانَكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ قَالَ: "أَنْتُمْ أَصْحَابِيْ

وَإِخْوَانُنَا الَّذِيْنَ لَمْ يَأْتُوْا بَعْدُ " قَالُوْا: كَيْفَ تَعْرِفُ مَنْ لَّمْ يَأْتِ بَعْدُ مِنْ أُمَّتِكَ يَا رَسُوْلَ اللهِ ؟ قَالَ: "أَرَأَيْتَ لَوْ أَنَّ رَجُلاً لَهُ خَيْلٌ غُرٌّ مُحَجَّلَةٌ بَيْنَ ظَهْرَيْ خَيْلٍ دُهْمٍ بُهْمٍ أَلاَ يَعْرِفُ خَيْلَهُ ؟ " قَالُوْا بَلَى يَا رَسُوْلَ اللهِ، قَالَ: " فَإِنَّهُمْ يَأْتُوْنَ غُرّاً مُحَجَّلِيْنَ مِنَ الْوُضُوْءِ وَأَنَا فَرَطُهُمْ عَلَى الْحَوْضِ، أَلاَ لَيُذَادَنَّ رِجَالٌ عَنْ حَوْضِيْ كَمَا يُذَادُ الْبَعِيْرُ الضَّالُّ، أُنَادِيْهِمْ: أَلاَ هَلُمَّ، فَيُقَالُ: إِنَّهُمْ بَدَّلُوْا بَعْدَكَ، فَأَقُوْلُ: سُحْقًا سُحْقًا" (رواه مسلم) މާނައީ: "އޭ މިގަބުރުސްތާނުގައިތިބި މުއުމިނުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުންގެ މައްޗަށް ސަލާމަތްކަން ހުއްޓެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަޅުގަނޑުމެންނަކީވެސް މާތްالله އިރާދަކުރެއްވިއްޔާ ވަރަށް އަވަހަށް ތިޔަބައިމީހުންނާ ގޮސްބައްދަލުވާނޭ ބަޔަކުއެވެ. (ދެން އެކަލޭގެފާނު އަޞްޙާބުބޭކަލުންނާ ދިމާވަން އިށީނދެވަޑައިގެން ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ.) ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އިޚްވަތުން އަދައެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޚުންމެން އަޅުގަނޑުމެންނަށް ފެނުނުނަމައެވެ." އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. އަޅުގަނޑުމެންނަކީ ކަލޭގެފާނުގެ އަޚުންނެއްނޫންހެއްޔެވެ؟ އޭالله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންނަކީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ސަޙާބީންނެވެ. އަޅުގަނޑުމެންގެ އަޚުންނަކީ އަދި މިހާތަނަށް (ދުނިޔޭގެ ވުޖޫދަށް) ނާންނަމީހުންނެވެ." އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. މިހާތަނަށް ކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުން (ދުނިޔޭގެ ވުޖޫދަށް) ނާންނަމީހުން (ޤިޔާމަތްދުވަހު) ކަލޭގެފާނު ދެނެވަޑައިގަންނަވާނީ ކިހިނެއްތޯއެވެ؟ އޭالله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ނިކަން ހަބަރުދީބަލާށެވެ! މީހެއްގެ ދިލިއަޒުމުގައިވާ، ހަމަކަޅުއްކަނޑާއި ނިއްކުރިމަތިހުދު އަސްކެވެ. އެއަސްތަކީ އެއްކުލަތަކު އަސްތަކެއްގެތެރޭގައި ހުރިއްޔާއެވެ. އޭނާއަށް އެއަސް ނުދެނެގަނެވޭނެތޯއެވެ؟" އަޞްޙާބުބޭކަލުން ދެންނެވިއެވެ. ނޫނެކެވެ. އިނގޭނެއެވެ. އޭالله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ފަހެ އެބައިމީހުން (ޤިޔާމަތްދުވަހު) ވުޟޫގެ އަސަރުން އަތްފައިގައި މޫނުމަތް ވިދަވިދާހުރިހާލު އަންނާނެއެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންގެ ކުރިން ހައުޟު (ފެންއާރު) ގަތަރުދޮސް (އެބައިމީހުންގެ އިސްތިޤުބާލުގައި) ހުންނަވާނަމެވެ. ބައެއްމީހުން ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ހައުޟާ ދުރަށް ފަހައި ގެންދެވޭނެއެވެ. އެއީ ގެއްލިގެންދާ ޖަމަލު ދުއްވާލެވޭ ފަދައި ގެންދެވުމެއްފަދައިންނެވެ. ތިމަންކަލޭގެފާނު އެބައިމީހުންނަށް ގޮވާލައްވާނަމެވެ. އޭ އަންނާށެވެ! ފަހެ

(އުވަގުތު) ބުނެވުނެއެވެ. ކަލާގެ ގާތުން ދުނިޔެދުނިޔަށްވާ ވަޒީފާމުން އުބައިދިހުން ދިހަން ބަދަލުވެއްޖެއެވެ. ތަނަ ވިމަނަކާގެ ގާތުން ދަންނަވާނަމެވެ. (އުބައިދިހުންނަން) ހަމަހުއްޓެވެ. ހަމަހުއްޓެވެ."

وضوء ގެ فَرْضُ ތަކެވެ.

ވުޟޫގެ ފަރުޟުތަކަކީ ނުވަތަ ރުކުންތަކަކީ ހަތަރެކެވެ. ވުޟޫގެ ޝަރުޠުތައް ބާރަވެގެންވާނީ އެކަންތަކުގެ މައްޗަށެވެ. އެއިންކަމެއް އުނިވެއްޖެނަމަ ޝަރުޢީގޮތުން އެއީ ވުޟޫއެއްކަމުގައި ނުހިމެނޭނެއެވެ. އެކަންތަކުގެ ބަޔާން ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

1- **ނިޔަތްގަތުން.** އަޅުކަމުގައި ނިޔަތްގަނެއްނުކަމަކީ ކަމެއްކުރުމަށްކުރި ހުކުމް ދެއްވުމެވެ. ޝަރުޢީގޮތުން ނިޔަތްގަނެއުމަކީ މާތްالله ގެރިޟާގަތުމަށް އެދިގެން، އަދި އެކަމަށް ބުރުމުރެވުން ބޮޑުނަމާ ކުރަމަށްކަށްބޮޑު އަޅުކަންކުރުގެއްބޮޑިން އަޅުކަމުގައިރުކުމަށް ދެއްތުރުކުރުވެ. އަދި މިއީ ހިތުގެ އަމަލެކެވެ. ދުލުބަހުން އަމަލެއްކުރުވެ. ދުލުން ނިޔަތްހިފުމަކީ ޝަރުޢީގޮތުން ސާބިތުވެގެންވާ ކަމެއްނުވެ. ފަހެ ނިޔަތް ފަރުޟުވެގެންވާކަމުގެ ދަލީލަކީ މާތްالله ގުރުއާނުގައިވި އުމަރުގެ ފާނުގެ ހަދީޘްގައިވި ބަޔާންތަކެވެ. އެކަލޭގެ ފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހަދީޘްކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّمَا الأَعْمَالُ بِالنِّيَّاتِ وَإِنَّمَا لِكُلِّ امْرِىءٍ مَا نَوَى...." الحديث (رواه الجماعة) މާނައީ: "އަމަލުތައް ވާނީ ކަމަކީ ނިޔަތްތަކުންނެވެ. އަދި ހަމަކަށަވަރުން ކޮންމެ މީހަކަށްވަނީ އޭނާ ނިޔަތްގަތް ކަމެވެ."

2- **އެއްފަހަރު މޫނުދޮވުން.** އެބައި އެއްފަހަރު މޫނުމައްޗަށް ފެން އަރުވާލުމެވެ. ފަހެ މޫނުގެ ހައްދަކީ ނިއްކުރީގެ މަތީކައިރިން ފެށިގެން ދަތްކޮޅުގެ އެންމެ ތިރިއާހަމައަށެވެ. އަދި އެއްކަންފަތުގެ ފުށުން ފެށިގެން އަނެއްކަންފަތުގެ ފުށާހަމައަށެވެ.

3- ދެއަތް ދެއުޅޮނބޮށާ ހަމައަށް އެއްފަހަރު ދޮވުން. މިދޮވުމުގައި އުޅޮނބޮށިވެސް ޝާމިލުކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށަގެންފުޅުގެ ދެއުޅޮނބޮށްވެސް ނުދޮންނަވައި ދޫކޮށްލެއްވިކަން ސާބިތު ނުވާތީއެވެ.

4- ބޮލުގައި ފުނބުރުން. ފަހެ ތެތްއަތް ބޮލުގައި ޢިއްސައިލުމުގެ ނުވަތަ ތެތްއިނގިލި ބޮލުގައި ޢިއްސައިލުމުން ފުނބުރުންކަމަށް ނުވާނެއެވެ. ﴿ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ ﴾ [المائدة: ٦] މިއާޔަތުން ބަޔާންކޮށްދެނީ ބޮލުން ބަޔައްގައި ފުނބުރުމުގެ މައްސަލަ އިސްތިދުލާލު ކުރެއެވެ. ފަހެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޙަދީޘް ބޮލުގައި ފުނބުރުމަށް ދިނުގަތް ސާބިތުވެގެން ވެއްޖެއެވެ.

(1) މުޅިބޮލުގައި ފުނބުރުން. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުންނެވި عبد الله بن زيد ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެކަލޭގެފާނުގެ އިސްތަށިފުޅުގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ދެއަތްޕުޅުން ފުނބުއްސެވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ކުރިމަތިއަށްވިއެވެ. އަދި ފުރަގަސްފަރާތަށްވިއެވެ. އެބައި ނިސްބަތުވިމަތީން ފުނބުއްސަވައި އިސްތަށިފުޅުގައި އެއްކޮޅުން ފެއްސެވުމުން ކަނދުރާފުޅާހަމައަށް ގެންދެވިއެވެ. ހަމައިސްތަށިފުޅުގެ އެއްކޮޅު ފެއްސެވުނު ނިޔަލަށްގެންގޮސް އަނބުރާ ގެންނެވިއެވެ." (متّفق عليه)

(2) ހަމައެކަނި ފޮތިމަތީގައި ފުނބުރުން. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުންނެވި عمرو بن أميّة ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ ފޮތިމަތީގައާއި ފައިވާނުމަތީގައި ފުނބުއްސަވަނިކޮށް އަހުރެން ދުށީމެވެ." (رواه أحمد والبخاري)

(3) ނިއްކުރިމަތީގައާއި ފޮތިމަތީގައި ފުނބުރުން. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުންނެވި مغيرة بن شعبة ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله

عليه وسلّم ވުޟޫކުރައްވައިފިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ނިޢްމަތިފުޅުގެމަތީގައި ފަދަޔާކުރުމެވޭގައި ފެންފުޅުއްސަވާފައެވެ. އަދި ހުއްޓުމުގައި ފެންފުޅުއްސަވާފައެވެ." (رواه مسلم)

رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހުން ބޭފުޅަކަށް ފެންފޯރުކޮށް ސާބިތުވެގެންވާ ޙީނާތް މިބާވަތުން ކުރެވިދާނެއެވެ. ދަންނަވައެވެ. ހަމައެކަނި ބޭފުން ބަޔެއްގައި ފެންފޯރުން އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން ސާބިތުވެގެންނުވެއެވެ. ފަހެ ކަލޭގެ ޝުކުރުކުރައްވައިގެން ހުންނަވާއިރު ނިޢްމަތިފުޅުގެމަތީގައި ފެންފޯރުކޮށްދިނުމަކީ އަށްޓަކައި ފަދަޔާކުރުމުގެ ފެންފުޅުއްސަވައިދިނުމަށް އަދި ތަކުގެ އަދަބުތަކާއި ފެންފުޅުއްސަވާ ބަޔަކު ހަދާތަކަށް އަދި ދޭއިރުގެ ވިދާޅުވި ފެންފޯރުކޮށްދިނުމެވެ.

5- ދެފައިތިލަ ދޮވެނިބަރަށްޖަހާއިރު ފަޅުން. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ބަދަކުރުގެންނާއި ބަސްފުޅުން ސާބިތުވެގެންވާ ދިގުބެވެ. މާތްالله ކުރުއްސުންފޮއި އިބްނުއުމަރު ވިދާޅުވިއެވެ. "އެއްދަރުމަހެއްގައި އަހުރެމެންގެ ކިބައިން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ފަހަތުޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ދެން އަހުރެމެންނާ އެކަލޭގެފާނު ބައްދަލުވެއްޖެއެވެ. އަޞްރުނަމާދުގެ ވަގުތުވެސް ފަސްވެފައެވެ. ދެން އަހުރެމެން ވުޟޫކުރަން ފަށައިފިމެވެ. އަދި އަހުރެމެންގެ ފައިތިލަގައި ފެންފޭރިފުމެވެ. ދެން ހަރުއިޖެ ފުޅުން އެކަލޭގެފާނު ނިދާއިއްވައިވިއެވެ. ތަރަޙިކައިތަކަށް ނުބައިކަން ދުންނާބުއްދައިކަން އަދިފޮތީގެ އަޖާބުހުރެއް. މިފޮތައިން ދެފަހަރު ނުވަތަ ތިންފަހަރު އެކަލޭގެފާނު ނިދާއިއްވައިވިއެވެ. (އެބަސް ތަރަޙިކައިތަކަށް ހަލާގަތް ދެފައި ނުދޮންނަ މީހުންނަށް އަޒާބުހުއްޓެވެ.) އަދި عبد الرحمن بن أبي ليلى ވިދާޅުވިއެވެ. "ފައިތިލަ ދޮންނަނީ ތަރަޙިކައިޖެހި ދުންނާބުއްދައިކަމަކީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ހުރިހާ ސަހާބުން އިޖްމާޢުވެގެން ގެންގުޅުއްވައިފިއެވެ." އިސްވެދިޔަ ވުޟޫގެ ކުރުސްވައި އަސްލަކީ الله تعالى ގެ އަންނަނިވި ބަޔާންފުޅެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمْتُمْ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغْسِلُواْ وُجُوهَكُمْ وَأَيْدِيَكُمْ إِلَى ٱلْمَرَافِقِ وَٱمْسَحُواْ بِرُءُوسِكُمْ وَأَرْجُلَكُمْ إِلَى ٱلْكَعْبَيْنِ ﴾

[المائدة: ٦] މާނައީ: "އޭއީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް ތެދުވާނަމަ ދެން

ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތައް އުކުނޑިތަކާހަމައަށް ދޮންނަވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޮލުގައި ފޮހެލައްވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތައް ފުޔަޖެހިކަށްޓާހަމައަށް ދޮންނަވާށެވެ."

6- މިސްތިވިރާ ހުރިހާކަމެއް ތަރުތީބުން ކުރުން. އެބަހީ އާޔަތުގައި ބަޔާންވެގެންވާ

ތަރުތީބުން ކުރުމެވެ. އާޔަތުގައި ބަޔާންވެގެންވާ ތަރުތީބު ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެކަމުގެ ދަލީލަކީ ދޮންނަންޖެހޭ ގުނަވަންތަކުގެ ދެމެދަށް ފޮހެލަންޖެހޭ ގުނަވަނެއް ވައްދާފައިވުމެވެ. އަތާއި ފައިތަކާ ދޮންނަންޖެހޭ ދެގުނަވަނެވެ. އެދެމެދުގައި އޮވެނީ ބޮލުފޮހުމެވެ. ބޮލަކީ ފޮހެލަންޖެހޭ ގުނަވަނެކެވެ. ޢަރަބިބަހުގައި އެއްވައްތަރުގެ ބާވަތްތަކުގެ ދެމެދަށް ތަފާތުބާވަތެއް ވަންނާނީ ފައިދާއަކާއިލައެވެ. މިސާލަކަށް އެފައިދާއަކީ ތަރުތީބެވެ. އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ދުވަހަކުވެސް މިތަރުތީބުން ނޫންގޮތަކަށް ވުޟޫކުރައްވާފައެއް ނުވެއެވެ. ފަހެ وضوء އަކީ އަޅުކަމެކެވެ. އަޅުކަންތަކުގައި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް ތަބާވުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ.

وضوء ގެ سنّة ތައް.

ވުޟޫގެ ސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ބަސްފުޅާއި ޙަދީޘްފުޅުން ސާބިތުވެގެންވާ އެކަމަކު އެކަންކުރައްވާފައިނުވާ އަދި ދުވަހަކުވެސް ޢަމަލުކުރައްވާފައިނުވާ އަދި އެކަންކުރައްވައިފި ދާއިމަކަށްނޫން ޢަމަލުކުރައްވާފައިވާ ކަންތަކެވެ. އެކަންތަކުގެ ބަޔާން ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

1- وضوء ކުރަން ފެށުމުގައި الله تعالى ގެ ނަންފުޅު ގަނެވުން. (އެބަހީ بسم الله ކިޔުން).

ޤާއިالله ބުޚާރީ ސުނަންގައިވި ޙަދީޘެއްގެ ތެރެއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެމެން ގަޔަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން ވުޟޫކުރައްވާނޭ ފެން ހޯދިއެވެ. ފަހެ ނުފެނުނެވެ. ފަހެ އެހިނދު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގަވާއިދުވެއެވެ. ތާސެއްގައި މީހަކު ފެނެއް ގެނެސްފިއެވެ. ފަހެ ފެނުގައި ކަންވާރެއްގެ ތެރެއަށް އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްޕުޅު ވައްދަވައިގެން ހިނގަވަފިއެވެ. ފަހެ ދުސީވީއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. ތިޔަބައިމީހުން الله ގެ

އިސްދުރުގެ ބަރަކާތުން (އެބަހީ بسم الله ކިޔާ) ވުޟޫކުރަން ފަށާށެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނުގެ އިނގިލިތަކުގެ ދުވުދުން ފެން އުތިރިއަރާތަން އަރުވަންތަކާނިވުމެވެ. އަދި ވިސްނައިލުން ވުޟޫކުރުމުގެ ނިޔަތެވެ. އެއީ އަނގަފަތަލާ ވުޟޫކުރުމުގައި ފަރުވާލުމެވެ." (رواه البيهقي والنّسائي وابن خزيمة)

2- ދަތްއުނގުޅުން. އިދުމުވިރިއާއި ބަނގުވިރިބާކުރުން ވިދާލުވާގޮތަށް ދަތްއުނގުޅުމަކީ އަނގަފަތަލައިގައި ބަނގުވިރިބާކުރުން ވިދާލުވާގޮތަށް އެއިންގިލިބާ ފަދިތަކުގެ ރިވެތިކަމަށް ވެރިކަންލިބުމާއި ދަތްތަށްބިލާ ދިނަބިލިމާ އާއްމުކޮށް ހަތަރުކަސްތަކުގެ ގަވާޢިދުމާއި، ކެތަކުރިއުމަށް ގޮރާކްތިރިކުރުމާއި، ކާއިލީރި ހަޖޫކުރުގެބައި ގޮތާކްތިރިކުރުމާއި، ކިބަކުރިއާތަން ފަސޭހަކާތިރިކުރުން ހިފުނައެވެ. ފަހެ މަތިބަރުތި ދަތްތަށް ރިޔާކުން ސާފުކުރުމެވެ. ވިމަޢިބަރު ފުރިހަމަވާ ކާނުމާ އާލާތްކުރުން ދަތްއުނގުޅުމަކީ އަނގައިވިލަތި ސުންނަތް ބާރުވާލުމާށެވެ. ވިސާވާކަށް ވިޢާދާތަކަށް ބާރުބެރުކޮށްލެވެ.

މާތްالله ރަސޫލުއްލާހު އަޅުގަނޑުމެންގެ ހަބިއްބު ރިވާވާކަން ވެއްޖެއެވެ. އެކަމަކާ ވިދާވިއްޖެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވުމީއެވެ. "لَوْلاَ أَنْ أَشُقَّ عَلَى أُمَّتِي لأَمَرْتُهُمْ بِالسِّوَاكِ عِنْدَ كُلِّ وُضُوْءٍ" (رواه مالك والشّافعي والبيهقي) މާނައީ: "މިމަންކަމަކާ ވާނަމަ އުއްމަތުގެ ވިސްނުމުގެ ތަކުރާރު ނަފްސަތަ ވުޟޫކުރާ ކޮންމެ ފަހަރަކު ދަތްއުނގުޅުމަށް އެބައިމީހުންނަށް މިއަމުރުކުރެއްވިއެވެ." އަދި މާތްالله ރަސޫލުއްލާހު ބާރުވާލިއްޖެއެވެ. އެކަމާ ވިދާވިއްޖެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވުމީއެވެ. "السِّوَاكُ مَطْهَرَةٌ لِلْفَمِ مَرْضَاةٌ لِلرَّبِّ" (رواه أحمد والنّسائي والتّرمذي) މާނައީ: "ދަތްއުނގުޅުމަކީ އަނގަ ސާފުކުރާ ތަކެއްޗެވެ. اللهގެ ރުއްސެވުން ލިބޭ ކަމެކެވެ."

ދަތްއުނގުޅުމަކީ ހުރިހާ ވަގުތެއްގައި ސުންނަތް ކަމެކެވެ. އެކަމަކު ފަސްވަގުތެއްގައި ސުންނަތްކަން ގަދަވެގެންވެއެވެ.

(1) ވުޟޫކުރުމުގައެވެ. (2) ނަމާދުކުރުމުގައެވެ. (3) قرآن ކިޔަވާވަގުތުގައެވެ. (4) ނިދިންހޭލާވަގުތުގައެވެ.

(5) އަނގަ ބޮޑުއެއްލާވަގުތުގައެވެ.

3- ވުޟޫކުރަންފަށާއިރު އެންމެފުރަތަމަ ދެއަތްތިލަ މިންވަރަށް ދޮވުން.

ރާﷲ ޢަންހުގެއިން أوس بن أوس الثقفي ގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވުޟޫކުރައްވަން ފަށްޓަވާއިރު (އެންމެފުރަތަމަ) ދެއަތްތިލަފުޅު ތިންފަހަރު ދޮންނަވަނިކަން އަހުރެން ދުށީމެވެ." (رواه أحمد والنّسائي) އަދި ރާﷲ ޢަންހުގެއިން އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا اسْتَيْقَظَ أَحَدُكُمْ مِنْ نَوْمِهِ فَلاَ يَغْمِسْ يَدَهُ فِي إِنَاءٍ حَتَّى يَغْسِلَهَا ثَلاَثًا، فَإِنَّهُ لاَ يَدْرِي أَيْنَ بَاتَتْ يَدُهُ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެމީހަކު ނިދިން ހޭލައިފިނަމަ އެމީހާގެ މިންވަރަށް ތިންފަހަރު ދޮވުމުގެކުރިން އެއަތެއް ތަށްޓެއްގެ ތެރެއަށް ނުލާހުށިކަމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެމީހާގެ އަތް ރޭގަނޑު ހޭދަކުރީ ކޮންތާކުކަން ނޭނގޭނެއެވެ."

4- މިންވަރަށް އަނގައަށްފެންޖަހައި ކުރުޅުން.

ރާﷲ ޢަންހުގެއިން لقيط بن صبرة ގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا تَوَضَّأْتَ فَمَضْمِضْ" (رواه أبو داود والبيهقي) މާނައީ: "ތިބާ ވުޟޫކުރިނަމަ އަނގައަށް ފެންޖަހައި ކުރުޅުންނަހިނާށެވެ."

5- މިންވަރަށް ނޭފަތަށް ފެންލުމާއި މިންވަރަށް ނޭފަތުންފެންފޮޅުން.

ރާﷲ ޢަންހުގެއިން އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާއިން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނުވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا تَوَضَّأَ أَحَدُكُمْ فَلْيَجْعَلْ فِيْ أَنْفِهِ مَاءً ثُمَّ لِيَسْتَنْثِرْ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެމީހަކު ވުޟޫކުރާ ހިނދު ތިބާގެ ނޭފަތަށް ފެންލާހުށިކަމެވެ. ދެން ނޭފަތުގެ ފެން ފޮޅުވާހުށިކަމެވެ." މިކަމުގައި ސުންނަތްތެރިވާންވާނީ ކަނާތުން

ގެނެވުނެވެ. އަދި ވަޒީން ދޯއްލެއްވިއެވެ. އެއީ މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން އެގޮތަށް ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްގައިވެއެވެ. "ނަބިއްޔާ ވުޟޫ ކުރެއްވުމަށް ފެން ގެނެވުނީ އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރައްވާ އެއްދާން (ފެން މުއްދެއް) ހައްދެއްހާ ފެނުގެ ތިންބައިކުޅަ ދެބައިކަމުގައިވެއެވެ. ފެން ދޮވުން ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އެފެނުން ވުޟޫ ކުރައްވައިގެން މުބާރަކު ފައިތިލަ މަދުކުރެއްވިއެވެ. ދިޔައީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވުޟޫކުރައްވާ ޢާދަތުގައެވެ." (رواه أحمد والنّسائي)

އަސްލުގައި ސުންނަތް ފުރިހަމަވުމަކީ ދިޔައިން ވިއްސުން ފުދިއްޖެ ނަމަވެސް، އެބައި މިންވަރަކަށް ހުރެ ދިޔައިން ސުންނަތް މިންވަރަށް ވުޟޫ ކުރުމެވެ. ސުންނަތް ވާޖިބު ވިއްސުންވާ ގޮތެވެ. އެކަމަކު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ވަގުތުން ސުބްޙާނަހޫ އަށްވުރެ ސުންނަތް ވުޟޫ ކުރައްވައެވެ. އެބައި ފެންދޮވުމުގައި އެއީ އެއްބައި އަށްވުރެ ސުންނަތެއްގައި ތިރީގައިވާ ފެންތަކުން ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި މިގޮތަށް ވުޟޫކުރުން ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި عبد الله بن زيد ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަތްކަށި ދަމާލުމަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވުޟޫކުރެއްވީ ދެދޮޅު ބައިގެ ފެނެކެވެ. އެފެންކަމަށް ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ." (متّفق عليه) އަދި ތަޚައްލުލު ކުރުމަކީ އެއްސިފަވުން ސުންނަތް ފުރިހަމަކުރުމެވެ. މުބާރަކު ތިލަވަޅުތަކުގެ ސުންނަތްތަކުގެ ދެމެދެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި لقيط بن صبرة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. ޔާރަސޫލަﷲ! ވުޟޫއާ ބެހޭގޮތުން އަހުރެންނަށް ހަބަރުދެއްވާށެވެ! އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "أَسْبِغِ الْوُضُوْءَ وَخَلِّلْ بَيْنَ الأَصَابِعِ، وَبَالِغْ فِي الاِسْتِنْشَاقِ إِلاَّ أَنْ تَكُوْنَ صَائِمًا" (رواه أبوداود والترّمذي) މާނައީ: "ރަނގަޅަށް ވުޟޫ ފުރިހަމަކުރާށެވެ. އަދި އިނގިލިތަކުގެ ދެމެދުގައި ތަޚައްލުލުކުރާށެވެ. އަދި ރޯދަ ނުހިފާހާލު ނޭފަތަށް ފެން ލުމުގައި މުބާލަޣާކުރާށެވެ."

6- ތަރުތީބު ގެންގުޅުން. އެބައި ކަނޑައެޅިގެން ވާޖިބު ފަރުޟު ގެނައުމުގެ ނަމުގައި، ތަރުތީބުގެ ހާލަތުގައި ޖެހޭނީ، އިސްވެދިޔަ ތަރުތީބުގެ އިސްތިޢާނަތް ވެރިކަމުގައި ވެސްވުމަށް. ބަރަކާތްތެރިވެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އަސްލަމީގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވުޟޫކުރައްވާނީ ފެނުއެއް މުއްދުން ހަމަވައި، މުސްތަޙިއްބުގެ ތަރައްޤީކުރައްވައެވެ. ދެން އެފެން ޒުދުން ވިސްނައިދެއްވައެވެ. އަދި ބަދިއްޔާ ކުރުކުރެއްވިއެވެ. މިގޮތަށްކަމުގެ ވާހަކަ ވެރިރަސޫލާގެ މިގޮތަށްކަމުގެ ވާހަކަ އަދުރުކަރައްވާ ވަޑައިގަތީ މިވަރަކަށް ކަންތައްކުރުމަށެވެ." (رواه أبو داود والبيهقي)

7- **އިނގިލިތަށް ވިހަވައިލުން.** އެބަހީ ވައިދޮންނައިދު އިނގިލިތަކުގެ ދޭތެރެތަކަށް އިނގިލިކޮއްޓައި ސޫފީކޮށްލުމެވެ. މާތްالله ރުހިއްވެވުނު އިބްނު ޢައްބާސްގެ ރިވާޔަތްކުރެއްވުމެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا تَوَضَّأْتَ فَخَلِّلْ أَصَابِعَ يَدَيْكَ وَرِجْلَيْكَ" (رواه أحمد والترّمذي وابن ماجه)

މާނައީ: "ތިބާ ވުޟޫކުރާނަމަ ތިބާގެ އަތާއި ފައިގެ އިނގިލިތައް ވިހަވައިލާށެވެ." އަދި މާތްالله ރުހިއްވެވުނު مستورد بن شدّاد ގެ ރިވާޔަތެއްގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

"رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެކަލޭގެފާނުގެ ކުޑަ އިނގިލިން އެކަލޭގެފާނުގެ ފައިތިލަގެ އިނގިލިތައް ވިހަވައިލައްވާކަށް އަތުރަށް ފޮނުއްވިއެވެ." (رواه أبو داود والترّمذي والنّسائي) އަދި އަނގޮޓިއެއް އަޅައިގެންވާނަމަ ވުޟޫކުރާއިރު އެއަނގޮޓި ހަރަކާތްކޮށްލުން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ ރަނގަޅަށް އިނގިލީގައި ފެންޖެއްސުމަށެވެ. އަދި އަންގޮޓިން އެކަށީގެންވާގެ އެތަނަކަށް ފެންދުއްވާލެވޭނަމަ ހަރަކާތްކޮށްލުން ޖެހޭނެއެވެ. އެއީ އަތުގައި ރަނގަޅަށް ފެންޖެއްސުމަށެވެ. އަދި ވުޟޫހިމަނައި ނުކުރެވޭނަމަ އަހުރަރި ފަހަރެއް ގެނެސް ކޮށްނުލަތް ވުޟޫގެ ސުއްނަތެކެވެ.

8- **ތިންތިން ފަހަރު ދޮވުން.** އެބަހީ ވުޟޫކުރާއިރު ދޮވެން ޖެހޭ ގުނަވަންތައް ތިން ތިން ފަހަރު ދޮވުމެވެ. ތިންފަހަރު ދޮވުން ސުންނަތެކެވެ. އަދި ދޮވެވޭނެ ކަމަށް އިސްވެވުނު ރިވާޔަތެއް ޒިކުރުވެއެވެ. އަދި ތިނަށްވުރެ އިސްކަމުން (އެބަހީ އެއްފަހަރު ނުވަތަ ދެފަހަރު ދޮވުން ސާބިތުވެގެން އައިސްކަމުން) ދޮވުނުކަމަކީ އެކަތިވެސް މަކުރޫހު ކަމެކެވެ. އެއްފަހަރު ކޮއްލުމުގެ ރިވާޔަތެއް ހިފެހެއްޓުމަކީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ވަރަށް އަހަރެންނާ وضوء ގެ ސިފަކުރުން ސާބިތުކުރެވިއެވެ. ހަމަ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، ދެފަހަރު ތިންތިން ފަހަރު ދޮވުއްވިއެވެ. އަދި ބަރަކާތްކުރުކުރެއްވިއެވެ.

״ފުރިހަމަވެގެންވާ ވުޟޫއަކީ މިއެވެ. މިއަށްވުރެ އިތުރުކޮށްފިމާ ތަންނަހައެވެ. ހަމަ އޭނާ ކުށްކޮށްފިއެވެ. އަދި ހައްދުފަހަނައަޅައިފިއެވެ. އަދި އަނިޔާވެރިވެއްޖެއެވެ.״ (رواه أحمد والنّسائي وابن ماجه) އަދި މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢުސްމާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ״ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ތިންތިންފަހަރު ދޮވެލައްވަމުން ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ.״ އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ކިބައިން އެއްފަހަރު ދޮންނެވިކަން އަދި ދެފަހަރު ދޮންނެވިކަން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ދެން ބޭނުމަކީ ފެން ބޭނުން ކަންނަހައެވެ. ވީނަ ބޭކާރުކޮށް އިސްރާފުވެރިވެ އެއްވެސް ފެން ބޭނުންކުރުމެވެ.

9- ކަނާތް އިސްކުރުން. އެބަހީ ދޮންނަންގުނަވަންތަކުގެ ތެރެއިން ދެގުނަވަނާ ކަނާތްގުނަވަނުގެ ކަނާތްގުނަވަން ފުރަތަމަ ދޮވުމެވެ. ވީމާ މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ״رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނު ފައިވާންލުމުގައި، ބޮލުކޮށާލުމުގައި، ފެންވަރުމުގައި، ޠާހިރުވުމުގައި، އަދި ހުރިހާ ކަމެއްގައި ކަނާތް އިސްކުރެއްވުމަށް ލޯބިކުރައްވައެވެ.״ (متّفق عليه) އަދި މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا لَبِسْتُمْ وَإِذَا تَوَضَّأْتُمْ فَابْدَؤُوا بِأَيْمَانِكُمْ" (رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي والنّسائي) މާނައީ: ״ތިޔަބައިމީހުން ހެދުންލާހިނދު އަދި ވުޟޫކުރާހިނދު ތިޔަ ތިޔަބައިމީހުންގެ ކަނާތްފަރާތުން ފަށާށެވެ.״

10- އަތުއުނގުޅުން. އެބަހީ ވުޟޫކުރާއިރު ގުނަވަންތަކުގައި ފެންފޮދާލައި އަތް އުނގުޅުމެވެ. މާތްﷲ ރުހިވޮޑިގެންވާ عبد الله بن زيد ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ״ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަރިހަށް ފެންމުދުއްގެ ތިންބައިކުޅަދެބައި ގެނެވުނެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އެއިން ވުޟޫކުރައްވަމުން އަތުގައި އުނގުޅުއްވިއެވެ.״ (رواه ابن خزيمة)

11- ގުޅުކަނޑައިނުލުން. އެބަހީ ވުޟޫކުރާއިރު ގުނަވަންތައް ދޮވުމުގައި ގުޅުވައިގެން ކުރުމެވެ. އަދި ވުޟޫއާގުޅޭ ނުހިކޭހާ އެތެރޭގައި ނުލަސްކުރެވޭ. އަދި ގުނަވަންތައް ދޮވުމުގައި ގުނަވަނުގެދެމެދު މާބޮޑަށް ލަސްނުކުރުމެވެ. ފަހަރު ސުންނަތް ތިރިގެންއައިސްކަމުގައިވަނީ މިގޮތުގެމައްޗަށެވެ.

12- ކަންފަތުގައި ފެންފިއްސުން. މިކަމުގައި ސުންނަތްވެގެންވާގޮތަކީ ބޮލުގައި ފުރަމަތްޖަހައި ނިމި ފެންފިއްސުން، ތެރެފުށުގެ ޝަހާދަތްއިނގިލިން ކަންފަތުގެ އެތެރެފުށުގައި އަދި ބޭރުފުށުގެ ބޮޑުއިނގިލިން ކަންފަތުގެ ބޭރުފުށުގައި، އަދި އެއްވަރަކަށް، ފިއްތުމެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ވުޟޫކުރުމުގައި ކަންފަތަކީ ހިމެނިގެންވަނީ ބޮލުގެ ބުރިއެއްކަމުގައެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "اَلأُذُنَانِ مِنَ الرَّأْسِ" (رواه أبوداود والتّرمذي وابن ماجه والدّارقطني) މާނައީ: "ކަންފަތް ހިމެނިގެންވަނީ ބޮލުގެ ބައެއްކަމުގައެވެ. (އެބަހީ ބޮލުގެ ބުރިއެއްކަމުގައެވެ.)" އަދިވެސް މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، وضوء ކުރެއްވިގޮތް ބަޔާންކުރައްވަމުން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ދެން އެކަލޭގެފާނު (އެބަހީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم) ފެން އަތްދަށުން ނަންގަވާ އެއިން އިސްތިޢުމާލުކުރައްވައި ކަންފަތްތަކުގައި ފެންފިއްސެވިއެވެ." (رواه ابن حبّان وابن خزيمة) އަދިވެސް މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި އިބްނު ޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ ޝަހާދަތްއިނގިލިން ކަންފަތްތަކުގެ އެތެރެފުށުގައި އަދި ބޮޑުއިނގިލިން ކަންފަތްތަކުގެ ބޭރުފުށުގައި ފެންފިއްސެވިއެވެ." (رواه النّسائي وابن ماجه وابن حبّان)

13- ކަނާއަތްފަރާތުގެ ވިދުވަތު ރިޢާޔަތްކުރުން. އެއީ އަންނަނިވި ޙަދީޘްގެ މައްޗަށް ބިނާކޮށެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު

ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ أُمَّتِيْ يَأْتُوْنَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ غُرًّا مُحَجَّلِيْنَ مِنْ آثَارِ الْوُضُوْءِ، فَمَنِ اسْتَطَاعَ مِنْكُمْ أَنْ يُطِيْلَ غُرَّتَهُ فَلْيَفْعَلْ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ވުޟޫގެ އަސަރުން ހަތަރެސްތަނާއި މޫނުމަތި ވިދަވިދާފައިހުރިހާލު ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީސްތަކުން ޤިޔާމަތްދުވަހުގައި އަންނާނެއެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެތެރެއިން އެމީހެއްގެ ވިދުވަރު ދިގުކުރުމަށް ކުޅަދާނަވާމީހާ ފަހެ އެކަން ކުރާހުށިކަމެވެ." ފަހެ ވިދުވަރު ދިގުކުރުމުގެ މުރާދަކީ ގުނަވަންތަކުން ދޮންނަން ކަނޑައެޅިފައިވާ ބައެއްތަނަށްވުރެ އިތުރަށް ދޮވުމެވެ. އެބަހީ މޫނުދޮންނައިރު ބޮލުންބައެއްކަމާއި ދޮވުމެވެ. އަތްދޮންނައިރު އުނަގަނޑުގެ މަތީބައެއްވެސް ދޮވުމެވެ. ފައިދޮންނައިރު ކަކުލުގެ މަތީބައެއްވެސް ދޮވުމެވެ.

14- ފެންއިސްތިޢުމާލުކުރުމުގައި ކަނާތްފަރާތުން އިބްތިދާކުރުން.

ޢާއިޝާ އިސްލާމީއުއްމަތުގެ މަންމައެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ނަބިއްޔާގެފާނު (ހަމަކަށަވަރުން ފުރިހަމަ) رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހިތައިގަންނަވައެވެ. އެއީ ފައިވާންލުމުގައި ހަމަކަށަވަރުގައި. އަދި މުޅިކަމެއްގެ ފުރިހަމަ ވުޟޫކުރުމުގައެވެ." (متّفق عليه)

15- وضوء ކޮށް ނިމުމުން وضوء ދުޢާކިޔުން.

މާތްالله ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديثފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެތެރެއިން ކޮންމެ އެއްވެސްމީހަކު ވުޟޫކޮށް، { أَشْهَدُ أَنْ لاَّ إِلَهَ إِلاَّ اللهُ وَحْدَهُ لاَ شَرِيْكَ لَهُ وَأَشْهَدُ اَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُهُ وَرَسُوْلُهُ } {މާނައީ: "الله ފިޔަވައި އަޅުކަންވެވޭނެ ބައިވެރިޔަކު އެއްވެސް އިލާހަކު ނުވާކަމާއި، އެކަލާނގެ އެއްކައުވަންތަކަމާއި، އެކަލާނގެއަށް އެއްވެސް ޝަރީކަކު ނުވާކަމަށް އަޅުގަނޑު ހެކިވަމެވެ. އަދި މުޙައްމަދުގެފާނީ އެކަލާނގެ އަޅާއި އެކަލާނގެ ރަސޫލާކަމަށް އަޅުގަނޑު ހެކިވަމެވެ.} މިދުޢާކިޔައިފިން ކިޔައިފިނަމަ، އޭނާއަށްޓަކައި ސުވަރުގޭގެ އަށްދޮރުވެސް ހުޅުވިގެންދެއެވެ. އޭނާ ބޭނުންދޮރަކުން ވަދެވޭނެހެން އޭނާއަށް ވަދެވޭނެއެވެ." (رواه مسلم) އަދި إمام الترمذي –رحمه الله – އިތުރުކުރައްވާފައިވާ އިތުރަން

ކިޔުމަށް އެހެންދުޢާއެއްވެސް ރިވާކުރެއްވިއެވެ. އެއީ "اَللَّهُمَّ اجْعَلْنِيْ مِنَ التَّوَّابِيْنَ وَاجْعَلْنِيْ مِنَ الْمُتَطَهِّرِيْنَ" މާނައީ: "އޭރަސްކަލާނގެ ތިމަންކަލޭގެފާނު ތައުބާވެރިއަކަށް ހައްދަވާނދޭވެ! ތަޤުވާވެރި މީހުންގެ ތެރެއިން މިއަދުވެރިކޮށްދެއްވާނދޭވެ! އަދި ޠާހިރުވެގެންވާ މީހުންގެ ތެރެއިން މިއަދުވެރިކޮށްދެއްވާނދޭވެ!"

16- وضوء ކޮށްނިމިގެން ދުޢާކިޔުމުގެ ސަވާބުލިބުން. ރަޟިﷲ ޢަންހުގެފާނުގެ

ރިވާޔަތުގައިވާ ގޮތުގައި ބިލާލުގެފާނުމެދުގައި ރަސޫލާއަށް ދެއްވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ބިލާލުގެފާނަށް ބަލިކޮށްލާން ކުރެއްވިއެވެ. "އޭބިލާލެވެ! ކިސްކަމެއްތަކެއްގައި ތިބާކަށް އަހުރެ އަޑުއިއްވައިގެން (މުޢުޖިޒާގެ ގޮތުގައި) ސުވަރުގޭގައި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން ތިބާގެ ފައިވަޅުގެއަޑު އަހުރެ ކިޔައިދީބަލާ. ބިލާލުގެފާނު ދެންނެވިއެވެ. އަހުރެން ވުޟޫކުރާ ކޮންމެ ފަހަރަކު އަހުރެއަށް ލާޒިމްކޮށްގެން ދެރަކުޢަތް ކިޔަމެވެ" އެއީ وضوء ގެން الله تعالى އަހުރެން ހިތުވަރުކުރައްވާ ދުޢާ ޤަބޫލުކުރައްވާނެ ކަމަށް ޤަބޫލުކުރެވޭތީއެވެ. (ސުވަރުގެ) ވަރަށް ކިޔެވެ. މިއަންނަ އަހުރެ އަހުރެން ނަމާދުކުރަމެވެ." (متّفق عليه) އަދި ރަޟިﷲ ޢަންހުގެފާނުގެ عقبة بن عامر ގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ތިމަން ރުކުއިވެއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ.

"مَا أَحَدٌ يَتَوَضَّأُ فَيُحْسِنُ الْوُضُوْءَ وَيُصَلِّيْ رَكْعَتَيْنِ يُقْبِلُ بِقَلْبِهِ وَوَجْهِهِ عَلَيْهِمَا إِلاَّ وَجَبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ" (رواه مسلم) މާނައީ: "އެއްވެސް މީހަކު ރަނގަޅަށް ވުޟޫކޮށް ދެރަކުޢަތް ނަމާދުކުރެއްވުމުގައި އޭނާގެ ހިތާއި މޫނު ކުރިމަތިލާގޮތަށް (އެބަހީ ރަނގަޅަށް ވިސްނުމާއި އިހުލާޞްތެރިކަމާއެކު) ކޮންމެވެސް، އޭނާއަށް ސުވަރުގެ ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ."

وضوء ކުރުމުގައި މަކުރޫހުކަންތައްތައް.

ވުޟޫކުރުމުގައި އިސްރާފުކުރުމާއި ސުންނަތްތަކުގެ ތެރެއިން ސުންނަތެއް ދޫކޮށްލުން މަކުރޫހުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެގޮތް ޝަރީޢަތުން މަނާކުރާ ކަމަކަށްވާތީއެވެ. އެހެނިހެން މަކުރޫހު ކަންތައްތައް ކަމުގައިވާ، ޝަރީޢަތުން މަނާކުރާކަމެއް ނުކުރުމަށް ގޮވާލާށެވެ.

وضوء ގެއްލޭ ކަންތައްތައް.

1- ދެމަގުން ނުކުންނަ އެއްޗެއް ނުކުމުން. އެގޮތުގައި ޝާމިލުވާ އެއްޗެއްސަކީ:

(2-1) ކުޑަކަމުދިޔާއި ބޮޑުކަމުދިޔުން. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلْغَآئِطِ﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފާޚާނައިން އައިސްފިނަމައެވެ." މިއާޔަތުގައި "الْغَائِط" ގެ މުރާދަކީ ކުޑަކަމުދިޔާއި ބޮޑުކަމުދިޔުމެވެ.

(3) ފުރަގަސްފަރާތުދޮރުން ނިކުންނަވައި. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވާ އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "لاَ يَقْبَلُ اللهُ صَلاَةَ أَحَدِكُمْ إِذَا أَحْدَثَ حَتَّى يَتَوَضَّأَ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހެއްގެ ނަމާދު، އޭނާ ޙަދަޘްވެއްޖެނަމަ އޭނާ ވުޟޫކުރުމަށްދާންދެން الله تعالى ޤަބޫލުކުރައްވާކަށް ނުވެއެވެ." ދެން ޙަޟްރަމަވުތުގެ މީހަކު އަބޫހުރައިރާއަށް ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭއަބޫހުރައިރާއެވެ! ޙަދަޘަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟ އަބޫހުރައިރާ ދެންނެވިއެވެ. "އެއީ ފުރަގަސްފަރާތުން ނިކުންނަވައެވެ." އަދިވެސް އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِي بَطْنِهِ شَيْئًا فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ أَخَرَجَ مِنْهُ شَيْءٌ أَمْ لاَ؟ فَلاَ يَخْرُجَنَّ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيْحًا" (رواه مسلم) މާނައީ: "(ނަމާދުގައި) ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު އޭނާގެ ބަނޑުގައި ވައިގެ އުނދަގޫ އިޙްސާސްވެ، އެވައި ބޭރުވިކަމާމެދު ނުވަތަ ބޭރުނުވާކަމާމެދު އޭނާއަށް ޝައްކުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ އޭނާއަށް އޭގެ އަޑުއިވިއްޖައުމަށް ނުވަތަ އޭގެވަސްދުވައި ފުރުމަށްދާންދެން އޭނާ (ނަމާދު ދޫކޮށް) މިސްކިތުން ނުނިކުންނަހާރަމެވެ." ފަހެ މިޙަދީޘްގައި ވައިގެ ބަޔާންކޮށްދެއްވާފައިވަނީ އޭގެއަޑާއި ވަސް ޝަރުޠުކޮށްގެންނުވާނެއެވެ. އެއީ ޝައްކުގައި އެސްދާގަތުން ޝައްކުވެގެންނެވެ. އަދިވެސް! މިޙަދީޘުގެ

އަސްލު މުޠްލަޤު ވައިނިކުޅުކަން ނަޖިސްވުމުގެ. އެބަހީ ވައިނިކުޅުކަން ނަޖިސްވުމެއްނަމަ ވުޟޫގެއްލެނީއެވެ.

(6-5-4) މަނި، މަޛްޔު، ވަދީ. މާތްالله ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އިބްނު ޢައްބާސްގެ ރިވާޔަތުން ރިވާޔަތްކުރައްވައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "މަނި ދަންނައެވެ. އޭގެސަބަބުން ޖެހެނީ ހިނައިގަންނާށެވެ. އަދި މަޛްޔާއި ވަދީއާ ދަންނައެވެ. މިދެކަމުން ބޭރުވެއްޖެނަމަ، ޒަކަރު ތިބާގެ ފަރުޖު ދޮންނަށެވެ. އަދި ނަމާދަށް ވުޟޫކުރާފަދައިން ވުޟޫކުރާށެވެ."

2- **ނިދުން.** އެބަހީ ހޭވިރިކަން ފިލައިގެންދާ ގަދަނިދުމެވެ. އެއީ އަރިމަތީގައި ނިދިއަސް އަދި ދިޔުނުދިޔަޔަ ހަމަޖެހިގެން އިށީނދެއިނދެ ނިދިއަސްވެސްމެއެވެ. މާތްالله ރުހިވެވޮޑިގެންވާ صفوان بن عسّال ގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހުރެމެން ދަތުރުކުރާ ދަތުރުގައިވާނަމަ ތިންދުވަހާއި ތިންރޭ އަހުރެމެންގެ ޚުއްފުތައް ނުބާލާ މަސްހުކުރުމަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަހުރެމެންނަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. (އެބަހީ އޭގެމުއްދަތުގައި ޚުއްފު ހިނައިގަތުމުގެޙާލަތުގައި ފިޔަވައި ބަލައިފައެވެ. ޚުއްފުބާލުން ޖަނާބަތްވެގެންނެވެ.) އެކަމަކު ބޮޑުކަމުދިޔުމުންނާއި، ކުޑަކަމުދިޔުމުންނާއި، ނިދުމުންނެވެ. (އެބަހީ މިކަންކަމުގެ ސަބަބުން ބާލަން ނުޖެހެއެވެ. ވުޟޫގެއްލުނަސް ގެއްލުމުގެ ސަބަބުން އެކަމާ ޚުއްފު ބާލަން ނުޖެހެއެވެ.)" (رواه أحمد والتّرمذي والنّسائي) ދެން ދުނިޔަވީ ހަމަޖެހިގެން އިށީނދެގެން ނިދުމުން ވުޟޫއެއް ނުގެއްލެއެވެ. އެއީ وضوء ގެ ޝަރުޠެއްނޫނެވެ. މާތްالله ރުހިވެވޮޑިގެންވާ އަނަސްގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޞަޙާބީން، އަޅުކަންކުރުމަށް (ޢިޝާ ނަމާދަށް) ނިދިގަދަކަމުން އިށީނދެގެން ބޮލުގެ ބޯ ދެފަރާތަށް ޖެހި ނިދާހާ އޮއްވައެވެ. ދެން އެއީ ނަމާދުކުރައްވައެވެ. އަދި وضوء އާ އަލުން ނުކުރައްވައެވެ." (رواه الشّافعي ومسلم وأبو داود والتّرمذي)

3- **ބުއްދި ގެއްލިދިއުން.** އެއީ މޮޅުވެގެންނުވާ ބައިވެރިއަކު، ނުވަތަ ހޭނެތުމުގެ ބަލިވެރިއަކު، ނުވަތަ މަސްތުވާތަކެތީގެ ބައިވެރިއަކު، ނުވަތަ ބޭހެއްގެ ސަބަބުން ބުއްދި ގެއްލިދިއުމެވެ. އަދި

ކުޑަކަންކުރުމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ބޮޑުކަންކުރުމުގައިވިޔަސްވެއެވެ. އަދި ދެފުސްދުލިހަ ހަމަޖެހިގެންނެވެ
އިހުސާސްއިނދަފައި އެހެންވިޔަކަސް ވުޟޫއާއި ގުޅޭގޮތުން ނުވަތަ ވުޟޫއެއް ނުވާނެއެވެ. އެއީ ހިތިވެމުންނެވެ
ޤާނޫނީ ވުޟޫ ގެއްލޭނެ ކަންކަމުގެ ތެރޭގައި ނިދިނިދިފުމުގެ ސަބަބުން ވުޟޫގެއްލޭނެ ކަމެއް ދެއްވާފައެވެ
މިސަލަކަށް ބައިކަލެއްގެ ނިދުނީ ނަމަ ވުޟޫ ހަދަން ޖެހޭނެ. އެހެންކަމުން ބޮޑުނިދި ނިދައިފިނަމަ
ވުޟޫއާ ގުޅޭގޮތުން ސުންނަތް ނިންމުމަށް ވާހަކަ ދެއްކެވިއެވެ.

4- ފިރިހެނާގެ ޖިންސީގުނަވަނުގައި އަތްލުމުން. ރަޟިﷲ ޢަންހާގެ ބަސްބުނުއްވާ بسرة بنت صفوان ގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވިދާޅުވިއެވެ. "مَنْ مَسَّ ذَكَرَهُ فَلاَ يُصَلِّ حَتَّى يَتَوَضَّأَ" (رواه أبو داود والترّمذي والنّسائي) މާނައީ: "އެމީހެއްގެ ފިރިހެނުގައި އަތްލައިފިމީހާ ވުޟޫ ހަދަންދެން ނަމާދު ނުކުރާށެވެ." ނަމަ އަނގަ ވުޟޫހަދާވާ ވާހަކަ ނުކުރާނެއެވެ." އަދި ރަޟިﷲ ޢަންހުގެ ބަސްބުނުއްވާ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވިދާޅުވިއެވެ. "مَنْ أَفْضَى بِيَدِهِ إِلَى ذَكَرٍ لَيْسَ دُوْنَهُ سِتْرٌ فَقَدْ وَجَبَ عَلَيْهِ الْوُضُوْءُ" (رواه أحمد وابن حبّان) މާނައީ: "އެއްވެސް ފަރާތަކަށް ފިރިހެނުގައި އަތްލައިފިމީހާ ވުޟޫ ކުރުމަށް ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ." ނަމަ ހެދުމަކަށް ހެދުމުގެ ވުޟޫ ވާޖިބެއް ނުވާނެއެވެ. އަނގަ ސަބަބުން ދެފުރަގަހައި ފުރަގަހުގައި އަތްލުމުން ވުޟޫގެއްލޭނެއެވެ. އަދި ފިރިހެނުގެ އެހެންމެހެންގެ ޖިންސީގުނަވަނުގައި އަތްލުމުން ވުޟޫ ގެއްލޭނެއެވެ.

ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޖިންސީގުނަވަނުގައި އަތްލުމުން ވުޟޫނުގެއްލޭނެއެވެ. އެބަހުސްގެ ދަލީލަކީ ރަޟިﷲ ޢަންހުގެ ބަސްބުނުއްވާ طلق بن علي ރިވާޔަތްކުރައްވާ ޙަދީޘެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެމެން ދިޔައީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގާ ސުވާލުކުރަމުއެވެ. ފިރިހެނާގެ ޖިންސީގުނަވަނުގައި ވުޟޫ ގެއްލޭނެ ކަމެއްތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ނޫނެކެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެއީ (ފިރިހެނާ) މިޔަގެ ބައިގެ އެއްބައެކެވެ." (رواه أبو داود والترّمذي والنّسائي) ކުރީގެ ދެޙަދީޘުގެ މިބަސް ބަދަލުވެފައެވެ. އެހެންކަމުން ބައެއް ޢިލްމުވެރިން

ވިދާޅުވެސް ހަމައެކަނި ފަހަރުގައި އަތްލުމަކުން ވުޟޫގެއްލޭނެކަމަށް. ވުޟޫގެއްލޭނީ ޝަހުވަތްތެރިކަމާއެކު އަތްލުމުން. އަދި ބައެއްޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ވުޟޫގެއްލޭނީ އައިސްފައިވާ ބަލިޖެހުމުން. ވަކިން ސަބަބެއްނެތި. އަދިވެސް މިމަސްއަލާގައި ތަފާތުބަސްތަކެއް ހުއްޓެވެ. އަދި ކަންކަން ޤިޔާސްކުރުމަކީ ދަލީލެއްނެތި އަތްލާހުޅުވާލުމެކެވެ.

وضوء ނުގެއްލޭ ބައެއްކަންތައްތައް.

ބައެއްމީހުން ވުޟޫގެއްލޭކަމަށް ހިތާ އެކަމަކު ވުޟޫނުގެއްލޭ ކަންތައްތަކެއް މިމަސްއަލާގައިވަނީ ބަޔާންކުރެވިގެން ދަސްކޮށްލުމަށެވެ. އެއީ އެކަންތައްތަކުގެ ސަބަބުން ވުޟޫގެއްލޭކަމަށް ބެލުމަކީ ގޯހެއް އައިސްފައިވާކަމެކެވެ. އެކަންތައްތަކުގެ ބަޔާން ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

١- **އަންހެނުންގެ ގައިގައި ހުރަހަކާނުލައި ޖެހުން.** މާތްالله ރުއްސުންތެރިވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައެއްއަނބިކަނބަލުންނަށް ބޮސްދެއްވިއެވެ. އަދި ވުޟޫނުކުރައްވައި ނަމާދަށް ވަޑައިގަތެވެ. "إِنَّ الْقُبْلَةَ لاَ تَنْقُضُ الْوُضُوْءَ وَلاَ تُفَطِّرُ الصَّائِمَ" (أخرجه إسحاق بن راهويه والبزّار) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ބޮސްދިނުމަކުން ވުޟޫއެއް ނުގެއްލޭނެއެވެ. އަދި ރޯދައެއް ވެސް ނުގެއްލޭނެއެވެ." އަދިވެސް އެކަމަނާގެ ރިވާޔަތެއްގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ ބައެއްއަނބިކަނބަލުންނަށް ބޮސްދެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ނަމާދަށް ނުކުމެވަޑައިގަތެވެ. އަދި ވުޟޫއެއް ނުކުރައްވައެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والترمذي والنّسائي) އަދިވެސް އެކަމަނާގެ ރިވާޔަތެއްގައި ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ތަހަޖްޖުދުގައި ހުންނަވާއިރު އެކަލޭގެފާނުގެ ކުރިމަތީގައި އަހަރެން ނިދާފައި އޮތީމެވެ. އަދި (ތަހަޖްޖުދު ކުރައްވަމުން) އަހަރެންގެ ފައިގައި އެކަލޭގެފާނުގެ ޖެހިވަޑައިގަނެއެވެ. (އެބަހީ އެކަލޭގެފާނު ސަޖިދަކުރައްވާ ވަގުތަށެވެ.) ދެން އެކަލޭގެފާނު

ސަޖިދަކުރައްވާހިނދު އަތްކުރިގެ ދަށުގައި ހުދުކަން ފެނެއެވެ. ކޮންޗެއްވިޔަސް ވިދާޅުވެއެވެ. ތަޅުގަނޑު އަތްކުރިގެ ހުދުކަން ފެންނަފަދައިން ދަނބުކުރައްވައެވެ." (متّفق عليه)

2- ދެމަގުން ނޫން ތަނަކުން ނަޖިސް ނުކުތުން. އެއީ ޖަރާހަތުން އައިކަމުގައިވިޔަސް، ވުޟޫއެއް ނުބިނދޭނެއެވެ. އައިކަމުގައިވިޔަސް ވުޟޫ ބިނދޭކަމުގެ ދަލީލެއް ނެތެވެ. އެހެން އައިކަމުގައިވިޔަސް އަދި ވިސްނުން އައިކަމުގައިވިޔަސްވެއެވެ. الحسن البصري – رحمه الله – ވިދާޅުވެއެވެ. "މުސްލިމުން އެބައިމީހުންގެ ޒަޚަމްތަކާއެކުގައި ޖަހަލަތަކުން ނަމާދު ކުރައްވައެވެ." (رواه البخاري) އަދި إمام بخاري – رحمه الله – ވިދާޅުވެއެވެ. "މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އިބްނު ޢުމަރު ފަދަ ސަޙާބީއެއް ތުއްތު ކުރުކުރެއްވިއެވެ. އަދި އެއިން ލޭ ނިކުތެވެ. އެކަމަކު ވުޟޫއެއް ނުކުރައްވައެވެ. އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި ابن أبي أوفى ނަމާދުކުރައްވައި ލޭ ތުއްކުރެއްވުން ކުރައްވައެވެ. އެކަމަކު ނަމާދު ދޫކޮށްނުލައްވާ ނަމާދުކުރައްވައި ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ. އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އުމަރުގެ ޒަޚަމް ސިފައިންގެ ތެރޭގައި ބޭނުންކުރައްވައި ޝަހީދުވެ އޮތްކަމުގައި ނަމާދުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި عبّاد بن بشر ނަމާދުކުރެއްވި ހިނދު ގައިގައި ތިރިއަކުން ޖެހިއެވެ. އެކަމަކު ނަމާދު ދޫކޮށްނުލައްވާ ނަމާދުކުރައްވައި ފުރިހަމަކުރެއްވިއެވެ." (رواه أبو داود وابن خزيمة والبخاري تعليقاً)

3- ހޮޑުން. އެއީ އަނގައިން ހޮޑުލުމަކީ ވުޟޫ ބިނދޭ ކަމެއް ކަމުގެ ދަލީލެއް ނެތެވެ. ވުޟޫ ބިނދޭކަމުގެ ސާބިތު ދަލީލެއް ނުވާތީއެވެ. ބުރުޒު ކަމާ ބެހޭ ދަލީލުތަކުން އެކަން ސާބިތެއް ނުވާނެއެވެ.

4- ޖަމަލުމަސް ކެއުން. މިއީ ހަމަޔަށް ހަޑިޔާއިގެންނާއި، އެހެން ބައެއް ބަޔާންތަކެއް، އަދި ބައެއް ޢާލިމުންގެ ބަސްބަހެވެ. އެބަހީ މިފަދަ ކަންތައްތަކުގައި ޖަމަލުމަސް ކެއުން ވުޟޫ ބިނދޭކަމުގެ ސާބިތު ދަލީލުތަކާއެކު ހުރިކަމެވެ. އެހެނީ ޖަމަލުމަސް ކެއުމުން ވުޟޫ ކުރުމަށް ރسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަންގަވާފައިވާ ކަމަށް ސާބިތުވާ ހަދީޘްތަކެއް ވެއެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި جابر بن سمرة ގެ ރިވާޔަތެއްގައިވެއެވެ. އެކަކު ސުވާލުކުރިއެވެ. މިހާރު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ

ސުވާލުކުރެއްވި. ބަކަރިމަސް ކައިގެން ހަރުލެވެން ވުޟޫކުރަންޖެހޭނެހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިބާ ބޭނުންނަމަ ވުޟޫކުރާށެވެ. އަދި ބޭނުންނަމަ ވުޟޫނުކުރާށެވެ. (އެބަހީ ތިބާ ބޭނުންގޮތެއްކަމެވެ.)" ދެން އޭނާ ދަންނަވައިފިއެވެ. ޖަމަލުމަސް ކައިގެން ހަރުލެވެން ވުޟޫކުރަންޖެހޭނެހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އާއެކެވެ." ޖަމަލުމަސް ކައިގެން ވުޟޫކުރާށެވެ." (رواه أحمد ومسلم) إمام نووي – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަލީލުގެގޮތުން އެންމެވަރުގަދަވެގެންވީ މިގޮތެވެ. އެބަހީ ޖަމަލުމަސް ކައިގެން ވުޟޫގެއްލުމެވެ. އަދި ޖުމްހޫރުއިލްމުވެރިން މިގޮތާ ޚިލާފުވިނަމަވެސްމެއެވެ." އެހެންކަމުން އެންމެ ފަރުވާތެރި ގޮތީ ވުޟޫކުރުމެވެ. އާދުން އެއްވެސް ޝަރުޢީ ބާވަތްތަކަކާއި ޚިލާފުވުމުން ވުޟޫކުރަމުން ހުއްޓަކަށެވެ.

5- ވުޟޫކޮށްގެންހުރިމީހާއަށް ވުޟޫގެއްލުނުކަމަށް ޝައްކުވުން.

ވުޟޫހުރިމީހާ ވުޟޫހުރިކަމާ ނުހުރިކަމާ ޝައްކުވެއްޖެނަމަ އަސާސަކީ އެއްވެސްގޮތަކަށް ޔަޤީންކަމެވެ. އޭނާއަށް ވުޟޫގެއްލުނުކަން ޔަޤީންވެއްޖެއްޔާ މެނުވީ އޭނާގެ ވުޟޫނުގެއްލޭނެއެވެ. އެއީ އޭނާ ނަމާދުގައި ހުރިހާލުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ނަމާދުން ބޭރުގައި ހުރިހާލުގައި ވިޔަސްއެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا وَجَدَ أَحَدُكُمْ فِيْ بَطْنِهِ شَيْئًا فَأَشْكَلَ عَلَيْهِ أَخَرَجَ مِنْهُ شَيْءٌ أَمْ لاَ؟ فَلاَ يَخْرُجْ مِنَ الْمَسْجِدِ حَتَّى يَسْمَعَ صَوْتًا أَوْ يَجِدَ رِيْحًا" (رواه مسلم) މާނައީ: "(ނަމާދުގައި) ތިޔަބައިމީހުންކުރެމީހަކު އޭނާގެ ބަނޑުގައި ވައިގެ އުނދަގޫ އިޙްސާސްވެ، އެވައި ބޭރުވިކަމަށް ނުވަތަ ބޭރުނުވާކަމަށް ޝައްކުވެއްޖެނަމަ، ފަހެ، އޭނާއަށް އަޑު އަހާލެވިއްޖެއްޔާ ނުވަތަ ވަސްދުވައިގެންނޫނީ އޭނާ (ނަމާދު ދޫކޮށް) މިސްކިތުން ނުނިކުންނަނުހިނގާށެވެ." މިބަޔާންފުޅުގެ އަސްލުގައިހުރި ވައިބޭރުވިކަން ޔަޤީންވުމެވެ. އާދޭ އަޑުއިވުމަކުން ނުވަތަ ވަސްދުވިކަމަށް ބޭރުވިކަން ޔަޤީންވުމަށްފަހު ވުޟޫގެއްލޭނެއެވެ.

6- **ނަމާދުގައި ކަކަކަކައަޅައި ހިޔުމަން.** ނަމާދުގައި އަޑުއިވޭގޮތަށް ބާރަށް ހޭންފިނަމަ ނަމާދު ބާތިލުވާނެއެވެ. އެކަމަކު ވުޟޫ ގެއްލޭނެކަމަށް އައިސްފައިވާ ޙަދީޘް ضعيف އެވެ.

7- **މަސްތާވާ ހިސްވުން.** މަސްތުވެގެން ހިސްވުމަކުން އަދި އުފުލުމަކުންވެސް ވުޟޫ ނުގެއްލޭނެއެވެ. އެއީ ވުޟޫ ގެއްލޭނެކަމަށް އައިސްފައިވާ ދަލީލު ضعيف ވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.

އެކަންތައްތައް ކުރުމަށްޓަކައި ވުޟޫކުރުން ވާޖިބު ކަންތައްތައް.

ތިންކަމެއް ކުރުމަށްޓަކައި ވުޟޫކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ.

1- **ނަމާދުކުރުމަށް.** އެއީ ފަރުޟުނަމާދެއްކަމުގައިވިޔަސް، ސުންނަތްނަމާދެއްކަމުގައިވިޔަސް، އަދި ކުޅަނަމާދެއްކަމުގައިވިޔަސްވެސްމެއެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓاْ إِذَا قُمۡتُمۡ إِلَى ٱلصَّلَوٰةِ فَٱغۡسِلُواْ وُجُوهَكُمۡ وَأَيۡدِيَكُمۡ إِلَى ٱلۡمَرَافِقِ وَٱمۡسَحُواْ بِرُءُوسِكُمۡ وَأَرۡجُلَكُمۡ إِلَى ٱلۡكَعۡبَيۡنِۚ﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޫއެވެ! ތިޔަބައިމީހުން ނަމާދަށް ތެދުވެވަޑައިގަތުމުން ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި ތިޔަބައިމީހުންގެ އަތްތައް އުސްތޮށިގަނޑާހަމައަށް ދޮންނަވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ބޯތަކުގައި ފުރޮޅާލައްވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުންގެ ފައިތައް ފޯއްޓާހަމައަށް ދޮންނަވާށެވެ." އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޙަދީޘްކުރައްވާފައިވެއެވެ. "لايَقبَلُ الله صلاةً بِغَيْرِ طُهُوْرٍ" (رواه مسلم) މާނައީ: "وضوء ނެތިގެން އެއްވެސް ނަމާދެއް الله تعالى ޤަބޫލެއް ނުކުރައްވާނެއެވެ."

2- **ޠަވާފުކުރުމަށް.** މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އިބްނުޢައްބާސްގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. **"الطَّوَافُ صَلاَةٌ إِلاَّ أَنَّ اللهَ تَعَالَى أَحَلَّ فِيْهِ الْكَلاَمَ، فَمَنْ تَكَلَّمَ فَلاَ يَتَكَلَّمْ إِلاَّ بِخَيْرٍ"** (رواه الترمذي والدّارقطني) މާނައީ: "ޠަވާފަކީ ނަމާދެކެވެ. އެކަމަކު އެއަށްކަމުގައި الله **تعالى،** ވާހަކަދެއްކުން ހުއްދަކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ (ޠަވާފުކުރުމުގައި) ވާހަކަދައްކާމީހާ ދަންނަވާށެވެ. ފަހެ ހެޔޮވާހަކައެއްމެނުވީ ނުދައްކާހުށިކަމެވެ."

3- **ޤުރުއާނުގައި އަތްލުމަށް.** މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އިބްނުޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. **"لاَ يَمَسُّ الْقُرْآنَ إِلاَّ طَاهِرٌ"** (ذكره الهيثميّ في مجمع الزوائد) މާނައީ: "ޠާހިރުވެގެންވާމީހާމެނުވީ ޤުރުއާނުގައި ނުބީހޭނެއެވެ." މިބަސްފުޅު ދަލީލުކުރަނީ ޠާހިރުވެގެންވާމީހަކަށްމެނުވީ ޤުރުއާނުގައި އަތްލުން ހުއްދަނުވާނެކަމަށެވެ. ދެން **"طاهر"** (ޠާހިރުވެގެންވާމީހާ) މިލަފްޒުގެ މުރާދަކީ އިޙްތިމާލުވެރިންނަށް އިޙްތިމާލުވޭ ތަރައިގެންކަމެވެ. ބޮޑުހަދަޘުން ސާފުވުމާ އާއި ކުޑަހަދަޘުން ޠާހިރުވެގެންވާމީހާކަމަށެވެ. އަދި ބޮޑުހަދަޘުން ސާފުވުމާ އާއި ކުޑަހަދަޘުން ޠާހިރުވެގެންވާމީހާކަމަށެވެ. އަދި ބޮޑުހަދަޘުން ސާފުވުމާ އާއި ނަޖިހުން ސާފުވެގެންވާމީހާކަމަށެވެ. އަދި ބޮޑުހަދަޘުން ސާފުވުމާ އާއި ގަޔަށް ނަޖިހެއް ނުޖެހިފައިވާ މީހާކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން ވުޟޫނެތި ޤުރުއާނުގައި ބީހުން ހުއްދަނުވާނެކަން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿لَّا يَمَسُّهُۥٓ إِلَّا ٱلْمُطَهَّرُونَ﴾ [الواقعة:٧٩] މާނައީ: "ޠާހިރުވެގެންވާ ބަޔަކުމެނުވީ އެފޮތުގައި ނުބީހޭނެއެވެ." މިއާޔަތުގައި ބުނެވިގެންވާ ފޮތުގެމުރާދަކީ **اللَّوْحُ الْمَحْفُوظُ** ކަމަށެވެ. އަދި ޠާހިރުވެގެންވާބަޔަކު މުރާދަކީ މަލާއިކަތުންކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން މިއާޔަތުގައި އިޖްމާޢުވެރިންގެ އެއްބަސްވުން ޤުރުއާނުގައި އަތްލުމުގައި ވުޟޫހުރުމަކީ ޝަރުޠެއްކަމަށެވެ. އަދި އެހެންބަސްތަކެއް ވިދާޅުވެފައިވެސް ޤުރުއާނުގައި އަތްލުމަކީ ހުއްދަކަމެއްކަމަށެވެ. އަދި ވުޟޫނެތިކަމުގައިވިޔަސް

ޤުރުއާނުގައި އަތްނުލައި ޤުރުއާން ކިޔުން ހުއްދަކަން ހުރިހާ އިސްތިމުރާރުން އިއްތިފާޤުވެވަޑައިގެންފައި ވެއެވެ.

ވުޟޫކުރުން މުސްތަޙައްބުވާނޭ ޙާލަތްތައް.

1- الله تعالى **އަށް** ذكر **ކުރުމަށް:** މާތްالله ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވި مهاجر بن قنفذ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެއްދުވަހަކު މިކަލޭގެފާނު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، وضوء ކުރައްވަން ހުންނަވަނިކޮށް އެކަލޭގެފާނަށް ސަލާމްގޮވައިލީމެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު ސަލާމުގެ ޖަވާބުއަރުވައިނުލައްވައެވެ. ދެން ވުޟޫކުރުން އަވަސްކޮށްލައްވައިގެން ސަލާމުގެ ޖަވާބު ދެއްވައިފިއެވެ. އަދި ބަޔާންކޮށްދެއްވިއެވެ. "މިކަންކަލޭގެފާނު ޠާހާރަތުގެ މަތީ ނޫނީވައިގެން މާތް الله އަށް ޛިކުރު ކުރުމަށް ނުރުއްސެވީމެވެ. މިކަލޭގެފާނު އެވަގުތު މިބަހަށް ސަލާމުގެ ޖަވާބުދެއްވުން އެދިވަޑައިނުގަތީމެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه) ފަހެ ވުޟޫމަތީހުރެ الله އަށް ޛިކުރުކުރުމަކީ އެންމެ މާތް ގޮތެވެ. އެހެން ނަމަވެސް ވުޟޫނެތި ޛިކުރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. އަދި ޖުނުބުވެރިޔާއަށްވެސް ޤުރުއާނުގެ ބޭރުން ޛިކުރުކުރުމަކީ ހުއްދަކަމެކެވެ. މާތްالله ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވި ޢާއިޝާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހުރިހާ ވަގުތެއްގައި الله އަށް ޛިކުރުކުރައްވައެވެ." (رواه أبو داود والتّرمذي)

2- **ނިދުމަށް އަރާނީސްނިދުމުގެ:** މާތްالله ރުއްސެވުންވެވޮޑިގެންވި براء بن عازب ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديثކުރެއްވިއެވެ. "ތިބާ (ނިދުމަށް ޖެހޭއިރު) ތިބާގެ އެނދުގައި ނިދާފަދަ ވުޟޫއެއް ކުރާށެވެ. ދެން ތިބާގެ ކަނާތް އަރިމަތިން އޮށޯތާށެވެ. ދެން ތިބާ މިދުޢާ ކިޔާށެވެ. {اَللَّهُمَّ أَسْلَمْتُ نَفْسِيْ إِلَيْكَ، وَوَجَّهْتُ وَجْهِيْ إِلَيْكَ، وَفَوَّضْتُ أَمْرِيْ إِلَيْكَ، وَأَلْجَأْتُ ظَهْرِيْ إِلَيْكَ، رَغْبَةً

وَرَهْبَةً إِلَيْكَ، لاَ مَلْجَأَ وَلاَ مَنْجَا مِنْكَ إِلاَّ إِلَيْكَ، آمَنْتُ بِكِتَابِكَ الَّذِيْ أَنْزَلْتَ وَبِنَبِيِّكَ الَّذِيْ أَرْسَلْتَ} {މާނައީ: އޭއަހަރެމެންގެވެރި ރަސްކަލާނގެ! މިއަޅާގެ ނަފްސު އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ހަވާލުކޮށްދިނީމެވެ. އަދި މިއަޅާގެ މޫނު އިބަރަސްކަލާނގެ ބަރުވަތަކަށް ކުރިމަތިލުވައިލީމެވެ. އަދި މިއަޅާގެ ކަންތައްތައް އިބަރަސްކަލާނގެއާ ހަވާލުކުރީމެވެ. އަދި މިއަޅާގެ ބުރަކަށި އިބަރަސްކަލާނގެއަށް ލަންބައިލީމެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ރަޙުމަތަށްއެދި އިބަރަސްކަލާނގެ ޢަޛާބަށް ބިރުވެތިވެގެންނެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުން ރުޖޫޢަވާނެތަނެއް އަދި ސަލާމަތްވާނެތަން ވަންނާނެތަނެއް ނަމަ އިބަރަސްކަލާނގެ ޙަޟްރަތުގައި ނޫނީއެވެ. އިބަރަސްކަލާނގެ ބާވައިލެއްވި ފޮތަށާއި އިބަރަސްކަލާނގެ ފޮނުއްވި ނަބިއްޔާއަށް މިއަޅާ އީމާންވީމެވެ.} އަދި މިފަދައިން ކިޔައިގެން ނިދައި އެރޭ މަރުވެއްޖެނަމަ ފިޠުރަތުގެ މަތީގައެވެ. އަދި ތިބާގެ ބަހުގެ އެންމެ ފަހުބަސް ކަމުގައި މިދުޢާ ހަދާށެވެ." (رواه أحمد والبخاري والتّرمذي) އަދި ޖުނުބުވެރިޔާގެ ޙައްޤުގައި، އޭނާ ލަދުވެތިތަން ހިނައިގަތުން ފަސްކުރަންވާނަމަ ވުޟޫކޮށްގެން ނިދުން ސުންނަތްކަމެއްވެއެވެ. މާތްﷲ ރުއްސެވުންވި އިބްނުޢުމަރުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ޢުމަރުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ޔާﷲގެ ރަސޫލާއެވެ! އަހަރެމެންކުރެ މީހަކު ޖުނުބުވެރިކަމުގައިވާއިރު ނިދިދާނެހެއްޔެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. "އާއެކެވެ. އޭނާ ވުޟޫކޮށްފިނަމައެވެ." އަދި މާތްﷲ ރުއްސެވުންވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޖުނުބުވެރިވެވަޑައިގެން ހުންނަވައި ނިދިކުރެއްވުން އެދިވަޑައިގަންނަވާނަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ލަދުވެތިތަން ދޮންނަވާ ނަމާދަށް ވުޟޫކުރައްވާފަދައިން ވުޟޫކުރައްވައެވެ." (متّفق عليه)

3- ޖުނުބުވެރިޔާ ހިނައިގަތުން ފަސްކޮށްލާހިނދު. ޖުނުބުވެރިވެގެންވާމީހާ އެއްޗެއްކެއުން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ އެއްޗެއްބުއިން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ (ހިނައިގަތުން) ފަސްކޮށްލަން އަނބިމީހާއާ ޖިމާޢުވުން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ، އޭނާ ވުޟޫކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވެއެވެ. މާތްﷲ ރުއްސެވުންވި ޢާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله

صلّى الله عليه وسلّم ޖުނުބުވެރި ހާލަތުގައިހުންނަވާއިރު، ކަތީއްލުކުރަން ބޭނުންފުޅުވެއްޖެނަމަ، ނުވަތަ ނިދިކުރައްވަން ބޭނުންފުޅުވެއްޖެނަމަ ވުޟޫކުރައްވައެވެ." އަދި މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި عمّار بن ياسرގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ޖުނުބުވެރިޔާއަށް، އޭނާ އެއްޗެއްކާން، ނުވަތަ އެއްޗެއްބޯން، ނުވަތަ އޭނާ ނިދާންބޭނުންވެއްޖެނަމަ ހަމައެކަނި ވުޟޫކުރާހެން އޭނާ ވުޟޫކުރުމަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ވަނީ ލުއިކޮށްދެއްވާފައެވެ." (رواه أحمد والتّرمذي) އަދި މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި أبو سعيد الخدريގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރުކުރައްވިއެވެ. "إِذَا أَتَى أَحَدُكُمْ أَهْلَهُ ثُمَّ أَرَادَ أَنْ يَعُوْدَ فَلْيَتَوَضَّأْ" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "ތިޔަބައިމީހުންކުރެ އެކަކު އޭނާގެ އަނބިމީހާ އެއްގަނޑުވެ ދެން (ހިނގައިދާން) ދެވަނަފަހަރަކަށް އެކަންކުރަން ބޭނުންވެއްޖެނަމަ ފަހެ އޭނާ ވުޟޫކުރާހުރިކަމެވެ."

4- ހިނައިގަންނަހިނދު. އެއީ ވާޖިބު ހިނައިގަތުމުގެތެރޭގައިވިޔަސް ނުވަތަ ސުންނަތް ހިނައިގަތުމުގެތެރޭވިޔަސް. މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި ޢާއިޝާގެފާނު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހިނައިގަންނަވާގޮތް ބަޔާންކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޖުނުބުގެ ހިނައިން ހިނައިގަންނަވާނީ އެންމެފުރަތަމަ އެކަލޭގެފާނުގެ ދެއަތްޕުޅު ދޮންނަވައެވެ. ދެން ކަނާތްފުޅުން ވާތްފުޅަށް ފެންއަޅުއްވާ އެކަލޭގެފާނުގެ ބަދުރަގަނޑުފުޅު ދޮންނަވައެވެ. ދެން ނަމާދަށް ވުޟޫކުރައްވާގޮތަށް ވުޟޫކުރައްވައެވެ." الحديث (متّفق عليه)

5- އަލިފާނުން ކައްކާފައިވާ އެއްޗެއްކާހިނދު. އިސްލާމްދީނުގެ ފުރަތަމަ ދުވަސްވަރު އަލިފާނުން ކައްކާފައިވާއެއްޗެއް ކައިފިނަމަ ވުޟޫކުރުން ވާޖިބުވެއެވެ. އެހެން ވުޟޫގެއްލިއެވެ. ދެން ފަހުން ވަނީ އުވާލާ މަންސޫޚުކުރައްވާފައެވެ. މާތްالله ރުއްސުންވެއްވި އަބޫހުރައިރާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރުކުރައްވަނިކޮށް އަޑުއެހީމެވެ. "تَوَضَّأُوْا مِمَّا مَسَّتِ النَّارُ" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "އަލިފާނުން ބިހިކޮށްފައިވާއެއްޗެއް (އެހެނީ އަލިފާނުން ކައްކާފައިވާއެއްޗެއް) ބިހިކޮށްލުމުން ކައިފިނަމަ ވެސް ބިހިކޮށްލުމުން

ވުޟޫކުރުމަށްފަހުއެވެ." މިޙަދީޘްފުޅުގެ ތަރުޖަމާއިން ވުޟޫކުރުން ވާޖިބުކަމަށެވެ. އެކަމަކު މިޙުކުމްވަނީ މަސްޙުކުރުމަށެވެ. އެކަމަކު ތަރިޔަތު ރަޟިޔަﷲ ޢަންހުމާގެ عمرو بن أميّة الضّمري ގެ ރިވާޔަތް ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްފުޅުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، ބޮލުގައިއޮތް ކޮނޑުމަސްކަސްތޮއްވާ އަދިން ފައިވާނުގެ މައްޗަށްވެސް ތަނބަޅުރާ. ފަހެ ނަމާދަށް ބޮލުގެމަތިން މަސް މަސްޙުކުރުއްވާ އިމާމާގެ މައްޗަށް ނަމާދަށް އަދި ވުޟޫއާއިއެކު ފައިވާނުގެ މައްޗަށްވެސް މަސްޙުކުރައްވައެވެ." (متّفق عليه) މިޙަދީޘްފުޅުން ވުޟޫކުރުން ވާޖިބުވާކަން އެނގެއެވެ. ދެން ބާޠިލުވާކަމެއް ނުހިނގާ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމެވެ.

6- ކޮންމެނަމާދެއްކުރާހިނދު. އެބަހީ ކޮންމެ ނަމާދަކަށް، ވުޟޫއާކޮށްކުރުމުގެ ޙުކުމް

ވުޟޫއާކުރުމެވެ. ފަހެ ވުޟޫއާކޮށްކުރުމަކީ ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރުން ވާޖިބުކަމެއްނޫނެވެ. އެގޮތުން ނަމާދެއް އަދި ޙަދަޘްވެއްޖެނަމަ ވުޟޫވާނީ މާތްﷲ ގެ ރަސޫލާގެ ބާރުއަޅުއްވައިފައިވާ ވުޟޫކުރުމަށް ފަހު ކޮންމެ ނަމާދަކަށް ނުވަތަ ކޮންމެ ނަމާދެއްކުރުމަށް އެވެ ވުޟޫތާޒާކޮށްކުރެއްވުން ސުންނަތެއްކަމުގައި ވަޒަންކުރެވެއެވެ! މާތްﷲ ރަޟިޔަﷲ بريدة ގެ ރިވާޔަތް ރިވާވެގެންވާ ޙަދީޘްފުޅުގައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކޮންމެނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ މައްކާފަތަޙުވިދުވަހު އެކަލޭގެފާނު ވުޟޫކުރައްވާ ހުއްޓާ ދެފައިވާނުގެ މައްޗަށް މަސްޙުކުރައްވައިފިއެވެ. އަދި އެއްވަގުތުން އެތައްނަމާދެއް ވުޟޫކުރައްވައި ކުރެއްވިއެވެ. ދެން ޢުމަރު މާތްﷲ ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ދެންނެވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މިއަދު ކަލޭގެފާނު މީހަކު ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާކަށް ނުކުރައްވާކަމެއް ކުރައްވައިފިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބަރަކާތްލެއްވިއެވެ. "އޭ ޢުމަރެވެ! ތިމަންކަލޭގެފާނު އެކަން ދަންނަވާ ކުރީމެވެ." (رواه أحمد ومسلم)

ޚުއްފުމަތީ ފެންފޮހުމުގެ ބަޔާން

ޚުއްފަކީ ފަޔަށް ލެއްވުމަށްޓަކައި ޖަނަވާރުހަމުން ނުވަތަ މަސްނޫޢީ ހަމުން ހަދައިފައިވާއެއްޗެކެވެ. ޢާއްމުގޮތެއްގައި މީސްތަކުން ޚުއްފުލައްވައި އުޅެނީ ފިނިމޫސުމުގައެވެ. މިއީ ވަރަށް ކުރީއްސުރެ މީސްތަކުން އިސްތިޢުމާލުކުރަމުންއައި އެއްޗެކެވެ. ފިނިމޫސުމުގައި ވުޟޫކުރަންޖެހޭ ކޮންމެ ފަހަރަކު ޚުއްފުބޭލުމަކީ ކޮންމެމީހަކަށްވެސް އުނދަގޫކަމެކެވެ. އެހެންކަމުން ފައިދޮވުމުގެ ބަދަލުގައި ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުމަށް ޝަރީޢަތުން ހުއްދަދީފައިވެއެވެ. ފަހެ ދަތުރުވެރިންނަށާއި، މުޤީމުންނަށާއި، ފިރިހެނުންނަށާއި، އަންހެނުންނަށާއި، ބަލިމީހުންނަށާއި، ގަދަމީހުންނަށް ފިނިމޫސުމުގައިވެސް އަދި ހޫނުމޫސުމުގައިވެސް ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ ބޭނުމެއްޖެހިގެން ޚުއްފުލެއްވިކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ބޭނުމެއްނުޖެހި ޚުއްފުލެއްވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. މާތްﷲ ރުއްސެވުންލެއްވި جرير بن عبد الله ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކުޑަގެފިލުވައްވާ ދެން ވުޟޫކުރައްވާ އަދި އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުއްސަވަނިކޮށް އަހުރެންދުށީމެވެ." މާތްﷲ ރުއްސެވުންލެއްވި جرير بن عبد الله އިސްލާމްވެވަޑައިގެންނެވީ ފައިދޮވުން ވާޖިބުކޮށްދެއްވާ ވުޟޫގެއާޔަތް ހިމެނިގެންވާ މާއިދާސޫރަތް ބާވައިލެއްވުން ފަހުންނެވެ. އެހެންކަމުން އެކަލޭގެފާނުގެ މިރިވާޔަތަކީ އާޔަތަށް ނާސިޚުކުރެވިދާނެ ރިވާޔަތެއްގެ ގޮތުގައެވެ. އެބަހީ ޚުއްފުގައި ވާޖިބުވާނީ ޚުއްފުންފައިހިމާޔަތްކޮށްދެއެވެ. އަދި ޚުއްފުލައްވައިގެންހުރިކަމަށްވާނަމަ ވާޖިބުވާނީ ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުމެވެ.

އިސްޓޯކީންމަތީ މަސްހުކުރުން.

ޚުއްފުގައި މަސްހުކުރުން ހުއްދަވެގެންވާފަދައިން އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރުންވެސް ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އަސްޙާބުބޭބޭކަލުންގެތެރެއިން ވަރަށްގިނަބޭބޭކަލުންގެ ރިވާއިން މިކަންސާބިތުވެގެންވެއެވެ. إمام أبو داود – رحمه الله– ވިދާޅުވިއެވެ. "މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި علي بن أبي طالب އާއި، ابن مسعود އާއި، براء بن عازب އާއި، أنس بن مالك އާއި، أبو أمامة އާއި، سهل بن سعد އާއި، عمرو بن حريث އާއި މިބޭބޭކަލުން އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި ޢުމަރުގެފާނާއި އިބްނުޢައްބާސްގެ ރިވާއިންވެސް އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރުން ރިވާވެގެންވެއެވެ." އަދި މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި عمّار بن ياسر އާއި، بلال بن عبد الله بن أبي أوفى އާއި، ابن عمر ގެ ރިވާއިންވެސް އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަދި ގިނަ އިލްމުވެރިންގެ ރައުޔަކީވެސް އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. އެއީ ޚުއްފުގައި މަސްހުކުރުމުގެ މައްސަލައާ ޤިޔާސްކުރައްވާފައެވެ. އަދި ބައެއްއިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވަނީ އިސްޓޯކީން ބޯވެގެންވާނަމަ މަސްހުކުރުން ހުއްދަކަމަށެވެ. އަދި ފަހަރެއްގައި ތުނިކޮށްވިޔަސް އިސްޓޯކީން ހުއްދަކުރައްވާފައެވެ. އަދި إمام أبو حنيفة – رحمه الله – ގެ އަރިހުގައި އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އެކަމަކު އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެވަޑައިގަތުމުގެ ތިންދުވަސް ނުވަތަ ހަތްދުވަސްކުރިން އެކަލޭގެފާނުގެ އެރައުޔުން އެކަލޭގެފާނު ރުޖޫޢަވެވަޑައިގަތެވެ. އަދި އެކަލޭގެފާނު އަވަހާރަވެވަޑައިގެންނެވި ބަލިކަންފުޅުގައި އިސްޓޯކީންގައި މަސްހުކުރެއްވިކަން ސާބިތުވެގެންވެއެވެ. ދަންނައެވެ. ޚުއްފުގެ މާނައިގައިވާ ކޮންމެ އެއްޗެއްގައި މަސްހުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެބަހީ ފައިމަތީ ފޮތިފަދަ ފަށްޓާއި ކަށިފަޅާއެއްޗެއްގައި މަސްހުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. މާތްالله ރުއްސުންދެއްވި مغيرة بن شعبة ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، وضوء ކުރައްވައި، އިސްޓޯކީނާއި ފައިވާންތަކުގެމަތީގައި މަސްހުކުރެއްވިއެވެ." (رواه أحمد والتّرمذي وابن ماجه) އަދި ޚުއްފާއި އިސްޓޯކީންގައި ތޯވަޅުއެޅިފައިވީނަމަވެސް ޚުއްފުގެތޭގައި ނުވަތަ އިސްޓޯކީންގެތޭގައި [illegible] މަސްހުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. إمام سفيان الثّوري – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "މުހާޖިރުންނާއި އަންޞާރުންގެ ޚުއްފުތައް މިސްތަކުންގެ

ހުއްޓުމަށްފަދައިން ޗޮޅުވެލުމަކުން ސަލާމަތްވުމަށްޓަކައި ފެންނުލެވޭނެ ކަމުގައިވާ ފަދަ ކަންތައްތަކުގައި ފައިފޮހުން
މަސްވެގެންވިޔަމަ އެބާރުތަކުގެ ބޭއިން އެކަން ވާޖިބުވެގެން އަހުލުވެރިވެއެވެ."

ޚުއްފުމަތީގައި އާދަކާއިދާ ކަންތައްތަކެއްގެމަތީގައި ފޮހެލުން ހުއްދަވެގެންވާ ސަބަބު.

ޚުއްފުގައި އާދަކާއިދާ ކަންތައްތަކެއްގައި ފޮހެލުން ހުއްދަވެގެންވާ ސަބަބުތަކީ: ވުޟޫކުރުން
ދަތުރުގައި ތިބުމަކީ އެއިން އެއްކަލަ ތަކެއްޓަށެވެ. މާތްالله ހުއްސަވާފައިވި مغيرة بن شعبة ގެ ކިބައިން
ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހަރެމެން ހުރީމު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم
އާއެކު ދަތުރުކުރެއްވުމެއްގައެވެ. ފަހެ އަހަރެން، ބޭނުންވީން އެކަލޭގެފާނުގެ ޚުއްފު ބާލަން (އެކަލޭގެފާނު
ވުޟޫކުރެއްވުމަށްފަހު) ފައިފުޅުތަކުން ބާލަން. ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ، "އެދެ ޚުއްފު
ދޫކޮށްލާ، އިސްތިޢުމާލުކުރުމުގައި ފައިފުޅު ތާހިރުކޮށް ވަންނަވާފައިވާތީއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ޚުއްފުގެ ބޭރުމަތީގައި
އަތުން ދެފައިފުޅުގެ މަތީގައި ފޮހެއްސެވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަރަކާތްތެރިކޮށް ވިދާޅުވިއެވެ. "(ޚުއްފު ނަގައިލައި)
ދޫކޮށްލާށެވެ. އެއީ ހަމަ ތާހިރުކޮށް ހުރެ ވަންނަވާފައިވާތީ ހަމަ ފައިސްފުޅު ދެފައިފުޅު
ތާހިރުވެގެންވާ ހާލުގައެވެ. (އެބަހީ ވުޟޫކުރައްވާ ފައިސްފުޅު ދޮންނަވާ ފަހުންނެވެ.)" (رواه أحمد والبخاري
ومسلم) އަދި ފައިން ދެފުން ވަޒަންވެގެންވާ ޤާއިމުވެގެންވާ ބަދަލުގައި ޚުއްފުން
ބާވައިލުމުގެ ބަދަލުގައި ފޮހުއްސެވީއެވެ.

ޚުއްފުގައި އާދަކާއިދާ ކަންތައްތަކުގައި ފޮހެލުން ހުއްދަވެގެންވާތީއެވެ.

ޚުއްފުގައި ފޮހެލުމަކީ ސަބަބުހުރި ހާލަތުގައި ކަމުގެ ސަބަބުންނެވެ. އޭގެމިސާލަކީ ދަތުރުގައެވެ. މާތްالله
ހުއްސަވާފައިވި مغيرة بن شعبة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول
الله صلّى الله عليه وسلّم ޚުއްފުގެ މަތީގައި ފޮހުއްސަވަނިކޮށް އަހަރެން ދުށީމެވެ." (رواه

أحمد وأبو داود والترمذي) އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންނެވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ދީނަކީ ރައްޔިތުންގެ ހިތްވަރަކަށް ބިނާވެގެންވާނަމަ ފުއްތުގެ މަތީފުށަށްވުރެ އަޑިފުށް ފެންފޮޅުމަށް މާއަރިހަކަށްވާނެއެވެ. (އެއީ ހަޤީގާ ތަރުތީބުކަމެ ވާތީއެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނުގެ ފުއްތުގެ މަތީފުށުގައި ފެންފޮޅުއްވަނިކޮށް އަހުރެން ދުށީމެވެ." (رواه أبو داود والدّارقطني)

ފުއްތުމަތީގައި ފެންފޮޅުމަށް ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތު.

ފުއްތުގައި ފެންފޮޅުމަށް މުޤީމަކަށް (ދަތުރުގައި ނުހުންނަމީހަކަށް) ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތަކީ ދުވާލާއި ރޭގަނޑެކެވެ. އަދި ދަތުރުވެރިޔަކަށް ތިންދުވަހެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންނެވި صفوان بن عسّال ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހުރެމެން ދަތުރުވެރިންގެ ގޮތުގައި ފުއްތުއަޅާފައި ހުރިނަމަ ތިންދުވަސް ރޭގަނޑާއިއެކުގައި ފެންފޮޅުމަށް އަދި ބޮޑުހަދަޘްވެއްޖެނަމަ ނޫނީ ފުއްތު ބާނުމަށް ނުޖެހޭނެކަމަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަހުރެމެންނަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ." (رواه الشّافعي، وأحمد، وابن خزيمة، والتّرمذي، والنّسائي)

ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މުއްދަތު ގުނަންފަށާނީ ފުއްތުއަޅާފައިހުރެ ކުރާ ފުރަތަމަ ހަދަޘަކުން ފެށިގެންނެވެ. އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި މުއްދަތު ގުނަންފަށާނީ ފުއްތުގައި އެންމެފުރަތަމަ ފެންފޮޅުމުން ފެށިގެންނެވެ. މިއީ ރަނގަޅުގޮތަށް ބެލެވިފައިވާ ގޮތެވެ.

ފުއްތުމަތީގައި ފެންފޮޅުން.

ފުއްތު އަޅަންވާނީ ފުރިހަމައަށް ވުޟޫކޮށްފައި ހުރެގެންނެވެ. ކަކުލާއި ފައިގެ ފަރާތްތަކާއި ފައިގެ އަސާސް ހިމެނޭވަރަށް ބޮޑު ފުއްތެއްނަމައެވެ. ފުއްތު ދިރާސާވެސް ފެނުން ވޭއްސަކަށް ނުދާވަރަށް ހެދިފައިވާ ފުއްތެއްނަމައެވެ. އިސްތިޢާރާއިގެން ފެންފޮޅަނީ ފަސްފުށުގައިނޫން ފަތުގެ މަތީގައެވެ. ފުއްތު

ނުބައިލައި ފެންފޮހުމުގެންނާނީއެވެ. އެއްފަހަރުފޮހެ ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުމުގެމުއްދަތުހަމަވުމުގައި
ޚުއްފުބޭލުމަށްފަހު، އޭނާގެ ވުޟޫހުރިނަމަ، އޭނާޖެހޭނީ ހަމައެކަނި ފައިދޮވުމެވެ. އަދި އޭނާގެ
ވުޟޫނެތްނަމަ އޭނާ ޖެހޭނީ ފުރިހަމައަށް ވުޟޫކުރާށެވެ. އެބަހީ ފައިވެސްދޮންނާށެވެ. އަދި
މުދާމުއްދަތު ހަމަވުމުން ދެކެވުނު ހުކުމަކީ ވެސް ހަމައެކަނި އެގޮތުގެ ހުކުމެވެ.

ޚުއްފުމަސްހުގައި ފެންފޮހުން ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް.

އަންނަނިވި ކަންތައްތައް ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުން ބާޠިލުކުރެއެވެ.

1- **ކަނޑައެޅިފައިވާ މުއްދަތު ހަމަވުން.** އެބަހީ މުޤީމުންނަށް އެއްރެއާއި ދުވާލެވެ. މުސާފިރަށް
ތިންދުވަހާއި ތިންރޭ ދުވަހާއި ރޭގައިވެސް ޚުއްފުބޭލުމަށް ހަމަވުމުން ޚުއްފުބޭލުމަށްފަހު ހަމައެކަނި
ފައިދޮވުމުން ފުރިހަމައެވެ. ފެންފޮހުމަށް ޚުއްފުބޭލުމަށްފަހު ހަމައެކަނި ފުރިހަމަވެއް ފެންފޮހުމަކީ ބާޠިލެވެ.
ދޮވުމަށްފަހު ފުރިހަމަ މުއްދަތުގެ ތިންދުވަހާ ދުވާލެއްގެ ބަދަލުގައި ދެޚުއްފު ހަމަވުމުން ހަމަ ކުރިން
ދޮންނަންޖެހޭނެއެވެ.

2- **ޚުއްފުބޭލުން.** އެބަހީ އެއްފަހަރު ފެންފޮހެ ޚުއްފުގައި ފެންފޮހުމުގައި ޚުއްފުބޭލުމަށްފަހު،
ފެންފޮހުމަކީ، ހަމައެކަނި ފައިދޮވެލާނީއެވެ. އަދި ފެންފޮހުމަކީ އެހެން ފުރިހަމަވެއް
ފެންފޮހުމަކީއެވެ.

3- **ޣުސުލުވާޖިބުވުން.** ޣުސުލުވާޖިބުވާނަމަ ހިނައިގަތުމަށްޓަކައި ޚުއްފު ބާލާށެވެ. އެއީ
ހިނައިގަންނައިރު މުޅިގައިގައި ފެންޖެއްސުމަކީ ވާޖިބުކަމުގައެވެ.

ހިނައިގަތުމުގެ ބަޔާން

ހިނައިގަތުމުގެ މާނައަކީ ވަކިސިފަތަކާއެކު މުޅިގައިން ފެންއަރުވައިލުމެވެ. އަދި ހިނައިގަތުމަކީ ޝަރުޢުންވާޖިބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ވިދާޅުވެއްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَإِن كُنتُمۡ جُنُبٗا فَٱطَّهَّرُواْۚ﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެރިވެއްޖެނަމަ ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ޠާހިރުވާށެވެ." އަދިވެސް ހައިޟާގުޅޭ ވިދާޅުވެއްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡمَحِيضِۖ قُلۡ هُوَ أَذٗى فَٱعۡتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلۡمَحِيضِ وَلَا تَقۡرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطۡهُرۡنَۖ فَإِذَا تَطَهَّرۡنَ فَأۡتُوهُنَّ مِنۡ حَيۡثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلۡمُتَطَهِّرِينَ﴾ [البقرة: ٢٢٢] މާނައީ: "އަދި ކަލޭގެފާނާ އެބައިމީހުން (މުއުމިނުން) حيض އާ ބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރާނެތެވެ. ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވާށެވެ. އެއީ ހަޑިދުޅަ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ހައިޟުގެ ދުވަސްވަރު އަނބިންނާ (ޖިމާޢުވުމުން) ދުރުވާށެވެ. އަދި އެބައިމީހުން ޠާހިރުވުމަށްދާންދެން ތިޔަބައިމީހުން އެބައިމީހުންނާ ކައިރިނުވާށެވެ. (އެބަހީ ޖިމާޢުނުވާށެވެ.) ފަހެ އެބައިމީހުން ޠާހިރުވެއްޖެނަމަ، މާތްالله ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެއްވިގޮތުން އެބައިމީހުންގެ ގާތަށް ތިޔަބައިމީހުން އަންނާށެވެ. (އެބަހީ އެބައިމީހުންގެ ފަރުޖުތަކުން ތިޔަބައިމީހުން ޖިމާޢުވާށެވެ.) ހަމަކަށަވަރުން މާތްالله، ގިނަގިނައިން ތައުބާވާމީހުންނަށް ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ. އަދި ޠާހިރުވާމީހުންނަށްވެސް ލޯބިވެވޮޑިގެންވެއެވެ."

ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާކަންތައްތައް.

1- **މަނިއްބުރުވުން.** އެބަހީ ޝަހުވާނީއުދުންވެރިކަމާއެކު މަނިއްބުރުވުމެވެ. އެއީ ނިދައިފައި ހުއްޓައި އެކަންވިކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ހޭލައިހުރުމުގައި އެކަންވިކަމުގައިވިޔަސްމެއެވެ. އަދި ޚިޔާލުކޮށްގެހިތައިން އެކަންވިކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ އަތުކޮށްގެހިތައިން އެކަންވިކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. މާތްالله ރުއްސެވުންލެއްވި أبو سعيد الخدري ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "اَلْمَاءُ مِنَ الْمَاءِ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ފެންވާރުނީ ފެނުގެސަބަބުންނެވެ. (އެބަހީ ހިނައިގަތުންވާރުނީ މަނިއްބުރުވުމުގެ ސަބަބުންނެވެ.)" އަދި މާތްالله ރުއްސެވުންލެއްވި أمّ سلمة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން أمّ سُلَيْم (އަނަސްގެފާނުގެ މަންމާފުޅު) ވިދާޅުވިއެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން الله تعالى، ޙައްޤުބަޔާންކުރެއްވުމަކަށް ލަދުގަތުމެއްވެވަޑައިނުގަންނަވައެވެ. ފަހެ އަންހެނާގެ މައްޗަށް އޭނާ އިހުތިލާމުވެއްޖެނަމަ ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާންތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. " އާއެކެވެ. އޭނާއަށް ފެން (މަނި) ބޭރުވެފައިވަނިކަން ފެނިއްޖެނަމައެވެ."
(متّفق عليه)

މަނިއްބުރުވުމުގެ ޙާލަތު ގޮތްތަކެއްވެއެވެ. އެގޮތްތައް ތިރީގައި ބަޔާންކޮށްލަދީ ދިރާސާކުރުމުގައި ރަނގަޅެވެ.

(1) އެއްވެސް ޝަހުވާނީއުދުންވެރިކަމާ ނުލައި، ބައްޔެއްގެ ސަބަބުން ނުވަތަ ގަދަފިނިންޖެއްގެ ސަބަބުން، ގައިން ޓޫކަން ނުނިކުމުމަކީ މަނިއްބުރުވުން. މިހާލަތުގައި ހިނައިގަތުން ވާޖިބުއެއްނުވާނެއެވެ. މާތްالله ރުއްސެވުންލެއްވި ޢަލީގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، އެކަލޭގެފާނަށް ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "فَإِذَا فَضَخْتَ الْمَاءَ فَاغْتَسِلْ" (رواه أبو داود) މާނައީ: "ފަހެ ތިބާ، (ގަދަކަމުން އަސަރުކުރާގޮތަށް) ބާރުއަޅާ މަނިއްބުރުކޮށްލައިފިނަމަ ފަހެ ތިބާ ހިނައިގަންނަވާށެވެ."

(2) ނިދީގެތެރޭގައި އިޙްތިލާމުވެ، އަދި ނިދިން ހޭލާހިނދު، މަނި ފެންނަން ނުދުށުން.
މިހާލަތުގައިވެސް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުއެއްނުވާނެއެވެ. ابن المنذر – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. "މިހާލަތުގައި ހިނައިގަތުން ވާޖިބުނުވާނެކަމަށް ޢިލްމުވެރިންގެ އިޖުމާޢުވެފައިވާކަން ފެނެއެވެ." އަދި އިސްވެދިޔަ أمّ سُلَيْم ގެ ޙަދީޘްގައި އަންހެނާ އިޙްތިލާމުވެއްޖެނަމަ، ހިނައިގަންނަންޖެހޭނީ، އެކަމަނާ، އިތުރުއަކާއެކު ސުވާލުކުރެއްވުމުން ޖަވާބުގައި އެބަރިޔޮދުނުލުކުރެއްވިއިރުވެސް މަނިބުރުވެފައިވާނިވާކަމަށް ފެނިއްޖެނަމަ ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނޭކަމަށެވެ. އެހެންކަމުން ތާގައިން ތަރިވާއަކީ މަނިފެންނަންނެތްނަމަ ހިނައިގަތުން ވާޖިބުނުވާނެއެވެ.

{އިޙްތިލާމުވުމަކީ ނިދައިފައިއޮންނަހިނދު، ޝަހުވަތާއިގުޅޭކަމެއް ދެކުމާއި ހުވަފެނެއް ފެނި އެދުން ފުދުމެވެ.}

(3) ނިދިން ހޭލާހިނދު އިޙްތިލާމުވިކަމެއް ނޭނގި، އެކަމަކު ތެތްކަމެއް ފެންނަންދެކުން.
މިހާލަތުގައި އާންމަކު އެހެނިހެން ޢިލްމުވެރިންނަށް އާންމުގޮތުގައި ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެނިޔަމަކީ މިބާވަތުގެ ފެން އިޙްތިލާމުގެ ސަބަބުން ބޭރުވާތީއެވެ. އެކަމަކު އާންމުކަން އެކަށް ހަގީގަތުން ޔަގީންވާނަމަ، ދެން އެހެންމީހުން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. ފަހެ مجاهد އާއި قتادة – رحمهما الله – ވިދާޅުވިއެވެ. (އެއީ މަނިކަން ޔަގީންވާނަމަ) އާންމުކަމަށް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. ސަބަބަކީ ޔަގީންކަމުން ޝައްކަށް ދުރުވެގެންނެވެ. ފަހެ ޝައްކު ދުރުކުރަން ޔަގީންކަމުން ބިނާވެގެންނެވެ.

(4) ހިތުގައި ޝަހުވަތާއިއެކު، މަނިބުރުވާން ތައްޔާރުވެހިނދު، ދަށަށްގައި ހިފެހެއްޓުމުން މަނިބުރުނުވުން. މިހާލަތުގައި އާންމުކަން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުއެއްނުވާނެއެވެ. އެހެނިހެންގަބޫލުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވުމުގެ ޝަރުޠަކަށް ލައްވާފައިވަނީ މަނިފެންނަންނުވެގެން މައްސަލައެވެ. ފަހެ ފެންނަންނެތްނަމަ އެބުރުވާ (ވާޖިބުކަން) ސާބިތުނުވާނެއެވެ. އެކަމަކު އާއި ހަވާސްތަކުން އިސްތިމާލު ކުރެވޭ ބަހަކާއި ބޭނުންކުރިހިނދު، މަނިބުރުވެއްޖެނަމަ، އާންމުކަން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނެއެވެ.

(5) ހުދުމުގައި މަނިޔާކިޔައިހުއްޓައި ފެނި، އަދި އެކަށީގެންވިއިރުވެސް ނޫނީ، އަދި އެބާވަތުގައި އޭނާ ނަމާދުކުރެއްވީ ކަނޑައެޅިގެންވެސް. މިބާވަތުގައި އޭނާޖެހޭނީ ހިނައިގަތުމަށްފަހު އެންމެފަހުން އޭނާނިދިއިރުއްސަވައި އޭގެފަހުން އޭނާކުރިނަމާދު އަލުންކުރާނެއެވެ.

2- **ޖުނުބުވުން ބައްދަލުވުން.** އެބަހީ ޖިމާޢުކުރުމުން ފެނުކުރުން ޖެހުނޭމެހެން ހިސާބު ގޮތުގައިކަމުގައިވިޔަސް. އޭރުން ފެނުހިސްކުރުމަށް ޖެހޭބުރިވެއެވެ. އަދި ފެރުހުމުގެ މައްޗަށް ހިނައިގަތުމަށް ވާޖިބުވެއެވެ. އެއީ އަންނަނިވި ގޮތުގެ ސަބަބުންނެވެ. މާތްالله ވިދާޅުވެއްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَإِن كُنتُمْ جُنُبًا فَاطَّهَّرُوا۟﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެރިވެއްޖެނަމަ ފަހެ ތިޔަބައިމީހުން ތާހިރުވާށެވެ." އިސްލާމްދީނުގެ ފިޤުހުގައި ޖިނާޔާގެ މަނިޔާގެ ދަރުމަ ފެރެޖެހޭގޮތް ބަޔާންކުރަނީ ވައްދައިދާކުރުން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުއޮންނަވެއެވެ. ކަމުގައިވާނީ ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާ ގަނުކުރުމުވާކުރިނެވެ. ފެން އާދޭ ވުރެއިވެސް އެކަން މަސައްކަތްކުރިނަމަވެއެވެ. މާތްالله ރަސޫލާ ނުވަތަ ނަބިއްޔާގެ ބަޔާނެއް ސާބިތުވެއެވެ. ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަހަމަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވީއެވެ. "إِذَا جَلَسَ بَيْنَ شُعَبِهَا الأَرْبَعِ ثُمَّ جَهَدَهَا فَقَدْ وَجَبَ الْغُسْلُ . أَنْزَلَ أَمْ لَمْ يُنْزِلُ" (رواه أحمد ومسلم) މާނައީ: "އޭނާގެ (އަންހެނާގެ) ހަތަރު ފަރާތުގެ ދެމެދުގައި އިނދެ އޭނާއާއި މަސައްކަތްކުރިނަމަ (އެބަހީ ޖިމާޢުވެއްޖެނަމަ) ފަހެ ހަމަހަމަވަރުން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެއްޖެއެވެ. އެއީ މަނިބޭރުވިޔަސް ނުވިޔަސް މަނިބޭރުނުވިކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ."

4،3- **ބައިޒުވެފައި ނިފާސްވެފައި ހުރުން.** މާތްالله ވިދާޅުވެއްވާފައިވެއެވެ. ﴿وَلَا تَقْرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطْهُرْنَ ۖ فَإِذَا تَطَهَّرْنَ فَأْتُوهُنَّ مِنْ حَيْثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُ ۚ﴾ [البقرة: ٢٢٢] މާނައީ: "އަދި އެކަނބަލުން ތާހިރުވުމަށް ކުރިން ތިޔަބައިމީހުން އެކަނބަލުންނާ ކައިރިނުވާށެވެ. ފަހެ އެކަނބަލުން ތާހިރުވެއްޖެނަމަ، الله تعالى ތިޔަބައިމީހުންނަށް އަމުރުކުރެއްވިތަނަކުން ފަހެ

ތިޔަބައިމީހުން އެކަނބަލުންގެ ގާތަށް އަންނަހުރިކަމެވެ. (އުޅަނި އެކަނބަލުންގެ ފަރުޖުތަކަށް ތިޔަބައިމީހުން ޖިމާޢުވާހިނދެވެ.)" މިއާއިއެކު ބައިސްގަބަލުކަމުން އަހިސްފަރިވިހުމުގައިވިޔަސް ނިފާސްކަންވެސް މިހުކުމުގައި ޝާމިލުވެގެންވެއެވެ. އެއީ އަސްބާބުތަކުން އެކަމަކު އިޖުމާޢުވެވަޑައިގެންފައިވާކަމެވެ. ފަހެ ވިހާހިނދު ޖަނަވާރެއްގެ ސިފައިގައި ދަރިއެއް ވިޔަސް ކުޑަބުރުގޮތަށް އޭނާގެމައްޗަށް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހިނަވާލުމަކީ ދަރިފުޅާއެކު ނިކުމެފައިވާ ހިރުކަމާ ހިނހިލާކަމެވެ. މިސާލަކަށް ބަޔަކު ނިފާސްކަމާ ދިމާވެއްޖެ ހިނދުގައި އޭނާއަށް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެއެވެ. އަދި ކުޑަކުދިން ވިހާތާ ލޭ ނުފެނިއްޖެނަމަވެސް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެއެވެ. ވާޖިބެއްނުވެއެވެ. އަދި ބައެއް ފިޤްހުވެރިންގެ ބަސްފުޅުގައި އެއާ ގުޅިގެން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުކަމަށް ވެއެވެ. އެއީ އުމަރާބައިގަތުމުން ބޮޑު ދަރަޖައެއް އަރިހުގައިވާނެއެވެ.

5- **މަރުވުން.** މުސްލިމަކު މަރުވާހިނދު ދިރިހުރިމީހުންގެ މައްޗަށް އޭނާ ހިނަވުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އިޙްރާމްވެފައިވާ ޖަމަލުމަތިން ވެއްޓި މަރުވި މީހާއާބެހޭގޮތުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "اِغْسِلُوْهُ بِمَاءٍ وَسِدْرٍ" (متّفق عليه)

މާނައީ: "ފެނާއި ކިލަނބަސްފަތުން އޭނާ ހިނަވާށެވެ." މިމައްސަލައިގެ ތަފްސީލު ފިޤްހުގެ ފޮތްތަކުގައި ބަޔާންކުރައްވާފައިވަނީ "كِتَابُ الْجَنَائِز" ގައެވެ. އެއީ މިމައްސަލައިގެ ގިނަވަރަކަށް "كِتَابُ الطَّهَارَة" އާ ގުޅުންހުރީމައެވެ.

6- **ކާފިރަކު އިސްލާމްވުން.** ކާފިރަކު އިސްލާމްވާހިނދު އޭނާގެމައްޗަށް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. މާތްالله ކުރެއްސުންފުޅުގައި އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ޙަދީޘުގައިވެއެވެ. އުނަގާއާލާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ثمامة الحنفي އަސީރެއްގެގޮތުގައި ހިފައިގެން ގެނެވުނެވެ. ފަހެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ކޮންމެދުވަހަކު ނިކުމެ އޭނާގާތަށް ވަޑައިގެން ސުވާލުކުރައްވައެވެ. "އޭ ثمامة އެވެ! ތިބާގެޙާލު ކިހިނެއްތޯ؟" ފަހެ ثمامة ދަންނަވައެވެ. ކިޔާގޮތް، އަހަރެން ޤަތުލުކުރައްވައިފިނަމަ ތިޔަޤަތުލުކުރައްވާނީ އަދިހުރި ލޭއެއްގެ ވެރިޔާކެވެ. އަދި އަހަރެންގެ މައްޗަށް އިޙްސާންތެރިވެވަޑައިގެންފިނަމަ ތިޔައިޙްސާންތެރިވެވަޑައިގަނީ ޝުކުރުވެރިވާނެ މީހެއްގެމައްޗަށެވެ.

އަދި ކަލޭގެފާނު މާލު ބޭނުންފުޅުވާނަމަ އެދިވަޑައިގަންނަ ވަރަކަށް މާލު އަރުވާނަން ކަލޭގެފާނަށް ދެންނެވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން އަސީރުންގެ އަތުން ހިފަހައްޓައި އެމީހުން ތަނބަކާ ބަނދެލެއްވިއެވެ. އަދި އެބޭކަލުން ވިދާޅުވިއެވެ. މިހާ ޘުމާމާގެ އަރިހުން ހިތަށްއަރަނީ ކީއްތޯ؟ ދެން އެއްދުވަހަކު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم، ثمامة ގެ ގާތުން ވަޑައިގަތެވެ. ދެން އެހިނދު އޭނާ އިސްލާމްވެއްޖެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭނާއަށް އަބޫޠަލްޙާގެ ބަގީޗާއަށްގޮސް ހިނައިގަތުމަށް އަމުރުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އޭނާ ހިނައިގަނެ ދެރަކުޢަތް ނަމާދުއަދާކުރިއެވެ. ދެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަސްޙާބުބޭކަލުންނަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުންގެ އަޚާ އިސްލާމްވުން ރިވެތިވީ ރަނގަޅުވެއްޖެއެވެ." (رواه أحمد) އަދި މިޙަދީޘްގެ އަސްލުވަނީ بخاري އާއި مسلم ގައެވެ.

ޖުނުބުވެރިޔާގެމައްޗަށް ހަރާމްވެގެންވާ ކަންތައްތައް.

1- **ނަމާދުކުރުން.** މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ ﴾ [النساء: ٤٣] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މަސްތުވެފައިވާހާލު، ތިޔަބައިމީހުންނަށް (ދުވެލި) ކިޔާއެއްޗެއް އެނގެންދެން ނަމާދާ ކައިރިނުވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެރިވެފައިވާހާލު، ހިނައިގަތުމަށްދާންދެން، މަގުމަތިން ދަތުރުކުރާމީހެއްގެ ގޮތުގައި ފިޔަވާ ނަމާދާ ކައިރިނުވާށެވެ. (އެބަހީ މިސްކިތަށް ނުވަދެވޭނެއެވެ.)" މިވާހަކަ ފާސްވަނީ ނިސާޢުގައި ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

2- **ޠަވާފުކުރުން.** މިކަމުގެ ދަލީލަކީ "ބައިތުއްލާހުގެ ވަށައިގެން ކުރާ ޠަވާފަކީ ނަމާދެކެވެ" މިޙަދީޘްގެ ދަލީލުން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ.

3- ފާޚާނާގައި ބޮޑުވާއި ކުޑަ ކުރުމުން. ހަމަޖެހިލާމުންނާއި ޤުރުއާނާއި ޛިކުރުކިޔުން

މިކަމުގައިވެސް އިސްތިޢާޛުވެވަޑައިގެންނެވުމެވެ. އަދި އެއްވެސް ހަސްބުނާބޮޑުކަކުޅުވެސް މިކަމާ

ހާލަތުގައި ވެވަޑައިގެންނެވުމެވެ. ހަމައެކަނި داود الظّاهري އާއި ابن حزم، ޖާއިޒުވާނެއެވެ މިކަން

ކުރުމަކަށް ބުނެފައިވާއެވެ. މިބައިމީހުންގެ ދަލީލަކީ بخاري އާއި مسلم ގައި ރިވާވެގެން

އައިސްފައިވާ، هِرَقْل އަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ފޮނުއްވި ސިޓީއެވެ. އެސިޓީގައި

ވަނީ "بسم الله الرّحمن الرّحيم .... إلى أن قال: ﴿ قُلْ يَـٰٓأَهْلَ ٱلْكِتَـٰبِ تَعَالَوْا۟ إِلَىٰ كَلِمَةٍ

سَوَآءٍۭ بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ أَلَّا نَعْبُدَ إِلَّا ٱللَّهَ وَلَا نُشْرِكَ بِهِۦ شَيْـًٔا وَلَا يَتَّخِذَ بَعْضُنَا بَعْضًا أَرْبَابًا

مِّن دُونِ ٱللَّهِ ۚ فَإِن تَوَلَّوْا۟ فَقُولُوا۟ ٱشْهَدُوا۟ بِأَنَّا مُسْلِمُونَ ﴾ [آل عمران: ٦٤]"

މިފަދައިންނެވެ. ابن حزم ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ފޮނުއްވި ސިޓީއެވެ.

ސިޓީގައި އެވަނީ މިއާޔަތެވެ. ނަސާރާއިން ބޮޑުކަން ހަމައަށްޓަކައިންނެވެ

އެކަކުގެ ފަރާތުން އެނގިވަޑައިގެންނެވި ކަނޑައަޅަންވާނެއެވެ. ޤުރުއާނުގެ ޖަވާބަކީ، ފާޚާނާގެ ހާލަތު ހިމެނޭ

ސިޓީތަކާއި، ތަރުޖަމާ ފޮތްތަކާއި، ފިޤުހު ފޮތްތަކާއި އަދި މިފަދައިގެން ފޮތްތަކުގައި ބޮޑުކަމާ

މަސްއަލަތަކުގެ ބަސް، ސަބަބަކީ މިތަނުގައި ނިކުތުމެވެ. ފާޚާނާގެ އަދި ފާޚާނާއަށް

ބޭނުންތެރިކަން މިތަނުގައި ނުވެއެވެ.

4- ފާޚާނާއިން ނިކުމުން. ޤުރުއާނާއި ޛިކުރުކިޔުން އަދިކަމުގައި ޖާއިޒުވިއިރުގެ މަސައްކަތް

ފާޚާނާއިން ނިކުމުން ބަހާލުގެނުވެއެވެ. މިކަމުގެ ދަލީލަކީ މާތްالله ރަސޫލުއްލާހު ޢާއިޝާ ރަޟިޔަލްލާހު

ޢަންހާ ރިވާކުރެއްވިއެވެ. "ޤުރުއާނާއި ޝަހްވަތް ވިދާޅުވިއެވެ. އެކަމާގުޅޭ ފާހަގަވާ

އެއްވެސްބާރަކަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ފާޚާނާން ހުރަސްއެޅުމަކީ ނުވާނެކަމަށެވެ."

(رواه أبو داود والتّرمذي والنّسائي وابن ماجه) އަދި إمام بخاري އާއި، إمام طبراني އާއި، داود

الظّاهري އާއި، ابن حزم އާއި މިބައިމީހުން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ޖާއިޒުވާނެއެވެ ފާޚާނާއިން ނިކުމުން

ކުރުމެވެ. އަދި إمام بخاري ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ. "إمام إبراهيم ވިދާޅުވިއެވެ. ބައެއްފަހަރު ޖާއިޒުވާނެ

ޤުރުއާނުގެ އާޔަތްކިޔުމުގައި އެއްވެސް މަނާއެއް ނެތެވެ. އަދި ޖުނުބުވެރިޔާ ޤުރުއާން ކިޔުމުން އެއީ މަސްހަފަށްއަތްލުމުގައި އިޙްތިރާމްކޮށް ދިނުމަށް އިސްލާމްދީނުގައި ބާރުއަޅާފައިވެއެވެ. އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހުރިހާވަގުތެއްގައި الله އަށް ޛިކުރުކުރައްވައެވެ." މިމަސްއަލައިގައި ޢާލިމުންގެ ޚިލާފު ޖެހިފައިވާކަން ވިދާޅުވެފައިވެއެވެ.

5- **މިސްކިތުގައި މަޑުކުރުން.** ޖުނުބުވެރިޔާގެ މައްސަލަ، މިސްކިތުގައި މަޑުކޮށްގެން އިނުން ނުވަތަ ހުރުން ހަރާމްވެގެންވެއެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި أمّ سلمة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم މިސްކިތުގެ ފެންގަނޑަށް ވަޑައިގެން ހަޅޭއްލަވައި ބަސްފުޅު ވިދާޅުވިއެވެ. "إِنَّ الْمَسْجِدَ لاَ يَحِلُّ لِحَائِضٍ وَلاَ لِجُنُبٍ" (رواه ابن ماجه والطّبراني) މާނައީ: "ހަލާލެއްނުވެއެވެ މިސްކިތް، ހައިޟުވެރިއަކަށާއި ޖުނުބުވެރިއަކަށް ހަލާލެއްނުވެއެވެ." އަދި އަންނަނިވި އާޔަތުން ޖުނުބުވެރިޔާ މިސްކިތުގައި މަޑުކުރުން ހުއްޓުވާފައިވާކަން ދޭހަވެއެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ حَتَّىٰ تَغۡتَسِلُواْۚ ﴾ [النساء: ٤٣] {މިއާޔަތުގެ މާނަ ތިރީގައިވާ ގޮތުގެ މަ ބަޔާންކޮށްފައިވާނެ.}

އާޔަތުގެ މާނައީ: "އޭ އީމާންވީ މީހުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން މަސްތުވެފައިވާ ހާލު (ތިޔަބައިމީހުންގެ ދުލުން ބުނާ އެއްޗެއް ތިޔަބައިމީހުންނަށް އެނގެންދެން) ނަމާދާ ކައިރިނުވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެރިވެފައިވާ ހާލުގައި ތިޔަބައިމީހުން ފެންވެރުމަށް ދެން، މަގުހަރަކާތް ކުރާ މީހުން ފިޔަވާ (މިސްކިތާ) ކައިރިނުވާށެވެ." މިއާޔަތުގައި ޖުނުބުވެރިވެފައިވާ މީހާ ހިނގައިގެން ނަމާދު ކައިރިނުވާތީ ކައިރިނުވާށެވެ ބުނެފައިވަނީ މިސްކިތާ ކައިރިނުވާށެވެ. އެހެންނަމަވެސް މަގުހަރަކާތްކުރާ މީހާއަށް އިސްތިސްނާކޮށްދެއްވާފައިވެއެވެ. އެހެނީ ޖުނުބުވެރިޔާގެ ހާލުގައި ނަމާދު ކައިރިވުން ބަރާބަރުވެގެންވެއެވެ. އެހެންކަމުން ޖުނުބުވެރިޔާއަށް މިސްކިތުގައި މަޑުކުރުން ހުއްދަނުވާކަން ބަޔާންވެއެވެ. އެހެނަސް

ހުއްޓަވެގެންވެސް މިސްކިތުގެތެރެއިން ވަގުހަރަސްކޮށްނުލެވޭނެއެވެ. އަދި ބައިސްވެރިޔާއަށްވެސް ހަމަޖެހުނުތޯއެވެ. ވާއިލުﷲ ޙަމްސުންޤައްމި ޖަބިރުގެ ޤުރުބާނާ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަޅުގަނޑުމެން ގޮޅިން ތަޢުލީމުދެއްވާ ޖުނުބުވެރިވެ ހުރެއްވާފާޅު މިސްކިތް ތެރެއަށްވަދެ ހިނގައިވާތީވެ." (رواه ابن أبي شيبة وسعيد بن منصور في سننه) އަދި **زيد بن أسلم – رحمه الله–** ވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ އަސްޙާބުބޭކަލުން، އެބޭކަލުން ޖުނުބުވެރިވެ ހުރެއްވާފާޅު މިސްކިތް ތެރެއަށްވަދެ ހިނގައިވާތީވެ." (رواه ابن المنذر) އަދި ޢާއިﷲ ޙަމްސުންޤައްމި އާއިޝާގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެ ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަޅުގަނޑުނަށް ބަޔާންވެގެންނުވާވިއެވެ. "މިސްކިތުގެއިތުރު ޖުނުބުވެރި ގެންސުރިބަލާނެއެވެ." ދެން އަޅުގަނޑު ދަރުނަވަރިކަމެވެ. އަޅުގަނޑު މިހިރީ ބައިޝާގެ ހާލަތުގައިމެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިޔަކަސްތަވަރަނާ ކަނޑުކޮށް ބައިޝާވިފި ކަނޑުކޮށްގެ އަޅުކަނޑުނެވެ." އަދި އިޤުރާސާކޮށް އަނބިކަނބަލުންގެ ކަމަކު، ޢާއިﷲ ޙަމްސުންޤައްމި މައިމޫނާގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަޅުގަނޑުމެނަކީ އެކަނބަލުންގެ އަނބިކަނބަލުންކަނޑުކާ ބައިޝާވުމުގައި އިސްތިމާރުފަސްވެރު އަނބިކަނބަލުން ތެރެއިން އެކަނބަލުންގެ ތެރެއިން އެނބުރޭގައި އިސްތިޤުރާރު އަޅުއްވައިގަތުމުގައި ޒިކުރާންކުރުވައި ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އެކަމަނާ ތެރެޖަހައިގެން މިސްކިތުގައި އެކަނބަލުންގެ މުސައްލަކިޔޭ ހިތްބަރައިތިއްވަޑައިވިއެވެ." (رواه أحمد والنّسائي)

ސުންނަތް ހިނައިންތައް.

އެބައީ އެހިނައިންތައް ހިނައިގަތުމަށް ޝަރީޢަތުގައި ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ހިނައިންތަކެވެ. ތިޔަ އެހިނައިންތައް ހިނައިގަންނަވާއަށް ސަވާބުއި ދެއްވަ ލިބިގެންވެއެވެ. އަދި އެހިނައިންތައް ހިނައިނުގަނޫމާއި އެއްވެސް ފާފައެއް އަދި އެއްވެސް ކުށްތަކެއް ލިބިގެންނުވެއެވެ. އަދި އެހިނައިންތައް ހަތަރެވެ.

1- ހުކުރުދުވަހު ހުކުރުނަމާދަށް ދިއުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުން. ހުކުރުދުވަހަކީ ޚާއްޞަ އަޅުކަމެއް އަދާކުރުމަށްޓަކައި ޚާއްޞަ ތަނަކަށް މުސްލިމުން ޖަމާވާ ދުވަހެކެވެ. އެބަހީ ހުކުރުނަމާދުގެ އަޅުކަން އަދާކުރުމަށްޓަކައި ޢާލަމުލްއިސްލާމީއަށް ޖަމާވާ ދުވަހެކެވެ. މުސްލިމުން އެކަކު އަނެކަކާ ބައްދަލުވާ އުފާ ހަވެސްކަމާ ދުވަހެކެވެ. އެހެންކަމުން އެދުވަހުގައި މުސްލިމުން ސާފުތާހިރުވެ، މީރުވަސްދުއްވާ، ރީތިވެ ސާފުތާހިރުވެގެން ތިބުމަކީ ޝަރީޢަތް ބާރުއަޅުއްވާފައިވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރަސޫލާގެ ސަހާބީ أبو سعيد الخدري ގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "غُسْلُ الْجُمْعَةِ وَاجِبٌ عَلَى كُلِّ مُحْتَلِمٍ وَأَنْ يَمَسَّ مِنَ الطِّيْبِ مَا يَقْدِرُ عَلَيْهِ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ބާލިޣުވެފައިވާ ކޮންމެމީހެއްގެ މައްޗަށް، ހުކުރުދުވަހު ހިނައިގަތުމާއި އޭނާގެ އަތްގައިވާ ހުވަނދަކުން ހުވަނދުލުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ." އެބަހީ ސުންނަތްތަކަށް ގަދަވެގެންވެއެވެ. އެއީ އެހެން ބަޔާންކުރެއްވުން ވާޖިބުވެގެންވާކަން އެނގޭތީއެވެ. މާތްالله ރަސޫލާގެ އަބޫހުރައިރާގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديثކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ تَوَضَّأَ فَأَحْسَنَ الْوُضُوْءَ ثُمَّ أَتَى الْجُمْعَةَ فَاسْتَمَعَ وَأَنْصَتَ غُفِرَ لَهُ مَا بَيْنَ الْجُمْعَةِ إِلَى الْجُمْعَةِ وَزِيَادَةُ ثَلَاثَةِ أَيَّامٍ" (رواه مسلم) މާނައީ: "ރީތިކޮށް ފުރިހަމަކޮށް ވުޟޫކޮށް، ހުކުރުނަމާދަށް އައިސް، (އިމާމުގެ ޚުޠުބާ) ކަންފަތްއަޅައި، ހަމަޖެހި އިސްތިމާޢުކޮށް ތިބެންނަމައެވެ. އެހުކުރާއި އަނެއް ހުކުރާ ދެމެދުގައިވާ ގުނާތަކާއި (ކުޑަ) ފާފަތަކާއި އަދި އިތުރު ތިންދުވަހުގެ (ކުޑަ) ފާފަ އެންމެހާ ފާފަތައް ފުއްސަވައިދެއްވާނެއެވެ." މިހަދީޘްގެ ފާހަގަކުރެވޭ ހުކުރުނަމާދަށް ކުރިންޖެހޭ ހިނައިގަތުން ކޮންމެހެން ކުރަންޖެހޭ ވާޖިބެއް ނޫންކަމެވެ. އަދި ހުކުރުނަމާދަށް ކުރިން ވުޟޫކޮށްގެން ހިނައިގަތުމަކީ ސުންނަތްކަމެވެ. ވާޖިބުވެގެން ނުވާކަން އެނގެއެވެ. އެކަމަކު ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވެގެންވާކަން ބުނެއްވައެވެ. އެބާވަތުން ދަލީލުނަގާނީ މިގޮތަށް ވާރިދުވާ ހަދީޘްތަކެވެ. ވާޖިބުވެގެން ނުވާކަމަށް އަދި އަނެއްބައި ވާޖިބުވެގެންވާ ކަމަށެވެ. މާތްالله ރަސޫލާގެ އިބްނު ޢުމަރުގެ ރިވާޔަތުން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديثކުރެއްވިއެވެ. "إِذَا جَاءَ أَحَدُكُمْ إِلَى الْجُمْعَةِ فَلْيَغْتَسِلْ" (متّفق عليه) މާނައީ:

"ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ހުކުރަށް އަންނަހިނދު ފަހެ އޭނާ ފެންވަރާހިނގާށެވެ." އަދި ބައެއްރިވާޔަތްތަކުގައިވަނީ މިންވަރަކީ ބުޚާރީގައި ބުޚާރީއާއި މުސްލިމް ރިވާކޮށްފައިވާ ޙަދީޘެކެވެ. ވާޖިބުވާކަމަށް ދަލީލު ހުކުރު ދުވަހު ހިނައިގަތުމާމެދު ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވާޖިބުކަމަށް ބުނެފައިވެއެވެ. މުސްލިމުންނަށް ވާޖިބުވާ ހިނައިގަތުމެވެ. ވާޖިބުކުރެއްވި ކަމެއްކަމަށް ދަލީލަކީ ﷲ ރަސޫލާ ﷺ ވިދާޅުވި ބަސްފުޅެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ.

ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ވިދާޅުވިއެވެ. "حَقٌّ عَلَى كُلِّ مُسْلِمٍ أَنْ يَغْتَسِلَ فِيْ كُلِّ سَبْعَةِ أَيَّامٍ يَوْماً. يَغْسِلُ فِيْهِ رَأْسَهُ وَجَسَدَهُ" (متّفق عليه) މާނައީ: "ކޮންމެ ހަތްދުވަހަކުން އެއްދުވަހު ފެންވަރުވުން ކޮންމެ މުސްލިމެއްގެ މައްޗަށް ޙައްޤުވެގެންވެއެވެ. އެބައި އެދުވަހު އޭނާގެ ބޮލާއި އޭނާގެ ހަށިގަނޑު ދޮވެލުމެވެ."

ދެން ހުކުރުދުވަހު ހިނައިގަތުމަކީ ވާޖިބުވާކަމަ ދަންނަވައެވެ. ވެސް ހުކުރުދުވަހުގެ ފަޖުރުކެއްލުމުން ހުކުރުނަމާދު ބަންދުވާހާހިނދު އެވަގުތު ދެމިގެންވެއެވެ. އަދި މުސްލިމުންނަށް ވާޖިބުވާ ހުކުރުނަމާދާ ހިނައިގަތުން ގުޅިފައެވެ.

2- އިޙްރާމް އިޙްރާމަށް ދިޔުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުން. އެބައި ފިޤުހުވެރިން ނަމާދުގައި

އަސްލުގައި ނަމާދެވެ. މިދަރާޖަތް ގިނަމުސްލިމުންތަކެއް އެއްތަނަކަށް ޖަމާވެ، އެކަކުއަނެކަކާ ފެނިދިނުވެ، ސަލާންގަނާކަން، އެއްޗެހިކޮރާ ދަނގާދުކަވެ. މިޒަމާން މުސްލިމުން މަސްހުނިވެ ހާލަތްހުރެ ކާރިގެންވެއް ކޮއްލަގައި ސަޤާފީ ފިކުރުކަމަށް އިސްކަންދިނުމަށް ނިޔާކަމަށް އެދުވަރެސްކާފަތުވެ. ވެސް އިޙްރާމަށް ދިޔުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުމަކީ އިޙްރާމްވެރިން މުސްލިމުނޑާކަމުގެ ދަލީލެއްގެކާއި ސުންނަތެއް ކަމަށެވެ. އެއްޗެހި ވިދާޅުވާމަގައި މިހިނައިގަތުމާ ބެހޭ ބަޔާނުގައި ޒައިދު ބްނު ޘާބިތު ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ. އެކަމަކު ބެހޭގޮތުން ރިޔާސް ބައިބަރަކަށް ޒައިދުގެ ރިވާކުރެވިފައިވެއެވެ.

3- މައްކާއަށް ހިނާވުމާ ހިނައިގަތުން. ވަޑައިގަތުމުގެ ކުރިން މައްކާއަށް

ހިނާވުމާ ހިނައިގަތުމަކީ މުސްތަޙައްބު ކަމެއްކަމަށެވެ. މާތްﷲ ރަސޫލާ ﷺ އަބްދުﷲގެ

ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "مَنْ غَسَّلَ مَيِّتاً فَلْيَغْتَسِلْ، وَمَنْ حَمَلَهُ فَلْيَتَوَضَّأْ" (رواه أحمد وأصحاب السّنن) މާނައީ: "މައްޔިތަކު ހިނަވައިދީފިމާ ދަންނައެވެ. ފަހެ އޭނާ ހިނައިގަންނަހުށިކަމެވެ. އަދި އޭނާ (މައްޔިތާ) އުފުލައިފިމާ ދަންނައެވެ. ފަހެ އޭނާ ވުޟޫކުރާހުށިކަމެވެ." ޝަރީޢަތުގައި ހިނައިގަތުމަށް އަމުރުކުރެވިފައިވުން ދަލީލުކުރަނީ ހިނައިގަތުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާކަމަށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހުރެމެން މައްޔިތުން ހިނަވަމުއެވެ. އަދި އަހުރެމެންގެތެރެއިން ބައެއްމީހުން ހިނައިގަންނަތެވެ. އަދި ބައެއްމީހުން ހިނައިނުގަންނަތެވެ." (رواه الخطيب بإسناد صحيح)

4- އިޙްރާމްބަނދުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުން. ޙައްޖަށް ނުވަތަ ޢުމްރާއަށް އިޙްރާމްބަނދުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުމަކީ ޖުމްހޫރު އިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި زيد بن ثابت ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އިޙްރާމް ބަނދުވުމަށްޓަކައި ހެދުން ބޭލުއްވުމަށްފަހު ހިނައިގަތުމަށް ވަޑައިގެންނެވިތަން ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ދެކިވަޑައިގެންނެވިއެވެ." (رواه الدّارقطني والبيهقي والتّرمذي)

5- މައްކާއަށް ވަނުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުން. މައްކާއަށް ވަނުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުމަކީ މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި އިބްނު ޢުމަރުގެފާނުގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން އެކަލޭގެފާނު ذي طوى ގައި ރޭކުރައްވައި، ހެނދުނުވުމުން ހިނައިފުޅުކުރައްވައިގެން ދެން މައްކާއަށް ވަދެވަޑައިގަންނަވައެވެ. އަދި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އެކަން އެގޮތަށް ކުރައްވާކަމުގައި ވިދާޅުވިއެވެ." (رواه مسلم) އަދި ابن المنذر – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ. މައްކާއަށް ވަންނަހިނދު ހިނައިގަތުން ހުރިހާ އިލްމުވެރިންގެ އަރިހުގައި މުސްތަޙައްބު ކަމެކެވެ. އަދި ހިނައިނުގަތުމަށް ފިދްޔާއެއް ނުޖެހޭނެއެވެ. އަދި ވަރަށް ގިނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި (ހިނައިގަތުމުގެ ބަދަލުގައި) ވުޟޫކުރުމަކީވެސް ފުދޭނެއެވެ.

6- **ޢަރަފާތުގައި ވަޤުފުކުރުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުން.** ހައްޖުވެރިޔާ ޢަރަފާތްބިމުގައި ވަޤުފުކުރުމަށްޓަކައި ހިނައިގަތުމީ މުސްތަޙައްބުކަމެއްކަމުގައިވެއެވެ. إمام مالك، نافع ގެ ރިވާއިން ރިވާކުރައްވައެވެ. نافع ވިދާޅުވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން މާތްالله ރުއްސެވުން ލެއްވި عبد الله بن عمر އިޙްރާމް ބަނދުއްވުމުގެ ކުރިން ހިނައިގަންނަވައެވެ. އަދި މައްކާއަށް ވަދެވޮޑިގެންނެވުމަށާއި ޢަރަފާތުގައި ހަވީރު ވަޤުފުކުރުމަށްޓަކައި ހިނައިގަންނަވައެވެ." (رواه مالك)

ހިނައިމުގެ ބާވަތްތައް.

ޝަރުޢީހިނައިމުގައި ދެބާވަތެއް ހިމެނެއެވެ ހިނައިން ވާޖިބުވާ ހިނައި ވާޖިބުނުވާ ހިނައި.

(1) **ހިނައިމުގެ ފަރުޟުތައް.** މީހާގެ ހުރިހާ ހަށިގަނޑަށް ފެން ދޭ ނިޔަތުގައި ހިނައިގެ ނިޔަތް ކުރުމެވެ. އަދި ހަށިގަނޑު ފުރިހަމައަށް ދޮވުމެވެ. ނިޔަތް ކުރުމަށްފަހު ހަށިގަނޑު ދޮވުމެވެ. ސުންނަތް ޢަމަލުތައް ދޫކޮށްލާން ވާންވެސް ވާނެއެވެ. އަދި ރައްކާތެރިކަމަށް ދިނުމަކީ ފަރުޟުގެ ތެރެއިން ވާކަމެވެ. ހިނައިގަތުމަށް ރައްކާތެރިކަމަށް ޚިޔާލު ބަހައްޓަވާށެވެ. ހަމަ ނިޔަތްކޮށް ދޮވުމަށް "ވުޟޫގެ ފަރުޟުތައް" މިބަހުރުވަލަށް ބަލާށެވެ.

(2) **ވާޖިބުވާ ހިނައިތަކެވެ.** ވާޖިބުވާ ހިނައިގެ ތެރޭގައި ހިމެނެނީ ތިރީގައިވާ ހިނައިތަކެވެ.

ޖަނާބަތުން ހިނައިގަތުން. އަދި ވާޖިބުވާ ހިނައިތަކެވެ. މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ وَإِن كُنتُمۡ جُنُبًا فَٱطَّهَّرُواْ ﴾ [المائدة: ٦] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖަނާބާތުގައި ވާނަމަ ފެން

ތާހިރުކުރާށެވެ. ހިނައިގަންނާށެވެ." ޖަނާބަތުން ހިނައިގަތުމަކީ ވާޖިބުކަމެކެވެ. އަދި ހިނައިގަނެވޭނީ ވުޟޫކުރަން

ވާކަމުގައިވެސް. އަދި ވުޟޫ ޤާއިމުކުރުމުގައި މާތްالله ވަޙީކުރައްވާފައިވެއެވެ. ﴿ يَـٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ

ءَامَنُواْ لَا تَقۡرَبُواْ ٱلصَّلَوٰةَ وَأَنتُمۡ سُكَـٰرَىٰ حَتَّىٰ تَعۡلَمُواْ مَا تَقُولُونَ وَلَا جُنُبًا إِلَّا عَابِرِي سَبِيلٍ

حَتَّىٰ تَغْتَسِلُوا ﴾ [النساء: ٤٣] މާނައީ: "އޭ އީމާންވެއްޖެ މީސްތަކުންނޭވެ! ތިޔަބައިމީހުން ވަސްލުވެގެންވީބާރު، ތިޔަބައިމީހުންނަށް (ދުރުވެގެން) ކިޔަވައިގެންނުވާ އަނިޔާއެއްގެ މަރުޙަލާއިން ނަމާދަށް ކައިރިނުވާށެވެ. އަދި ތިޔަބައިމީހުން ޖުނުބުވެގެންވީބާރު، ފެންވަރައިފިނަމަށްދާނުން މަގުހުރަސްކޮށްދިޔުމުގެ ހާލަތުގައި ފިޔަވައި ނަމާދާ (މިސްކިތާ) ކައިރިނުވާށެވެ." ފަހެ ފެންވެރުމުގެ ޙުކުމަކީ ވާޖިބު ފެންވެރުމެވެ.

ހިނައިމުގެ ސުންނަތްތައް.

رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހިނައިފުޅުކުރައްވައިގެންނެވީގޮތަށް ބަލާއިރު އިސްލާމީ ފުޤަހާއުންގެ އިޖުމާޢުން އަދި އެހެން ކަންތައްތަކުން ސުންނަތްތަކެއް ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވެއެވެ. ހިނައިމުގެ ފަރުޟުތަކުގެ އިތުރުން ސުންނަތްތައް ކަނޑައަޅުއްވައިފައިވެއެވެ. އެކަންތައްތައް ތިރީގައި މިވަނީއެވެ.

1- ދެއަތްދޮވުމާއި ބިސްމިﷲ ކިޔުން.

2- ކަނާތުން ވުޟޫ ފެންވަރާއި ޖެހެމުނިވުން ކުރުން.

3- ނަމާދަށް ވުޟޫކުރާފަދައިން ވުޟޫކުރުން. ފެންބޭނުންކުރާނީ ތަށިގަނޑުގައި ހުރިފެން ފެންވަރާނަމަ ފައިތިލަ ކަސްތޫރީ ހުރިގެން. އަދި ފެންވަރާއިރު ފައިތިލައިގައި ޖަމާވެފައިވާ ފެންގަނޑުން ދުރުގަތުމަށް ފައިތިލަގޮސް ހުރިނަމަ. އަދި ފެންވެރުމުގައި ތިލަގުޅުންދާނުން ފެންވަރާނަމަ ނިމުނުގަޑީގައި ވުޟޫފުރިހަމަކޮށްދެވޭ. ނަމަ ފައިތިލަވުން ހުސްނުކުރުމެވެ.

4- ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑު ވިހަވައިދޭގޮތަށް ބޮލަށް ތިންފަހަރު ފެންއެޅުން. އަދި އިސްތަށިތަކުގެ ބުޑުގައި ތަނަވަސްކަން ފެންޖެއްސުމަށެވެ.

5- ވާތްފަރާތުން ފެންއަރުވައިގަތުން. ފުރަތަމަ ކަނާތްފަރާތަށް. ދެން ވާތްފަރާތަށެވެ. އަދި ގައިން ފެންއަރުވައި ދެކަނދުރާގެ އެތެރެވެސް ފެންޖެއްސުމާއި، ކަކުލާއި ކިހިލިބުރީގައި ފެންޖެއްސުމާއި،

ފޫޅުގައި ފެންޖެއްސުމާއި، ފައިގެއިނގިލިތަކުގެ ދެމެދުތަކާއި ފެންޖެއްސުމާއި، ގައިން އުނގުޅުމަކީ ލަގަނަވެގެންވާ ސުންނަތެއް ކަމުގައި ވެއެވެ.

ރަޟިﷲ ޢަންހުމާ ރިވާކުރައްވައެވެ، رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހިނައިގަންނަވަމުން ގެންދަވާ ސިފަ ބަޔާންކުރައްވަމުން ވިދާޅުވިއެވެ. ޢާއިޝާ ރަޟިﷲ ޢަންހާ ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ޖަނާބަތުން ހިނައިގަންނަވާއިރު ފުރަތަމަ ދެއަތް ދޮންނަވައެވެ. ދެން ކަނާތުން ވާތްއަތަށް ފެން އަޅުއްވައި ފަރުޖު ދޮންނަވައެވެ. ދެން ނަމާދަށް ވުޟޫ ކުރައްވާ ފަދައިން ވުޟޫ ކުރައްވައެވެ. ދެން ފެން ގެންނަވައި އިނގިލިތަކުން ބޮލުގެ އިސްތަށިގަނޑުގެ ބުޑަށް ފެން ވައްދަވައެވެ. ދެން ބޮލުގައި ތިން ފުރާ ފެން އަޅުއްވައެވެ. ދެން ހުރިހާ ހަށިގަނޑުގައި ފެން އަޅުއްވައެވެ. ދެން ދެފައި ދޮންނަވައެވެ." (متّفق عليه)

ހިނައިގަންނަ ތަނުގައި ފެން ނުޖެހޭނެ ގޮތަށް ހެދުމާއި ހިނައިގަތުމަށްފަހު ހަށިގަނޑު ތުރުފާޅުން ހިއްކުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. އެއީ ނަބިއްޔާ ތުވާލި ނުގަންނަވާކަމުގައި ވެއެވެ. ހިނައިގަތުމުގެ ކުރިން ވުޟޫކުރުމާ ހިނައިގަތުމަށްފަހު ވުޟޫ އާކުރުމަކީ ސުންނަތެކެވެ.

އަންހެނުންގެ ހިނައިން.

އަންހެނުންވެސް ހިނައިގަންނަންޖެހޭނީ ހަމަ ފިރިހެނުންފަދައިން ހިނައިގަންނަންޖެހޭ ކަންތައްތަކުން. އެކަމަކު އަންހެނުންނަށް ޚާއްޞަ ބައެއް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާ ކަންތައްވެސް ހުރެއެވެ. ޚާއްޞަ ހިނައިގަތުމެއް ކުރަންޖެހޭ ކަމެއް ދިމާވުމުން ހިނައިގަންނާނެ ގޮތް ކިޔައިދީފައިވެއެވެ. ރަޟިﷲ ޢަންހުމާ أمّ سلمة ގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ. އަހަރެން ދެންނެވީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެންނަކީ ބޮލުގެ އިސްތަށި ގޮށްލައިގެންތިބޭ މީހެކެވެ. އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހަރެން ޖަނާބަތުގެ ހިނައިގަތުމަށްޓަކައި އިސްތަށި ހުޅުވާލަން ޖެހޭތޯއެވެ. ދެން ޙައިޟުގެ ހިނައިގަތުމަށްޓަކައިވެސް ހުޅުވާލަން ޖެހޭތޯއެވެ؟ އެކަލޭގެފާނު

ބަދަލުކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަނަލަފުރުން ބޭނުންވަނީ ތިން ބޯއަށް އަތްޕުނުން ބޯއަށް

ފުރުން. ދެން ކަނޑައެޅިގެން ތިއްބަވާ މަތިން ފެން އެޅުމެވެ. އޭރުން ތިބާ ޠާހިރުވާނެއެވެ."

(رواه أحمد ومسلم والتّرمذي) އަދި އަންހެނުން ބޭނުންވާ ގޮތަށް ބޯކޮޅު ގޮތުގައި

ބަލާލާ ޖަނާބަތުގެ ހުކުރުވާ ގޮތަށް ގުޅުވާލާފައި ދޫކޮށްލާ ދުސްކަނޑަ ބޯއަށް

ފެންއަޅާފައި ބޯކޮށްލާ އަޅާލަންވާނެ ދެން މުޅި ހަށިގަނޑަށް ފެންއަޅާނީ

އެވެ. ރަސޫލުﷲ ﷺ ގެ ޒަމާނުގައި އަންހެނުން ހަމަ ހަށިގަނޑު ސާފުކުރެއްވިއެވެ.

ސުވާލުކުރެއްވި އަންހެނާ أسماء بنت يزيد ރަސޫލު ﷲ ގެ ކިބައިން رسول الله صلّى الله

عليه وسلّم އާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އޭނާގެ ހައިޟުން ފާހިގަވާ ގޮތް "ފެނާ ބޭސް

ގަނޑުގައި ދިނުމަށްފަހު ސާފުކޮށް ދޮވެ ބޯއަށް ފެނަޅާއިރު ހަރުކަށި މީހެއް

ކަނޑައެޅިގެން ތިއްބަވާ އިރަށް ދެން ވާނެ ނުކުމެއަށް ފެނުވަނީއެވެ. ދެން

ދަމަހަށްޓާ ހިނގާލާތިބޭ އެއްޗެއް ގޮތެއް ދުވާލެއްތޯއެވެ." أسماء ދިއުމަށް އެދެން ހާލަތެއް

ދުވަސްވީ ބާއެވެ؟ އެކަމާ ދުވާލަވާ ތަނެވެ. "سبحان الله އެވެ! އޭނާ ހާލަތެވެ."

ދެން ޢާއިޝާ ގެފާނު، އަޖާއިބު ދަލީލެއްވިއެވެ. ވީމާފުވިއެވެ. އެކަމަށް ގޮތަކަށް

ހިނގައިދިޔައިރު އެކަމަކު އަހަރެމެން أسماء ގެނައްސާ އަންހެނެއްގެ ކިބައިން އެކަމަކަށް

ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. އެކަމަށް ބަރުތަރުކަމާ ފެންނަ ވާނެއެވެ. "ފެނާ ބޭސް ދިނުމަށް އަދި

ގޮތެއްގައި ގުޅާލެއްވިއެވެ. ދެން ބޯއަށް ފެނަޅާއިރު ހަރުކަށި މީހެއް

ކަނޑައެޅިގެން ތިއްބަވާ އިރަށް ދެން ވާނެ ނުކުމެއަށް ފެނުވަނީއެވެ."

ޢާއިޝާގެ ދުވަސް. އަންޞާރީންގެ އަންހެނުން ކިހާ ރަނގަޅުތަ! އެކަމަކު

ދީނުގެ ޢިލްމު ދަސްކުރުމަށް ލަދު ހުރަހަކަށް ނުވެއެވެ. (متّفق عليه)

❁❁❁❁❁❁❁❁

تَيَمُّمُ ގެ ބާބު

ތަޔައްމުމުގެ ލުޣަވީ މާނައަކީ ކަމަކަށް ގަސްދުކުރުމެވެ. އަދި ޝަރުޢީ މާނައަކީ ނަމާދު ނުވަތަ އެނޫން އެފަދަ އަޅުކަމެއްކުރުމުގެ ނިޔަތުގައި، މޫނާއި ދެއަތްތިލައި ޠާހިރު ފަސްބިމަކުން ފުހުމުގެ ގަސްދުކުރުމެވެ.

تَيَمُّم ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާކަމުގެ ދަލީލު.

ޤުރުއާނުން. ﴿وَإِن كُنتُم مَّرْضَىٰٓ أَوْ عَلَىٰ سَفَرٍ أَوْ جَآءَ أَحَدٌ مِّنكُم مِّنَ ٱلْغَآئِطِ أَوْ لَٰمَسْتُمُ ٱلنِّسَآءَ فَلَمْ تَجِدُوا۟ مَآءً فَتَيَمَّمُوا۟ صَعِيدًا طَيِّبًا فَٱمْسَحُوا۟ بِوُجُوهِكُمْ وَأَيْدِيكُمْ ۗ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ عَفُوًّا غَفُورًا﴾ [النساء: ٤٣] މާނައީ: "އަދި ތިޔަބައިމީހުން ބަލިވެފައި ކަމުގައިވާނަމަ، ނުވަތަ ދަތުރެއްގެމަތީގައިވާނަމަ، ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުންކުރެ މީހަކު ފާޚާނާއިން އައިސްފިނަމަ، ނުވަތަ ތިޔަބައިމީހުން އަންހެނުން ޖިމާޢުވެއްޖެނަމަ، ދެން ތިޔަބައިމީހުންނަށް (ވުޟޫކުރުމަށާއި ހިނައިގަތުމަށް) ފެން ނުލިބިއްޖެނަމަ ތިޔަބައިމީހުން ޠާހިރު ބިމަކަށް ގަސްދުކުރާށެވެ. ފަހެ ތިޔަބައިމީހުންގެ މޫނުތަކާއި އަތްތަކުގައި (އެބިމުން) ފުހޭށެވެ. ހަމަކަށަވަރުން މާތްالله އީ ޢަފޫކުރައްވާ ފާފަފުއްސަވާ ރަސްކަލާނގެއެވެ."

ސުންނަތުން. މާތްالله ރުއްސަވާފައިވާ أبو أمامة ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "جُعِلَتِ الأَرْضُ كُلُّهَا لِيْ وَلِأُمَّتِيْ مَسْجِدًا وَطَهُوْرًا، فَأَيْنَمَا أَدْرَكَتْ رَجُلاً مِنْ أُمَّتِيْ الصَّلَاةُ فَعِنْدَهُ

طَهُوْرُهُ" (رواه أحمد) މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނަށާއި ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތަށްޓަކައި ދުނިޔެން، ނަމާދުކުރުމަށްއޮތްކަމުގައާއި ޠާހިރުކޮށްދޭ އެއްޗެއްކަމުގައި ލެއްވުނީވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ މީހަކާ ކޮންމެތަނަކުން ނަމާދުވަގުތު އައިސްފިނަމަވެސް ފަހެ އޭނާގެ ކައިރީގައި އޮވެނީ އޭނާ ޠާހިރުވާން ތަކެއްޗެވެ. (އަޙްމަދު ރިވާކުރެއްވި.)"

ދިރާސާއިން. ތަޔައްމުމަކީ ...

މިއުއްމަތަށް تَيَمُّم ހުއްދަވެގެންވުން.

ތަޔައްމުމަކީ الله تعالى މިއުއްމަތަށް ހުއްދަކުރައްވާފައިވާ ކަމެކެވެ. މާތްالله ޤުރްއާނުގައިވެސް ޙަދީޘްގައިވެސް ... رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ވިދާޅުވިއެވެ. "أُعْطِيْتُ خَمْساً لَمْ يُعْطَهُنَّ أَحَدٌ قَبْلِيْ. نُصِرْتُ بِالرُّعْبِ مَسِيْرَةَ شَهْرٍ، وَجُعِلَتْ لِيَ الأَرْضُ مَسْجِدًا وَطَهُوْرًا، فَأَيُّمَا رَجُلٍ مِنْ أُمَّتِي أَدْرَكَتْهُ الصَّلاَةُ فَلْيُصَلِّ، وَأُحِلَّتْ لِيَ الْغَنَائِمُ وَلَمْ تُحَلَّ لأَحَدٍ قَبْلِيْ، وَأُعْطِيْتُ الشَّفَاعَةَ، وَكَانَ النَّبِيُّ يُبْعَثُ فِيْ قَوْمِهِ خَاصَّةً، وَبُعِثْتُ إِلَى النَّاسِ عَامَّةً" (متّفق عليه) މާނައީ: "ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރިން އެކަކަށްވެސް ދެއްވައިނުވާ ފަސް ކަމެއް ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދެއްވައިފިއެވެ. (1) އެއްމަސްދުވަހުގެ ދުރުމަގުން ބިރުވެރިކަމުން ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ނަޞްރުދެއްވުނެވެ. (އެބަހީ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ދުޝްމަނުން ކާފިރުންނަށް ... އެބައިމީހުންގެ ހިތްތަކަށް الله تعالى ބިރުވެރިކަން ލައްވައިދެއްވައެވެ.) (2) އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ދުނިޔެން، ނަމާދުކުރުމަށްއޮތްކަމުގައާއި ޠާހިރުކޮށްދޭ އެއްޗެއްކަމުގައި ލެއްވުނީވެ. ފަހެ ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ އުއްމަތުގެ ކޮންމެ މީހަކަށް ނަމާދުގެ ވަގުތު އައި ތަނެއްގައި ނަމާދުކުރާށެވެ. ފަހެ އޭނާ ނަމާދުކުރާށެވެ. (3) އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ޣަނީމާތު ހުއްދަކުރެއްވުނެވެ. އަދި

ތިމަންކަލޭގެފާނުގެ ކުރީގެ އުއްމަތްތަކުންވެސް ނަމާދު ބަރާބަރަށް ޚާއްޞަކުރެވިފައިވާ ތަންތަނުގައެވެ. (4) އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނަށް ޝަފާޢަތްތެރިވުމުގެ ޝަރަފު ދެއްވިފައިވެއެވެ. (5) އަދި ކޮންމެ ނަބިއްޔަކު ފޮނުއްވިފައިވަނީ އެބޭކަލުގެ ޤައުމަށް ޚާއްޞަކޮށެވެ. އަދި ތިމަންކަލޭގެފާނު ފޮނުއްވިފައިވަނީ އެންމެހައި މީސްތަކުންނަށްޓަކައެވެ."

تَيَمُّم ޝަރުޢުކުރެވުނު ސަބަބު.

މާތްالله ރުއްސުންވެވޮޑިގެންވާ ޢާއިޝަތުގެފާނުގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަހުރެމެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާއެކު ދަތުރެއްގައި އަހުރެމެން ނިކުތީމުއެވެ. ދެން بَيْداء ނުވަތަ ޛާތުލްޖައިޝް ތަނާ އަހުރެމެން ގާތްވެވުނުއިރު އަހަރެންގެ ގަޅު ކަނޑައިގެން ވެއްޓިއްޖެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު އޭގެ ހޯދުމަށްޓަކައި އެތަނުގައި މަޑުކުރެއްވިއެވެ. އަދި މީސްތަކުންވެސް އެކަލޭގެފާނާއެކު މަޑުކޮށްލިއެވެ. އަދި އެތަނަކީ ފެނުހުރި ތަނެއްވެސް ނޫނެވެ. އަދި މީސްތަކުންގެ އަތުގައިވެސް ފެނެއް ނެތެވެ. ފަހެ މީސްތަކުން އަބޫބަކުރުގެފާނުގެ (އަހަރެންގެ ބައްޕާގެ) އަރިހަށް އައިސް ދަންނަވައިފިއެވެ. ޢާއިޝަތުގެފާނު ކުރައްވައިގެން އުޅުއްވާ ކަންތައް ކަލޭގެފާނަކަށް ފެނިވަޑައިނުގަންނަވަނީތޯއެވެ؟ ދެން އަބޫބަކުރުގެފާނު (ބައްޕަ) އަހަރެންގެ ގާތަށް ވަޑައިގަތެވެ. އަދި އޭރު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އޮންނެވީ އަހަރެންގެ އުނގުގައި އިސްތަށިލައްވާ ނިދިވަޑައިގެންނެވެ. ދެން ބައްޕަ އަހަރެންގެ މައްޗަށް ރުޅިއައިސް ގޯސްބަސް ބުނުއްވިއެވެ. އަދި މާތްالله އިރާދަކުރެއްވި މިންވަރަކަށް ބަސްބަސް ބުނުއްވައިފިއެވެ. އަދި އަހަރެންގެ އަރިކަށީގައި ވިއްޔާވެސް ތަޅުއްވައިފިއެވެ. ފަހެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަހަރެންގެ އުނގުގައި އިސްތަށިހުރުމުން އަހަރެންނަށް ހަރަކާތްކުރުން ހުއްޓުނީ އެކަލޭގެފާނު ނިދިވަޑައިގެން ހުރުމުންނެވެ. (ތަދުވެސް) ބަރަކާތްތެރިވެގެން ނުކުރެވުނެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ހެނދުނުވަންދެން ނިދިވަޑައިގަތެވެ. ފަތިސްވާއިރު (ފެނެއްނެތިއްޔާ) ފެނިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެވަގުތު الله تعالى ތަޔައްމުމުގެ އާޔަތް ބާވައިލައްވައިފިއެވެ. އެހިނދު أُسَيدُ بن حُضَيْر ވިދާޅުވިއެވެ. މިއީ ތިޔަބޭކަލުންގެ އެންމެ ފުރަތަމަ

ބަރަކާތެއްނޫނެވެ. އޭ އަބޫބަކުރުގެ އާލުންނޭވެ! ފަހެ ޢާއިޝަތުގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެން އަހުރެން ސަވާރުވެއިން ޖަމަލު އަހުރެމެން ތެދުކުރީމެވެ. ފަހެ އެއިރުން އޭގެދަށުން އަހުރެމެންނަށް ކަރުފަށި ފެނިއްޖެއެވެ." (متّفق عليه)

تَيَمُّم ކުރުން ހުއްދަވާ ސަބަބުތައް.

ކުޑަހަދަހުން ނުވަތަ ބޮޑުހަދަހުން ޠާހިރުވުމަށް ފެނުގެބަދަލުގައި، އޭގާ ބޭނުންކުރެވޭނީ ތިރީގައިވާ ސަބަބު ނުވަތަ ދަތުރުގައި ހުރުމުގެސަބަބުން ފެން ނުލިބުން ސަބަބުތަކުގެތެރެއިން ތިރީގައިވާ ސަބަބެއްގެ ތެރެއިން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ.

1- އެއްގޮތަކަށްވެސް ފެންނުލިބުން. ނުވަތަ ބޭނުންވާވަރަށް ފެންނުލިބުން. މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި عمران بن حصين ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްފަހަރަކުގައި އަހުރެމެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ އެކުގައި ދަތުރުގެމަގުގައި ވީމެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު މީސްތަކުންނާއެކު ނަމާދުކުރައްވައިފިއެވެ. ނަމާދުން އަވަދިވެވަޑައިގެންނެވިއިރު އެކަލޭގެފާނަށް ފެނިވަޑައިގަތީ މީހުންދުރުގައި ވަކިން އިން މީހެކެވެ. އޭނާއަށް އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިބާ ނަމާދުކުރުމުން މަނާވީ ކޮންސަބަބަކާހުރެތޯއެވެ؟" އޭނާ ދެންނެވިއެވެ. އަހުރެން މިހާރު ޖުނުބުވެރިވެގެންވެއެވެ. އަދި ފެނެއްވެސް ނެތެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަސްފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އެހެންވީއިރު ތިބާގެމައްޗަށް ވާޖިބުވެގެންވަނީ ވެލިން ތަޔައްމުމްކުރުމެވެ. ފަހެ އެގޮތް ތިބާއަށް ފުދޭނެއެވެ." (متّفق عليه) އަދި މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި أبو ذرّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديثފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الصَّعِيْدَ الطَّيِّبَ طَهُوْرُ الْمُسْلِمِ، وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشَرَ سِنِيْنَ، فَإِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيُمِسَّهُ بَشَرَتَهُ، فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ" (رواه أصحاب السّنن) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޠާހިރުވެއްޔަކީ މުސްލިމުގެ ޠާހިރުކުރާ އެއްޗެކެވެ. އަދި ދިހައަހަރުވަންދެން އޭނާއަށް ފެން

ނުވިބުނުކަމުގައިވިޔަސް ވެއެވެ. ދެން އާންމުން ފެންވިއްބިނދު ފަހެ އާންމުގެ ހަށިގަނޑުގައި އެފެން ޖައްސާހުރިކަމުވެ. ފަހެ އެކަން އާންމުން ހުރުވާގެންވެއެވެ." އެކަމަކު އާންމުން، ތާހިރުކުރުވާކުރުގެ ކުރިން ފެންހުރުމަން މަސައްކަތްކުރުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ދެން ކައިރިރިސާބަކުން ފެންވިބުނުތަކަން ތަޔައްމުމުން އާއާ ތާހިރުކުރުވާނީއެވެ.

2- ހަށިގަނޑުގައި ޒަޚަމު ނުވަތަ ފުރަޅުހުރުން ނުވަތަ ބައްޔެއްހުރުމުން. މުޅިއަށްގަދަވުން ނުވަތަ އިތުބާރުހުރި ޑޮކްޓަރެއްގެ މަޝްވަރާގެ ދަރުން، ފެންއިސްތިޢުމާލުކުރުމުގެ ސަބަބުން ބަލި ދެރަވާނެކަމަށް ނުވަތަ ޝިފާވުން ލަސްވާނެކަމަށް ބިރުގަނެވޭނަމަ ތަޔައްމުމު ކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. ޖާބިރު ﷲ ރުއްސުންނާއިވި ޙަދީޘްގައި ބުނެފައިވަނީ ރިވާވެގެންވެއެވެ. އަހަރުމެން ދަތުރެއްގައި ނިކުތީމުއެވެ. ފަހެ އަހަރުމެންގެ ތެރެއިން ފިރިހެނަކު މީހެއްގެ ބޮލުގައި ހިލައެއް ޖެހި ޒަޚަމުވިއެވެ. ދެން އޭނާ ޖަނާބަތްވިއެވެ. އަދި އޭނާގެ އެކުވެރިންނާ އާއި އިސްތިފުތާކުރިއެވެ. ދެން އާއި، އާންމުގެ އެކުވެރިންނާ ތަޔައްމުމުކުރުމުގެ ރުހްސަތެއް ހޯދޭތޯ ސުވާލުކުރިއެވެ. ދެން އެބުނީ ފެން ބޭނުންކުރުމަށް ނުކުޅެދޭ ހާލަތުގައި، ތިބާ ރުހްސަތެއް ނުލިބޭނެއެވެ. ދެން އާއިކަލު އާއިސްތެއްވީއެވެ. ދެން އަހަރުމެން ނަބިއްޔާ ރަސޫލު ﷲ صلّى الله عليه وسلّم ގެ ހަޒްރަތަށް އައުމުންއެވެ. ދެން އެކަން އެދެއްވި. ފަހެ ކާއިނާތުގެ ބަޔާނަކުރުއްވިއެވެ. "އާބަލުގެ އާއިމިރުން ބަލިދެމަކަށް ޖަވާބުދެއްވިއެވެ. ﷲ تعالى އާބަލުމަރުވާއިރު ލަސްކުރިއެވެ! އާބަލުމަރުވާން ނޭނގޭތީ ސުވާލުކުރުން ނުކުރީ ކީއްވެގެންތޯ؟ ފަހެ ނޭނގުމުގެ ޝިފާއަކީ ސުވާލުކުރުމެވެ. އާއި ތަޔައްމުމުކުރުން އާއިމިނަނ ފުދުނުކަމަށް ވެއެވެ. ނުވަތަ އާއިޒަޚަމުގައި ފޮތިކޮޅެއް އޮޅާލައިގެން މަސްހުކޮށްލުމަށް ފަހު، ހަށިގަނޑުގެ ބާކީބައި އާއިހިނާލުމަށް ފުދުނެވެ." (رواه أبو داود وابن ماجه والدّارقطني)

3- އިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ވަރަށްފިނި ބޭރު ފެނުން ފެނުވިއްޔާ، އަދި އެފެން އިސްތިޢުމާލުކުރާނަމަ ގަރުމުކޮށްދިނުމަށް ބަލިވުމުގެ ބިރު، އަދި ހިމަނުނީ ކުރިނޑުގެ އޭނާގެ ސަލާމަތަށް. ޢަމްރު ﷲ ރުއްސުންނާއިވި عمرو بن العاص ގެ ހަދީޘް ރިވާވެގެންވެއެވެ.

"ذَاتُ السَّلاَسِل" އޮވިއިރު ހަނގުރާމައިގައި ފާއިތުއެގެ ގޮތުން އުނަގަދޮގެން ޖުނުބުއިވުނުވެ. އުނަގަދޮގެން ވިދާޅުވިއެވެ. "(އަހަރުގެ ހަނގުރާމައިގައި) ވަރަށް ފިނިރޭއަކުއްގައި އަހަރެން އިޙްތިލާމުވެއްޖެއެވެ. އަދި އަހަރެން ފެންވެރިއްޖެނަމަ ހަލާކުވެދާނެކަމަށް އަހަރެން ބިރުގަތީމެވެ. ދެން އަހަރެން ތަޔައްމުމުކޮށްގެން ތިމާގެ ބައިވެރިންނާއެކު ފަތިސްނަމާދުކުރީމެވެ. ފަހެ ހަނގުރާމައިން ދިރުމުން އަހަރެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޙަޟްރަތަށް އައިސް ޙިކާޔަތް އެދާހަކަ އުނަގަދޮގެން ދަންނަވައިފިއެވެ. ދެން އުނަގަދޮގެން ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭ عمرو އެވެ! ތިބާ ޖުނުބުވެގެންވާހާލު، ތިބާގެއެކުވެރިންނާއެކު ތިބާނަމާދުކުރިންހެއްޔެވެ؟" ދެން އަހަރެން ދަންނަވައިލީމެވެ. އަހަރެން ހަނދާންވޭ الله تعالى ގެ ފޮނިބަސްފުޅެވެ. ﴿ وَلَا تَقْتُلُوٓاْ أَنفُسَكُمْۚ إِنَّ ٱللَّهَ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴾ [النساء: ٢٩] { މާނައީ: އަދި ތިޔަބައިމީހުން ތިޔަބައިމީހުންގެ ނަފްސުތައް ތިޔަބައިމީހުން ނުމަރާށެވެ. ހަގީގަތުގައި اللهُ ވަނީ ތިޔަބައިމީހުންނަށް ވަރަށް ހުރުމަތްތެރިވެވޮޑިގެންވާ ކަލާނގެއެވެ. } ދެން އަހަރެން ތަޔައްމުމުކުރީމައި ނަމާދުކުރީމެވެ. ދެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހިނިތުންވެވަޑައިގަތެވެ އަދި އެއްޗެއް ވިދާޅުނުވެއެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والحاكم والدّارقطني وابن حبّان، وعلّقه البخاري) رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ހަމަހުރެދިން އެއްޗެއްވިދާޅުނުވުމަކީ ތަޤްރީރުކުރެއްވުމެވެ. އެކަން ހުއްދަކަމެވެ. އަދި މިބާވަތުގެ ބައިޤްރާރު ޙުއްޖަތެއް ބަޔާންތެވެ.

4- ފެންގަދުން ދިފާނެމުނދާރުން އެފެންބޭނުންކުރިޔަސް ހަނގާ ނަފްސަށް ނުވަތަ އަނގާމަތްތަކަށް ނުވަތަ ބަލިކަން ގިނަވެދާނެކަމަށް ބިރުގަތުމުން. ނުވަތަ އަނގާއި ފެނާއިދުމެދު ދުޝްމަނެއް ނުވަތަ މިނިކާބަނަވާރުއްގެ ބިރުވެރިކަންވުން. ނުވަތަ އަނގާ ޖަހާއްގައި ހޮއްޓަރުވެފައިހުރުން. ނުވަތަ ފެން، މަސްއްގެ އަތުގައި ހުރުވައި އެފެން ނަގާނު އެދާގެއްޔާއްނުވުން. އަދިހަމަ އެފަދައިން ހިނގައިގެންދިޔަމަ އަނގާއަށް ތުރުމަތުއްކުރުވާލާނެ ކަމަށް ބިރުގަތުން. މިސާލުގަނެ ކާފިރުން ދަމެދަތުރުނުދެ ދޭގައި ނިމައިފައިވަނީ ހުރުމާއްވާކަމަކަށް. އަނގާ ހިނގައިގެންދިޔަމަ އަނގާގެ ބަލަތުވާކަންވާ ތުރުމަތުއްކުރުން އުރާކުރާނެ ކަމުގައެވެ.

5- ތިމާ ބުއިމަށްބަކައި ނުވަތަ އަނބިދަރިކު ބުއިމަށްބަކައި ނުވަތަ މާލުދަރުވާރަކަށް ނަޖިހެއް ފުދުވައިލުމަށްބަކައި ވަގުތުން ނުވަތަ ހިނދުކޮޅަކުން ބަނޑުޖެހޭ ވަރު ފެންކުޑަވެއްޖެނަމަ އޭނާ ތަޔައްމުމުކުރާނީއެވެ. އަދި އެފެންފުދު ހައްލާކާތްތަކައި ބަހައްޓާނީއެވެ. إمام أحمد بن حنبل –رحمه الله– ވިދާޅުވިއެވެ. "ދަރުމަވެރިކަމުގެ ގޮތުގައި ބުނެވޭ މިއީ އިންސާނިއްޔަތު"، އަދި އެހާގެ ދައްކަވައިދިނުމެވެ. ދަރުމަވެރިކަން ޝަރުޢު ކުރައްވާފައިވާ ހިސާބުތަކުގައި، އެހާ ބޮޑުކަމުގެ މިންވަރު އެހާ ބަރުވެދާނެއެވެ. އެހާ ހާލަތްތަކުގައި އަދި ދަރުމަވެރިކަމުގެ އެހާ ހިސާބުތަކެވެ.

ފަހު މިހިސާބުތަކުގެ ހުކުމްތައް ދިމާވާ ސަބަބުތަކުން އަނބިދަރިކު ކަލޭގެ ކަލިމަ ކާއިމަކުރުވާނެއެވެ. ދުވަސްތަކުގެ ހުކުމްކުރުމަށް ބޭނުންވާ ފެނެއް ނުވަތަ ފެނެއް ބޭނުންކުރުމުން ދުވަސް ތަކުގެ ހުކުމްތައް ދިމާވެއްޖެ ނަމަ އޭނާ ބޭނުމަކަށްވާނެއެވެ. ދުވަސް ތަކުގެ ހުކުމްތައް ދިމާވާ ސަބަބުތަކުގެ ހުކުމްތައް ދިމާކުރުމަށް ބޭނުންވާ ފެނެއް ނުވަތަ ދުވަސް ތަކުގެ ހުކުމްތައްތަކުގެ ހުކުމެވެ.

تَيَمُّم ކުރެވޭ މައްދާގެ ބާވަތްތައް.

ޠާހިރުވެދިނުރާއި ބިމުގެޖިންސުންވާ އެއީ ކޮންމެއެއްޗަކުން ތަޔައްމުމުކުރުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. މިސާލަކަށް ހިލައާއި، ކަނޑުއާއި، މައްޗާއި، ހިރަފުސްފަދަ ބާވަތްތަކެވެ.

އަރަބިބަހުގެ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ﴿ فَتَيَمَّمُواْ صَعِيدًا طَيِّبًا ﴾ [المائدة: ٦]

މިއާޔަތުގައިވާ "صَعِيْد" ގެ ހަޤީޤަތަކީ އިސްތިލާހީ ހުރިހާބައެއް ޝާމިލްވާ ހަރުފުތަކެވެ.

تَيَمُّم ކުރާގޮތް.

ތަޔައްމުމުކުރާމީހާ އެންމެ ފުރަތަމަ ތަޔައްމުމުކުރުމަށް ނިޔަތްގަންނާނީއެވެ. ދެން بسم الله ކިޔައިފައި ދެއަތްތިލަފައިގެ ބަނޑުފުށުން ބިންމަތީގައި ޖަހާނީއެވެ. ދެން ދެއަތްތިލަފައިން ފުމެލައި މޫނުގައާއި ދެއަތްތިލަފައިގެ މަތީފުށުގައި ފޮހެލާނީއެވެ. އެންމެ ފުރަތަމަ ފޮހެލާނީ ކަނާތްގައެވެ. ދެންވާތުގައެވެ. އަދި އަތުގައި ވެލިގިނަނަމަ ފުމެލުމަކީ ސުންނަތެކެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި عمّار بن ياسر ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އެއްފަހަރަކު އަހުރެން ޖުނުބުވެރިވެއްޖެއެވެ. އެހިނދު އަހުރެންގެއަތުގައި ފެނެއްވެސްނުހުރެވެ. ދެން އަހުރެން ބިންމައްޗަށް ވެއްޓިގެންފައި ފުރޮޅިގެންނިޔަމެވެ. އަދި އެއަށްފަހުގައި ނަބިއްޔާއަށް ދެންނެވީމެވެ. ދެން އެވަގުތު އަހުރެން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އަށް ދެންނެވުމުން ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިބާ މިގޮތަށް ހެދިނަމަ ކިފާޔަތް ފުދިދާނެއެވެ." ދެން އެކަލޭގެފާނުގެ އަތްފުޅުން ބިންމަތީގައި ޖެއްސަވާ އަދި ދެއަތްފުޅުން ފުމެލައްވާ ދެން މޫނުފުޅުގައާއި ދެއަތްތިލަފުޅުގައި ފުއްސެވިއެވެ. (متّفق عليه)

ތަޔައްމުމުކުރުމަށް އެންމެރަނގަޅީ ބުރުގަދަ ވެލިވެގެންވާ ތަކެތި މިއެވެ. އަދި މިނޫންގޮތްގެތެރެއިން ވާރިދުވެގެން އައިސްފައި އެބަހުއްޓެވެ. އެއީ މޫނުގައި ފިލުވަން އެއްފަހަރު ބިންމަތީގައި އަތްޖެހުމާއި އަދި އަތުގައި ފިލުވަން އަނެއްފަހަރު ބިންމަތީގައި އަތްޖެހުމާއި، އެބަސް ދެފަހަރު އަތްޖެހުމާއި، އަދި އުކަނބޮއްޖާހަމައަށް ފުއްސުމާއި، އަދި ކަނާތް ކުރިއަށްލާމަށް ފުއްސުމާއި، މިއެއްޗެހެވެ.

تَيَمُّم ކޮށްގެން ކުރުން ހުއްދަވާ ކަންތައްތައް.

ތަޔައްމުމަކީ ފެންނެތިގެންނާއި ފެނުގެ ބޭނުން ހިފުމުގެ ބާރުނެތިގެން ކުރާފަރުވާކެވެ. އެހެންކަމުން އެކަންތައްކޮށްގެން ކުރުން ހުއްދަވާ ކަންތައްތަކާއި ތަޔައްމުމުކޮށްގެންވެސް ކުރުން ހުއްދަވާނެއެވެ. އެއީ ނަމާދުކުރުމާއި، ޠަވާފުކުރުމާއި، ޤުރުއާންގައި ބޮނޑުވާލުމާއި ކަންތައްތަކެވެ. އަދި ތަޔައްމުމު ސާބިތުވެގެންވަނީ ނަމާދުވަގުތު ޖެހުން އެއީ ޝަރުޠެއްކަމުގައެވެ. އަދި ތަޔައްމުމުކޮށްގެން ހުންނަ މިހާރު ކަމާއެކުގައި ތަޔައްމުމުން ބޭނުންތެރިކަން ފަރުޟުނަމާދުގެ އަދި ސުންނަތް ނަމާދުތަކެއް

ކުރެވޭނެއެވެ. އެއީ ތަޔައްމުމު ބާޠިލުނުވާހާހިނދަކުއެވެ. އަދި ކޮންމެނަމާދަކަށް ތަޔައްމުމެއްކުރުން ވާޖިބެއްނޫނެވެ. ތަޔައްމުމުގެ ޙުކުމަކީ ހަމަ ވުޟޫގެ ޙުކުމެވެ. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވެވޮޑިގެންވި أبو ذرّ ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "إِنَّ الصَّعِيْدَ الطَّيِّبَ طَهُوْرُ الْمُسْلِمِ، وَإِنْ لَمْ يَجِدِ الْمَاءَ عَشَرَ سِنِيْنَ، فَإِذَا وَجَدَ الْمَاءَ فَلْيُمِسَّهُ بَشَرَتَهُ، فَإِنَّ ذَلِكَ خَيْرٌ" (رواه أصحاب السّنن) މާނައީ: "ހަމަކަށަވަރުން ޠާހިރުވެއްޓަކީ މުސްލިމުމީހާ ޠާހިރުކުރަނިވި އެއްޗެކެވެ. އަދި ދިހައަހަރުވަންދެން ފެން ނުލިބުނުކަމުގައި ވިޔަސްމެއެވެ. ދެން ފެނިއްޖެނަމަ އޭނާގެ ހަންގަނޑުގައި އެފެން ޖައްސާށެވެ. ފަހެ އެކަން ހެޔޮކަމެކެވެ."

تَيَمُّم ބާޠިލުވާކަންތައްތައް.

ވުޟޫގެއްލޭ ކަންތައްތަކުން ތަޔައްމުމުވެސް ބާޠިލުވާނެއެވެ. އެހެނީ ތަޔައްމުމަކީ ވުޟޫގެބަދަލުގައި ކުރެވޭކަމެކެވެ. އަދި ހަމައެފަދައިން ފެންނެތިގެން ކުރިތަޔައްމުމު ފެންލިބުމުން ބާޠިލުވާނެއެވެ. އަދި ފެންއިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ކުޅަދާނަކަންނެތިގެން ކުރިތަޔައްމުމު ފެންއިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ކުޅަދާނަކަންލިބުމުން ބާޠިލުވާނެއެވެ. އެކަމަކު ތަޔައްމުމުކޮށްގެން، އެތަޔައްމުމުން ނަމާދުކޮށްނިމުމުގެކުރިން ފެން ފެންލިބުނަސް ނުވަތަ ފެންއިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ކުޅަދާނަކަންލިބުނަސް އަނބުރާ އަލުން ވާޖިބެއްނުވާނެއެވެ. އެއީ އަސަރުކުރާ ވަގުތު ބާކީވެގެންވާނަމަވެސްމެއެވެ. ރަޟިޔަﷲ ޢަންހު ވެވޮޑިގެންވި أبو سعيد الخدري ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. ދެމީހަކު ދަތުރުކުރަމުންދިޔައެވެ. ފަހެ ނަމާދުގެވަގުތުޖެހުނީ، ދެމީހުންގާތުގައި އެކަށީގެންވާ ފެނެއްނެތެވެ. ދެންދެމީހުން ޠާހިރުވެއްޓަކުން ތަޔައްމުމުކުރުމަށްފަހު ނަމާދުކުރިއެވެ. ދެންފަހު ނަމާދުގެވަގުތު ބާކީހުރުމާއެކު ދެމީހުން ފެންލިބިއްޖެއެވެ. ދެން އެކަކު ވުޟޫކޮށްގެން އަލުން ނަމާދުކުރިއެވެ. އަދި އަނެކަކު އަލުން ނަމާދުނުކުރެއެވެ. ދެން ދެމީހުން رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޙަޟްރަތަށް އައިސް

އެވާހަކަދަންނަވައިލީއެވެ. ފަހެ ނަމާދު ދެވަނަފަހަރަކަށް ނުކުރިފަރާތަށް އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިބާ ސުންނަތާ ދިމާލުވެއްޖެއެވެ. އަދި ތިބާގެނަމާދު ތިބާއަށް ފުދިއްޖެއެވެ." އަދި ވުޟޫކޮށްގެން އަލުންނަމާދުކުރިމީހާއަށް ވިދާޅުވިއެވެ. "ތިބާއަށް ދެފަހަރަށް އަޖުރުލިބިގެންވެއެވެ." (رواه أبو داود والنّسائي) ދެންފަހެ ނަމާދުކުރުމަށްފަހު ވަގުތު ނަމާދުކޮށް ނުނިމެނީސް ފެންލިބިއްޖެނަމަ ނުވަތަ ފެނުއިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ކުޅަދާނަކަންލިބިއްޖެނަމަ ތަޔައްމުމު ބާޠިލުވާނެއެވެ. އެކުރެވުނު ނަމާދު ދެވަނަފަހަރަށް ވުޟޫކޮށްގެން އަލުންނަމާދުކުރުމަކީ ލާޒިމެއްނުވާނެއެވެ. އަދި ރަސޫލުﷲ ބަޔާންކުރެއްވި أبو ذرّ ގެ އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘެއްގައިވާފަދައިންނެވެ. އަދި ޖުނުބުވެރިޔާ ނުވަތަ ޙައިޟުވެރިޔާ، އިސްތިޙާޟާ ތަޔައްމުމުކުރުން ހުއްދަވާ ސަބަބުތަކުގެތެރެއިން ސަބަބެއްދިމާވެގެން، ތަޔައްމުމުކޮށް، ނަމާދުކޮށް އަވަދިވެގެންއައިއިރު ފެންލިބުނަސް އެފެނުން ކޮށްފައިވާނަމާދު އަލުންކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ. އެހެނީ ފެނުއިސްތިޢުމާލުކުރުމަށް ކުޅަދާނަކަންލިބިގެންނަމަވެސް ހިނައިގަތުން ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެއީ ހަމަ ރަސޫލުﷲ ޙަދީޘްކުރެއްވި أبو ذرّ ގެ އިސްވެދިޔަ ޙަދީޘެއްގައިވާފަދައިންނެވެ.

❁❁❁❁❁❁❁❁

ޖަބީރާމަތީ ފެންފުހުމުގެ ބަޔާން

ޖާބިރު (ރަޟިޔަﷲޢަންހު) ނަގުލުކުރައްވައެވެ. އަހަރެމެން ދަތުރުކޮށް ނިކުމެގެން ދިޔަ ދަތުރެއްގައި
ސަފަރުގެ ބައިވެރިއަކަށް ހިލައެއް ޖެހުނެވެ. މާތްﷲ ރުއްސެވުން ލިބިވަޑައިގެންނެވި ޖާބިރުގެ ރިވާޔަތުގައިވަނީ އެވެ.
އެކަމަކު ފަހުން އޭނާގެ ބޮލުގައި ހަނިވީއެވެ. ދެން އޭނާއަށް ފެން ވެރިވާ ކަމެއް ހިނގައިފިއެވެ. ފަހެ އޭނާ ސުވާލުކުރި
މީހުންގެ ތެރޭގައި ހިމެނޭ އޭނާގެ ރަހުމަތްތެރިންނަށް އޭނާގެ ފަރާތުން ފުރުޞަތެއް ހޯދައިދެވޭތޯ އަހާލިއެވެ. އެމީހުން
ބުނީ ތަޔައްމުމު ކުރުމަށް ފުރުޞަތެއް ނެތެވެ. އަދި ތިބާއަށް ފެން ބޭނުންކުރެވޭނެ ކަމުގައި ވާތީއެވެ. ދެން އޭނާ
ފެންވެރިއްޖެއެވެ. ފަހެ އޭނާ މަރުވެއްޖެއެވެ. އަހަރެމެން ނަބިއްޔާގެ ޙަޟްރަތަށް އައިސް ޢަރުޟު ކުރެވުނީ ހިނދު ދެން
ނަބިއްޔާއަށް ޚަބަރު ދެއްވިއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ﷲ ގެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޙަޟްރަތަށް
އައުމަށްޓަކައި ހަދައިގެންވުރެ އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ: "އެމީހުން އޭނާ މަރާލައިފިއެވެ. ﷲ تعالى އެމީހުން
ހަލާކުކުރައްވާށިއެވެ! ނުދަންނަ މީހުން ސުވާލުނުކުރީ ކީއްވެހެއްޔެވެ؟ ހަމަކަށަވަރުން ނުދަނެ ހުރުމުގެ ޝިފާއަކީ
ސުވާލުކުރުމެވެ. އޭނާ ތަޔައްމުމު ކުރުމާއި، އޭނާގެ ޒަޚަމުގެ މައްޗަށް ފޮތިކޮޅެއް ބަނދެ ދެން އެއަށް
ފުހުމާއި ދެން ބާކީ ހުރިހާ ހަށިގަނޑު ދޮވުމަކީ އޭނާއަށް ފުދެއެވެ." (رواه أبو داود وابن ماجه والدّارقطني)

ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުމުގެ ހުކުމް.

ބިނދިފައިވާ ނުވަތަ ޒަޚަމުވެފައިވާ ގުނަވަން ދޮވުމުގެބަދަލުގައި ނުވަތަ ގުނަވަންމަތީ ފެންފޮޅުމުގެ ބަދަލުގައި އެގުނަވަންމަތީ އަޅައިފައިވާ ޖަބީރާ ނުވަތަ ބަންޑޭޖު ނުވަތަ މަލްހަމްފަދަތަކެތީގެ މަތީގައި ފެންފޮޅުމަކީ ވާޖިބުވެގެންވާކަމެކެވެ.

ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުން ވާޖިބުވެގެންވާ ހާލަތު.

ގުނަވަނެއް ބިނދިފައިވާމީހާ ނުވަތަ ގުނަވަނެއް ޒަޚަމުވެފައިވާމީހާ ވުޟޫކުރަން ނުވަތަ ހިނައިގަންނަން ބޭނުންވާހިނދު ފަހެ އެގުނަވަން ދޮވުން އޭނާގެދައްކަން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެއީ ހުރުމުން ކަމުގައިވިޔަސްވެއެވެ. ދޭން ދޮވުމުން އިތުރަށް ގެއްލުންވާކަމަށް ނުވަތަ ވޭން އިތުރުވެގެންދާނަމަ ބިރުގަނެވޭނަމަ އެގުނަވަނުގައި ޖަބީރާ ނުވަތަ ބަންޑޭޖު ނުވަތަ މަލްހަމްފަދަތަކެއްޗެއް އަޅައި އޭގެމަތީގައި ފެންފޮޅުން ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. ގުނަވަނުގައި ޖަބީރާއަޅާއިރު ކުރިން ވުޟޫކޮށްފައިވުން އެއީ ޝަރުތެއްނޫނެވެ. އަދި އޭގެމަތީ ފެންފޮޅުމަކީ ވަކިމުއްދަތެއްވެސް ކަނޑައެޅިފައިވާކަމެއްނޫނެވެ. އަދިކިހާވެސް! ދުވަހު ދެމިއޮތަސް ހިނދުކޮށް ފެންފޮޅުމަށް ވުޟޫކުރުމުގައިވެސް އަދި ހިނައިގަތުމުގައިވެސް އާއްމުގައި ފެންފޮޅުންވާނެއެވެ.

ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުން ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް.

ގުނަވަނުން ޖަބީރާ ނައްޓައިލުމާއި، ނުވަތަ ގުނަވަން ފަސޭހަވެގެން ޖަބީރާ ވެއްޓުމާއި، ނުވަތަ ނުވެއްޓުނަސް ގުނަވަން ފަސޭހަވުމާއި، މިކަންކަމުން ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުން ބާޠިލުވާނެއެވެ.

حَيْضُ ގެ ބާބު

حَيْضُ ގެ ލުޣަވީމާނައަކީ ފެންހިނގާހިނގުމެވެ. ނުވަތަ ދެއްދުވުމެވެ. ނުވަތަ އޮހޮރުވުމެވެ. އަދި ޝަރުޢީމާނައަކީ އަންހެނާގެ ފަރުޖުން އާދާގެ ފުރިހަމަ ސިއްޙަތާއެކު، އެއްވެސްސަބަބަކާނުލައި، އަދި ވިހެއުމަކާނުލައި ފައިބާލޭއެވެ.

حَيْضُ ގެ ވަގުތު.

ގިނައިލްމުވެރިން ދެކިވަޑައިގަންނަވާގޮތުގައި އަންހެންކުއްޖަކަށް ނުވައަހަރު ފުރުމުގެކުރިއަކުން އެކުއްޖާ ބަލިވުމެއްނުވާނެއެވެ. އަދި އުމުރުގެކުރިން ފާއަލިސްވަ ބަލިވުމެއް ނުވާނެއެވެ. އަދިޔާއްމަ! އެއީ ކޮންމެވެސް ބަޔަކުގެސަބަބުން އައިސްފައިވާއެވެ. އަދި ބައްޔެއްކަމަށް ބަލިވުމުގެ ފާދައިން، އަންހެނާގެ އެންމެފަހު އުމުރަކީ ދިވީގަނޑެއެވެ. އެހެން ބަލިވުމުގެ އެންމެފަހު ކުރިމަތި ބަޔަކުން ވާކަމަށް އެއްވެސް ފަރުވާއެއްނެތެވެ. ފަހެ އުމުރުން ފަހަކަށް އައިސްބަލިވުމުގެ ލޭ ކަމަށް އެއީ ހަމަބަލިވުމުގެލޭއެވެ.

حَيْضُ ގެ ކުލަ.

ބަލިވުމުގެލޭގައި އަންނަނިވި ކުލަތަކުން ކުލައެއް ހުރެވިދާނެ ޝަރުޢީކުރެވިގެންވާ ކަމެއްކަމެވެ.

(1) **ކަޅުކުލަ.** މާތްالله ރުހިވޮޑިގެންވި فاطمة بنت أبي حبيش ގެ ކިބައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަނާއަކީ އިސްތިޙާޟާ ބަލިޖެހިވަޑައިގަތެވެ. ފަހެ އެކަމަނާއަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރައްވައިދެއްވިއެވެ. "ބަލިވުމުގެލޭއަކީ ކަޅުކުލައެއްގައިވާ ލޭއެކެވެ، ހުނާނީ ކަޅުކުލަޔެކެވެ. އަންހެނުންނަށް ބަލިގޮތަށް އެނގޭނެއެވެ. ފަހެ އެލޭއަންނަނީނަމަ ނަމާދުން އެއްކިބާވާށެވެ.

ދެން (އެތޮށްސިގެ) އަށްއުޅުއަށް ބަދަލުވާހިނދު ކަލޭ ތިބާ ވުޟޫކުރާށެވެ. އަދި ނަމާދުކުރާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން އެއީ (ޙައިޟުގެ ލޭއަކީ ކަޅުކުލައެއް) ނާދަރުކަން އަންނަނީއެވެ." (رواه أبو داود والنّسائي وابن حبّان والدّارقطني)

(2) **ތަމްޔީޒުވެ.** އެހެނީހަމަކަށަވަރުން އެއީ ލޭގެއަސްލުކަމުގައެވެ.

(3) **ޢާދަކުރުވެ.** އެއީ ހުރިހާކަމެއްގައި ބަޔަކު ކަނޑައަޅާފައިވާ ޢާދަކުރުގެ ދުވަސްތަކުގެ އަދަދު ހުރިހާއެވެ.

(4) **އަދި ނުވަތަ ޠާހިރުވުމުގެ ކުލަ.** އެއީ ހުދުކުލައެއް ކަމުގައި ނުވަތަ ހުދުކުލައަކަށް ވެގެން ނުވަތަ ޠާހިރުވުން ހުންނަކަމަށް ގެންގުޅުމުގައި ހުންނަނީއެވެ. علقمة بن أبي علقمة އާއްމާ މަންމަ مرجانة ގެ ރިވާއެއް ވެއެވެ. مرجانة ވިދާޅުވިއެވެ. "އަންހެނުން ބޭބޭކަންގެ، ޢާދަކުރުގެ ޢަލާމާތްތައް ނިޔަވާ އެބަސްތުގެ ކަރުދާހުގައި ބައެއް ކުލަ ބަދަލުވާނެ ލޭ ހުރި ހުޅުޖައްސާފައި ހުންނަ ކޮޓަރިއަށް މީހުން ޢާއިޝާގެ ކައިރިއަށް ފޮނުވައެވެ. ފަހެ ޢާއިޝާ ވިދާޅުވިއެވެ. ބިރުކުރު (ހުދުކުލަ) ފެނިއްޖެއްޔާ މެނުވީ އަވަސްނުކުރާށެވެ." (رواه مالك وعلّقه البخاري)

ޢާދަކުރުގެ ޠާހިރުވުމުގެ ނިޝާނީ ހުރިހާކަމެއް ލޭގެ ކުލަބަދަލުވުމުން ހުދުކުލައެއް ލޭ ފެނުމެވެ. (ހުދުކުލަ) ބިރުކުރު އަދި ލޭގެ ކުލަބަދަލުވުމުން ފެނުމަށް ހުރިހާކަމެއް ވެއެވެ. އެހެނީ އާމްޕަށް ވަރަށް ގިނަ ކުލަބަދަލުވެއެވެ. ޞައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމް ގެ ޒަމާނުގައި ހުންނަ أمّ عطيّة ގެ ރިވާއެއް ވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ބިރުކުރަށް ފަހު ލޭގެ ކުލަ ބަދަލުވުމަކީ އަޅުގަނޑުމެންނަށް ކަމެއް ނޫނެވެ." (رواه أبو داود والحاكم)

حَيْضُ ގެ މުއްދަތު.

ޙައިޟުގެ މުއްދަތުގެ މަދުމިނަކީ ދުވަހެއް ކަމަށް ނިންމާފައިވެއެވެ. ގިނަމިނަކީ ފަނަރަ ދުވަހެވެ. މެދުގައި ހުރިހާ އަދަދު ބޭނުންވާ އަންހެނާގެ ޢާދަތަކެވެ. ޞައްލަﷲ ޢަލައިހިވަސައްލަމް أم سلمة ގެ ރިވާއެއް ވެއެވެ. ރަސޫލާ އަންހެނަކާބެހޭ ސުވާލަކުން، އެކަމަނާ

رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ.
"އޭނާ އާދައިގެމަތިން މައްސަރުން ހައިޟުވާ ދުވަސްތަކުގެ ޢަދަދަށް ބަލާނެއެވެ. އަދި އެދުވަސްތަކުގައި
އޭނާ ނަމާދުކުރުން ދޫކޮށްލާނެއެވެ. ދެން އޭނާ ހިނައިގަންނާނެއެވެ. އަދި ވުޟޫކޮށް ނަމާދަށް ކޮންމެ ވަގުތަކަށް
ވުޟޫކުރުން ބަންދުނުކޮށްލާނެއެވެ. ދެން ނަމާދުކުރާނެއެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه) އަދި
އާދައެއް ކަނޑައެޅިފައިނުވާ އަންހެނާ ދަންނަވައެވެ. އޭނާ ގެއިން ބާވުލުވާ ވަކިކުރާނެކަން
ތަމީޒުކޮށް އެނގޭނެއެވެ. އެބަހީ ވަރަށް ކަޅު ލޭ ހުރިނަމަ އެއިން ހައިޟުކަން ދަންނާނެއެވެ. މާޝާﷲ
ފާޅުވެގެންދާ فاطمة بنت أبي حبيش ގެ ހައިޟުން ތާހިރުނުވާތީއެވެ. އެކަލޭގެ ހާލަތު އެކަލޭގެފާނާއި
ދަންނަވާލެއްވިއެވެ. ފަހެ އެކަލޭގެފާނު رسول الله صلّى الله عليه وسلّم
حديث ފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ހައިޟުގެލޭކަމުގައިވާނަމަ، ހުންނާނީ ކަޅުކުލައިގެއެވެ. އަންހެނުންނަށް
ރަނގަޅަށް އެނގޭނެއެވެ. ފަހެ އެފަދަލޭހުރިނަމަ ނަމާދުކުރުމުން ފަސްޖެހޭށެވެ. ދެން
(އެހެނިހެން) އަނެއްލޭކަމުގައިވާނަމަ ވުޟޫކޮށް ނަމާދުކުރާށެވެ. ފަހެ އެއީ ނާރެއްގެ ލޭއެކެވެ. އެހެނީ
ހަމައެކަނި އެއީ (ހައިޟުގެ ލޭއެއް ނޫން ނާރެއްގެ ލޭއެކެވެ)" (رواه أبو داود
والنّسائي وابن حبّان والدّارقطني) ބަޔާންކުރެވުނު އެހެން ޙާލަތްތަކުގައި ހައިޟުގެލޭއާ އިސްތިޙާޟާ
ވަކިކުރުމަށް ބަލާނެއެވެ. އަނެއް ފަރާތުން އަންހެނުން ވިސްނާ ގޮތުގައި ތަފާތުކުރުމުގެ
ގޮތުން ވަކިވާނެ ޢިބާރާތެއް ބަޔާންކުރެވިފައިވެއެވެ. އަދި ޚަލީފާ ސީދީގައި ދީނީ ޢިލްމުވެރިންގެ
ތަފާތު ރައުޔުތަކެއް ހައިޟުގެ މުއްދަތާމެދު ވަކިވަކިން ތަފާތުކުރެއްވިއެވެ. ފަހެ
ވަރަށްގިނަ ފަޤީހުންގެ ރައުޔަކީ ކުޑަ މުއްދަތަކީ ތަފާތު ގޮތްތަކެކެވެ. إمام شافعي އާއި إمام أحمد ގެ މަޛްހަބުގައި ހައިޟުގެ
މުއްދަތުގެ ކުޑަ މިންވަރަކީ އެއް ދުވަސް އަދި ގިނަ މިންވަރަކީ ފަނަރަ ދުވަހެވެ. އަދި إمام أبو حنيفة ގެ
މަޛްހަބުގައި ކުޑަ މިންވަރަކީ ތިން ދުވަސް އަދި ގިނަ މިންވަރަކީ ދިހަ ދުވަހެވެ. އަދި إمام مالك ގެ
މަޛްހަބުގައި ކުޑަ މިންވަރެއް ކަނޑައެޅިފައެއް ނުވެއެވެ. ދީނީ ޢިލްމުވެރިން ހައިޟުގެ ތަފާތުގެ ތެރެއިން އަދި
ގިނަ މިންވަރަކީ ފަނަރަ ދުވަހެވެ.

ށ. حَيْضُ ގެ ދުވަހުގައި طُهْرُ ގެ މުއްދަތު.

ތަބަރިއްސުގެ ދުވަސްވަރުގައި ހުރުހުގެ މުއްދަތުގެ ދިގުމިނުގައި އެއްވެސް ހައްދެއް ނުވާކަން އިޖުމާޢުވެއެވެ. އަދި މަދުމިނުގައިވާ އިޚުތިލާފުވެފައިވާ ވަރަކަށް އިޚުތިލާފުވެވުނެވެ.

إمام مالك ގެ ކިބައިން ތިންގޮތަކަށް ރިވާވެގެން އައިސްފައިވެއެވެ. އެއީ ފަނަރަދުވަހާއި،

ދިހަދުވަހާއި، އަށްދުވަހެވެ. އަދި إمام أبو حنيفة އާއި إمام شافعي ގެ އަރިހުގައި މަދުމިނީ

ފަނަރަދުވަހެވެ. އަދި ބައެއް ޢިލްމުވެރިން ވިދާޅުވާގޮތުގައި ތޭރަދުވަހެވެ. އަދިބައެއްޢިލްމުވެރިން

ވިދާޅުވާގޮތުގައި ސަތާރަދުވަހެވެ. ޙަޤީޤަތުގައި ހުރުހުގެ މަދުމިނަކަށް ކަނޑައެޅިފައިވާ ވަކިބައެއްގައި

ކަނޑައަޅައިފައިވާ ދުވަހެއް ޝަރީޢަތުން އައިސްފައެއްނުވެއެވެ.

نِفاسْ ގެ ބަޔާން

نِفاس އަކީ ވިހެއުމާގުޅިގެން ނުވަތަ ބައިގެންދިއުމާގުޅިގެން އަންހެނާގެ ފަރުޖުން އަންނަލޭއެވެ.

نِفاس ގެ މުއްދަތު.

نفاس ގެ މުއްދަތުގެ މަދުވިނަކަށް އެއްވެސް ހައްދެއްނުވެއެވެ. ވިހެއުމަށްފަހު ހިނދުކޮޅެއްގެތެރޭގައި ލޭކަނޑައިގެންދިޔައިކަމުގައިވިޔަސް ނުވަތަ ވިހާހިނދު ލޭނައިކަމުގައިވިޔަސް ފަހެ އޭނާ ޠާހިރުވެއްޖެއެވެ. އަދި ޠާހިރުވެގެންވާ އަންހެނުންގެމައްޗަށް ލާޒިމުވެގެންވާ ހުރިހާކަމެއް އޭނާގެމައްޗަށް ލާޒިމުވާނެއެވެ. އެއީ ނަމާދުކުރުމާއި ރޯދަހިފުންފަދަ ކަންތައްތަކެވެ. އަދި نفاس ގެ މުއްދަތުގެ ގިނަމިނީ ސާޅީސްދުވަހެވެ. މާތްالله ރުއްސުންލެއްވި أمّ سلمة ގެ ރިވާޔަތުން ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އެކަމަނާވިދާޅުވިއެވެ. "رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޒަމާނުގައި ނިފާސްވެރިން އެކަނބަލުންގެ ނިފާސްކަމުގައި ސާޅީސްދުވަހު ތިބެތެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي وابن ماجه) އަދި إمام ترمذي މިޙަދީޘް ރިވާކުރެއްވުމަށްފަހު ވިދާޅުވިއެވެ. "ނިފާސްވެރިން އެކަނބަލުންގެ ނިފާސްކަމުގައި ސާޅީސްދުވަހު ނަމާދުދޫކޮށް ތިބުމާއި އެކަމަކު އެއަށްވުރެކުރިން ޠާހިރުވެއްޖެނަމަ ހިނައިގަން ނަމާދުކުރަން ފަށަންޖެހޭނެކަމަށް ހިނގައި ޞަޙާބީންނާއި ތާބިޢުންނާއި އެއަށްފަހުގައި ވަޑައިގެންނެވި ޢިލްމުވެރިބޭކަލުން އިޖްމާޢުވެވަޑައިގެންފައިވެއެވެ." ދެން ސާޅީސްދުވަސްފަހުން ލޭފެނިއްޖެނަމަ ދަންނައެވެ. ފަހެ ގިނަ އިލްމުވެރިން ވިދާޅުވެފައިވޭ އޭނާ ނަމާދު ދޫނުކުރާނެކަމެވެ.

حَيْضُ ވެރިޔާއާއި نِفَاسْ ވެރިޔާގެމައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތައް.

ޖުނުބުވެރިޔާގެ މައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވާ ހުރިހާކަމަކާއި އިތުރު ދެކަންތައް ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާގެ މައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވެއެވެ. އަދި [illegible] ޤަޟާ [illegible] ބަދަލުވެރިވެއިވާ [illegible]. ވަކި ޖުނުބުވެރިޔާގެ މައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވާ ކަންތައްތައް އިސްވެބަޔާންވެ ހިނގައްޖެއެވެ. ދެން ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާގެމައްސަލަ ބަޔާންވެގެންވާ އިތުރުދެކަމަކީ:

1- **ރޯދަހިފުން.** ވީމާ ޙައިޟުވެރިޔާއާއި ނިފާސްވެރިޔާއަށް ރޯދަހިފުން ހުއްދަވެގެންނުވެއެވެ. އަދި ރޯދަހިފައިތިއްބާ އެރޯދަ ބާތިލުވެގެންދާނެއެވެ. ވީމާ އެމީހުންގެ ޙައިޟުގެ ދުވަސްވަރު އަދި ނިފާސްގެ ދުވަސްވަރު ގެއްލިފައިވާ ރޯދަތައް ޤަޟާކުރުން އެމީހުންނަށް ވާޖިބުވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކު ގެއްލިފައިވާ ނަމާދުތައް ޤަޟާކުރަން ނުޖެހޭނެއެވެ. އެހެނީ ނަމާދަކީ ކޮންމެދުވަހަކު ފަސްފަހަރު ތަކުރާރުވާ އަޅުކަމަކަށްވާތީއާއި އެނަމާދުތައް ޤަޟާކުރުމަކީ [illegible] [illegible] [illegible] [illegible]. [illegible] [illegible] މާތްﷲ ރުހިވެވޮޑިގެންވާ أبو سعيد الخدري ގެ ރިވާއިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. އަޟްޙާދުވަހު ނުވަތަ ފިޠުރުދުވަހު ޢީދުނަމާދުކުރާ މައިދާނަށް رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ނިކުމެވަޑައިގެންފިއެވެ. ވީމާ އަންހެނުންގެ ޖަމާޢަތެއްކައިރިން ފާއިތުވެވަޑައިގެންނެވުމުން ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "އޭ އަންހެނުންނޭ! ތިޔަބައިމީހުން ޞަދަޤާތްކުރައްވާށެވެ. އެހެނީ ހަމަކަށަވަރުން ނަރަކައިގެ އަހުލުވެރިންގެ ގިނަބައި ތިޔަބައިމީހުންކަމުގައި (އަހަރެން އަށް އަންހެނުންކަމުގައި) ދައްކަވާލެވުނެވެ." ދެން އަންހެނުން ދަންނަވައިފިއެވެ. އޭ ކީއްވެގެންތޯއެވެ؟ އޭ اللّٰه ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންކުރެއްވިއެވެ. "ތިޔަބައިމީހުން ލަޢުނަތްދިނުން ގިނަކުރަމުއެވެ. އަދި ފިރިންނަށް ޝުކުރުނުކުރަމުއެވެ. ތިޔަބައިމީހުންނަކީ ބުއްދީގެއުނިކަމާއި ދީނުގެއުނިކަމާއިއެކީ ބުއްދިވެރި ފިރިހެނެއްގެ ހަރުދަނާ [illegible] ގެއްލުވާލުމުގައި ތިޔަބައިމީހުންނަށްވުރެ [illegible] [illegible] ދެކެވަޑައެއްނުގަންނަވަމެވެ."

އެކަނބަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ބައްޕާގެ ދިރިޔާޝާން އަހުރިލުންގެ ޚިދުމަތާއި އުނިކަމަކީ ކޮބައިތޯއެވެ؟

އޭ الله ގެ ރަސޫލާއެވެ! އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "އަންހެނުންގެ ހައިބަސް ދިރިހުންނާގެ

ހައިބަރުގެ ދުވަސްތަކުގައި ނަމާދު ނުކުރެވޭތީއެވެ؟" އެކަނބަލުން ދަންނަވައިފިއެވެ. ނޫނެކެވެ.

މަރުޙަބާވެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ފަހެ އެއީ ބައްޕާގެ ގޮތުންނާއި އުނިކަމެވެ.

އަންހެނާ ބަލިވުމުގެ ދުވަހު ނަމާދު ނުކުރާ ރޯދަ ނުހިފާ ހެއްޔެވެ؟" އެކަނބަލުން

ދަންނަވައިފިއެވެ. ނޫނެކެވެ. ދެކެވުނެއެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. "ފަހެ އެއީ

ދިރިޔާޝާނުގެ އުނިކަމެވެ." (متّفق عليه) އަދި معاذة ގެ ރިވާޔަތުގައި ވެއެވެ.

އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަޅުގަނޑު ޢާއިޝާގެ ކައިރީ ސުވާލުކުރީމެވެ. ބައިވެރިޔާއަށް ހަދަ

ޤަޟާކުރަންޖެހޭ ނަމާދު ޤަޟާކުރަން ނުޖެހޭނީ ކީއްވެތޯއެވެ؟ ޢާއިޝާގެ ދަންނަވައިފިއެވެ.

"رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޒަމާނުގައި އަޅުގަނޑުމެންނަށް ބައިވެރިވެއެވެ. ފަހެ ހަދަ

ޤަޟާކުރުމަށް އަޅުގަނޑުމެންނަށް އަމުރުކުރައްވައެވެ. އަދި ނަމާދު ޤަޟާކުރުމަށް އަޅުގަނޑުމެންނަކަށް

އަމުރުނުކުރައްވައެވެ." (متّفق عليه)

2– **ވަޠީފާ.** ޙައިޟުވެރި ފިރިހެނާގެ އިޖުމާޢުން މިކަން ޙަރާމްވެގެންވެއެވެ. އަދި ޤުރުއާނާއި

ސުންނަތުގައިވެސް މިކަންވާނީ ޙަރާމްކުރައްވާފައެވެ. މާތްالله ޤުރުއާނުގައި އަންގަވާފައިވާ

ރިވާޔަތް ޙަރާމްވެގެންވެއެވެ. އެކަމަކާ ދޭތެރޭ ވިދާޅުވެއެވެ. ހަމަހަމަ ކުރުން ޙަރާމްވެ،

އެބައިމީހުންގެ ގުރުބާން އަންހެނުންނާ ބައިވެރިވުމާ ކައިރިވާނުކުރާށެވެ. އަދި އެއްވަރު

އިހުސާނުގައި ހަދަވެރިވެއެވެ. ފަހެ އަޙްމަދާބުރުހާނުގެ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ

ސުންނަތުގައިވެއެވެ. ފަހެ الله تعالى ވިދާޅުވާ ގޮތުގައިވާ ޤުރުއާނުގައިވެއެވެ. ﴿ وَيَسۡـَٔلُونَكَ عَنِ ٱلۡمَحِيضِۖ

قُلۡ هُوَ أَذٗى فَٱعۡتَزِلُواْ ٱلنِّسَآءَ فِي ٱلۡمَحِيضِ وَلَا تَقۡرَبُوهُنَّ حَتَّىٰ يَطۡهُرۡنَۖ فَإِذَا تَطَهَّرۡنَ فَأۡتُوهُنَّ

مِنۡ حَيۡثُ أَمَرَكُمُ ٱللَّهُۚ إِنَّ ٱللَّهَ يُحِبُّ ٱلتَّوَّٰبِينَ وَيُحِبُّ ٱلۡمُتَطَهِّرِينَ ﴾ [البقرة: ٢٢٢] {މާނައީ:

"އަދި ކަލޭގެފާނާ އެބައިމީހުން (ޢާއިޝާނުން) حيض ގެ ކަންތައްތަކާމެދު ސުވާލުކުރަނީއެވެ. ކަލޭގެފާނު

ވިދާޅުވާށެވެ. އެއީ ހާނިއްކަ ދެވިގެންވާ އެއްޗެކެވެ. ފަހެ ޙައިޟުގެ ދުވަސްވަރު އަންހެނުން

(ޖިމާއުވުމުން ދުރުވާނެވެ. އަދި އެކަށަވަރުން ޖަނާބަތުވެއްޖެއުމަށްކަންކަން ޝަރީޢަތުން
އެކަށަވަރުންނާ ކައިރިންވާނެވެ. (އެބަހީ ޖިމާއުކުރާނެވެ.) ފަދަ އެކަށަވަރުން ޖަނާބަތުވާނީއެވެ، މާތްالله
ޝަރީޢަތުން ... (އެބަހީ
[illegible]
[illegible]

ފަދަ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރެއްވިއެވެ. "ޖިމާއުވުމުން
[illegible]" (رواه أحمد ومسلم) އަދި إمام نووي – رحمه الله – ވިދާޅުވިއެވެ.

[illegible]

اِسْتِحَاضَة ގެ ބާބު

اِسْتِحَاضَة ވުމަކީ އަންހެނުންނަށްޖެހޭ ބައްޔެއްގެސަބަބުން އޭނާ އާދައިގެމިން ހައިޟުވާ މުއްދަތުފަހަނައަޅައި އޭގެ ފަރުޖުން ލޭއައުން ނުކުންނަ ކަމެކެވެ.

اِسْتِحَاضَة ވާ އަންހެނާގެ ހުކުމްތައް.

އިސްތިޙާޟާވާ އަންހެނާއަށް ދިމާވާހުކުމްތަކެވެ.

1- އިސްތިޙާޟާވުމުގެ ކުރިން އޭނާއަށް އޭނާގެ ހައިޟުގެ މުއްދަތު އެނގިގެންވުން. މިހާލަތުގައި އެމުއްދަތުގައި އަންނަ އެއީ ހައިޟުގެ ލޭކަމުގައި ބަލާނީއެވެ. އޭގެފަހުގައި އަންނަ އެއީ އިސްތިޙާޟާގެ ލޭއެވެ. އެއީ މާތްﷲ ރުއްސެވުންލެއްވި أمّ سلمة ގެ ރިވާކުރެއްވި ހަދީޘުންނެވެ. ޒަމާނެއްގައި އަންހެނަކަށް ލޭއައުން ދެމިގެންދިޔުމުން، އެކަމާ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم އާ ސުވާލުކުރެއްވިއެވެ. ދެން އެކަމާގުޅޭ ގޮތުން ވިދާޅުވިއެވެ. "އޭނާ އާދައިގެމިން މަހުސަރުން ހައިޟުވާ ދުވަސްތަކުގެ ޢަދަދު ބަލާށެވެ. އަދި އެދުވަސްތަކުގައި ނަމާދުކުރުން ދޫކޮށްލާށެވެ. ދެން އޭނާ ހިނައިގަންނާށެވެ. އަދި ފޮތިގަނޑެއްގެ އެއްކޮޅުން ބަނދެ ބަންދުކޮށްލާށެވެ. ދެން ނަމާދުކުރާށެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والنّسائي وابن ماجه) ދެން އެދުވަސްތަކުގެ ޢަދަދު ހަމަވުމުން އެއްފަހަރު ހިނައިގަންނަނީއެވެ. ދެން އޭގެފަހުގައި ހުރިހާ ޠާހިރުވެގެންވާ އަންހެނުންގެ ހުކުމެވެ.

2- އިސްތިޙާޟާވިއިރު އޭނާގެ ހައިޟުގެ މުއްދަތު އޭނާއަށް އެނގިގެންނުވުން. އެއީ އާދައިގެމިން އޭނާ ހައިޟުވާ ދުވަސްތަކުގެ ޢަދަދު އޭނާ ހަނދާންނެތުމުގެ ސަބަބުން އެމުއްދަތު އޭނާއަށް އެނގިގެންނުވުމެވެ. މިފަދަ އިސްތިޙާޟާވެގެންވާނަމަ އޭނާ ތަމްޔީޒުކޮށްދެނެގަނެ އަދި ހައިޟުގެލޭ

ވަކިކުރުމުގެ ކުރަހާނަކަށްވެސް ދިޔަތަކުންފުރުމުގެސަބަބުން އުޅުއްދަރާ ޢާދައަށް އުސޫލުންނެވެ. މިބާރުތަކުގައި ޢާދާގެ ބަލިއަށްވުރެ މުއްދަތަކަށްވުރެ ބަލާނަމަ ހަމަވެސް ނުވަތަ ހަމަތަކަކުވެއެވެ. އެއީ މާތްالله ތަޢާލާ ހުއްޓުމެއްގައި حِمْنَة بنت جَحْش ގެ ރިވާޔަތްކުރައްވާ ފަދައިންނެވެ. އެކަމަނާ ވިދާޅުވިއެވެ. އަހުރެންނަކީ ވަރަށްބޮޑަށް އިސްތިޙާޟާވާ އަންހެނަކުމެވެ. ފަހެ އެކަމާބެހޭގޮތުން ސުވާލުކުރުމަށްޓަކައި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم ގެ ޙަޟްރަތަށް އަހުރެން އައިސްލީމެވެ. އެހިނދު އެކަމަނާފެނުނު ހުންނެވި އަހުރެންގެ އުޚުތި (އެކަމަނާގެ އަނބިކަނބަލުން) زينب بنت جحش ގެ އަރިހުގައެވެ. ދެން އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އޭ اللهގެ ރަސޫލާއެވެ! ހަމަކަށަވަރުން އަހުރެން ވަރަށްބޮޑަށް އިސްތިޙާޟާވެއެވެ. އެކަމާބެހޭގޮތުން ކަލޭގެފާނު ވިދާޅުވަނީ ކީކޮއްތޯއެވެ؟ އަދި ހަމަކަށަވަރުން އެކަމަކާހުރެ އަހުރެންނަކީ މިހުންނަނީ ނަމާދުވެސް ނުކުރެވިފައެވެ. އަދި ރޯދަވެސް ނުހިފިފައެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަލޭގެފާނަށް ކަފުނެއް ސިފަކޮށްދެމެވެ." (އެބައި އުޅޭނަގައި ކަފުނެއްއެޅުމަށެވެ.) އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. އެއަށްވުރެގިނައެވެ. އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "އެކަމަށް ފަޅިއަޅާ ބޮޑުކަރު ކަފުނެއް ބޭނުންކުރާށެވެ." އަހުރެން ދަންނަވައިފީމެވެ. ހަމަކަށަވަރުން ތާއަށްވުރެއެވެ. ދެން އެކަލޭގެފާނު ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ތިމަންކަލޭގެފާނު ކަލޭގެފާނަށް ދެގޮތަކަށް ކަންތައްކުރުމުގެ މަޝްވަރާދެއްވަމެވެ. އޭގެތެރެއިން ކަނޑައެޅިގެން ކަލޭގެފާނު ކަންތައްކުރިއަސް އެގޮތް ކަލޭގެފާނަށް ފުދޭނެއެވެ." ދެން ބަޔާންފުޅުކުރެއްވިއެވެ. "ހަމަކަށަވަރުން މިއީ ޝައިޠާނާގެ އުނދަގޫކުރުމުގެ ތެޅުމެން އުނދަގޫކުރުމެވެ. (ފުރަތަމަގޮތް) ފަހެ اللهގެ އިލްމުފުޅުގައި ހުރިގޮތަށް ހަދުވަސް އެއީ ހަތްދުވަސްގެ ބަދަލުވީ މުއްދަތުމަދުގައި ހައިޟުގެ ގޮތުގައި ބަލާށެވެ. ދެން ހިނައިގަތުމަށްފަހު ކަލޭގެފާނު ހިނައިގަންނާށެވެ. ދެން ކަލޭގެފާނު ސާހިބުކަމާއި ޠާހިރުވެ ފެނިއްޖެނަމަ ކުރެވިފައިވާ ހަމަގޮތަކަށް ތޭވީސްދުވަހު ނުވަތަ ސައުވީސްދުވަހު ނަމާދުކުރައްވާށެވެ. އަދި ރޯދަވެސްހިފާށެވެ. ފަހެ ހަމަކަށަވަރުން އެގޮތް ކަލޭގެފާނަށް ފުދޭނެއެވެ. އަދި ކޮންމެމަހެއްގައި އެގޮތަށް ކަލޭގެފާނު ކުރައްވާށެވެ. އެއީ އަންހެނުންނަށް ހައިޟުވާ ގޮތަށާއި ޠާހިރުވާ ހިނދު ޠާހިރުވާގޮތަށެވެ. (ދެވަނަގޮތް) އަދި ޒުހުރުނަމާދު ލަސްކޮށް ޢަޞްރުނަމާދު އަވަސްކޮށް ކަލޭގެފާނު ކުރެވޭނަމަ ދެން ހިނައިގަނެ އެއްކޮށް ޒުހުރާއި ޢަޞްރު ނަމާދުކުރާށެވެ. ދެން މަޣްރިބު ނަމާދު

ވަގުތުގައި މަޣްރިބުނަމާދު ފަސްކޮށްޢިޝާނަމާދު ކުޅަދާނަވެގެންވާނަމަ ހިނައިގެންފައި ފަހު އެދެމަން އެދެނަމާދު ޖަމާކޮށްކުރުމަށެވެ. އަދި ފަތިސްނަމާދަށްޓަކައި ހިނައިގެންފައި ފަތިސްނަމާދުކުރުމަށެވެ. ފަހު ކުޅަދާނަވެގެންވާނަމަ މިފަދައިން ނަމާދުކުރަމުންދާނެއެވެ. އަދި ރޯދަވެސްހިފަމުންދާނެއެވެ. އަދި ދެކަމުންކުރު މިކަންކުރުމަކީ އަޅުގަނޑު ލޯބިވާކަންބޮޑު ކަމެވެ." (رواه أحمد وأبو داود والتّرمذي)

3- އާއިޝާ ރިވާކުރެއްވިގޮތުގައި އެއްފަހަރު ނަބިއްޔާ ކަލޭގެފާނުގެ ޙަޟްރަތަށް ފާޠިމާ ބިންތި އަބީ ޙުބައިޝް ވަޑައިގެން ދެންނެވިއެވެ. ދަރިކަލުނާ ހައިޟުގެ ލޭ ހުއްޓުމަކަށް ނައިސް ކަށަވަރު ކުރެވޭތޯއެވެ. އެކަމަކު ހައިޟުގެ ލޭ ހުއްޓުމަކަށް ނާދެއެވެ. އެބަސް ﷲ ރަސޫލާ فاطمة بنت أبي حُبَيْش ތިލަވުމަށްފަހުގައި ހޯދަމުން ދާކަމަށް ދިނުމެވެ. ދެން އެކަމުގެ އިސްތިޙާޟާ ލޭ ބާވަތަކަށްވާތީ ފަހެ ދަރިކަލުނާ رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ދެއްވިއެވެ. "ހައިޟުގެ ލޭކަމުގައިވާނަމަ، ފެނިގެންދާނީ ކަޅުކުލައިގަ ނޭނގެއެވެ. އެއްފަހަރުން ނަމާދުކުރުން ހުއްޓާލާށެވެ. ފަހެ އެނޫން ލޭކަމުގައިވާނަމަ ނަމާދުކުރާށެވެ. ދެން ވުޟޫކޮށްލާށެވެ. ފަހެ ލޭހުއްޓުމުން (އިސްތިޙާޟާ) ބަލިކަމުގަ ނަމާދުކުރާށެވެ. ދެން ނަމާދުކުރުމަށް ވުޟޫކުރާށެވެ. އަދި ނަމާދުކުރުމަށް ވުޟޫކޮށްލާށެވެ. އޭނާ ރަނގަޅުވުމާއި (ހައިޟުގެ ލޭ ހުއްޓުމާއި) ދެމެދު ނަމާދުކުރަމުންދާށެވެ." (رواه أبو داود والنّسائي وابن حبّان والدّارقطني)

اِسْتِحَاضَة ާ އަންހެނުންގެ ޙުކުމްތައް.

އިސްތިޙާޟާ އަންހެނާއަށް ޙުކުމްތަށް ކަނޑައެޅިގެންވެއެވެ. ތިރީގައި ބަޔާންކުރެވިގެންވާ ޙުކުމްތަކީ އެޙުކުމްތައެވެ.

1- ނަމާދުކުރުމަށްޓަކައި ވުޟޫކުރުމަށް އެއްކިބައިން ވުޟޫކުރުމަށް ހުރަސް އާއިޝާއަށް ނުވަތަ ހައިޟުގެ ލޭ ގިނަވެގެންދާއިރު ރަނގަޅުކޮށް ނަމާދުކުރާނީ ހައިޟުގެ ދުވަސްތަކުގައެވެ. އަދި ހައިޟުގެ ދުވަސްތަކުން ބޭރު ދުވަސްތަކުގައި މިފަދައިން ނަމާދުކުރަމުންދާނެއެވެ.

2- ކޮންމެނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރުން ޢާންމުގޮތެއްގައި ވާޖިބުވާނެއެވެ. އެއީ صحيح البخاري ގެ ރިވާޔަތެއްގައިވާ ގޮތުގެމަތިންނެވެ. އެރިވާޔަތެއްގައި رسول الله صلّى الله عليه وسلّم حديث ކުރައްވައިފައިވެއެވެ. " ދުން ކޮންމެނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރައްވަމުއެވެ."

3- ވުޟޫކުރުމުގެ ކުރިން ފުރުޞަ ސާފުކޮށްލުމާއި ކަފުފަރު އެއްކަލުން ތަނދަވަސް ބަންދުކޮށްލުން.

4- ނަމާދުވަގުތު ނުވެއްދިސް ވުޟޫނުކުރުން. އެހެން ކަމަށް ޖަނާޒާގެ ސުއާލުޖަވާބުތަކެވެ.

އެހެންކަމުން ކަމަށްވުމުގެކުރިއަށް އެއިސްކުރުން ހުއްދަވެގެންނެވެ. އެބަޔި ނަމާދުގެ ވަގުތު ވަދެގެން ކަމަކު ވުޟޫކުރުމެވެ. އެހެނިހެން ކަންކަމުގައި ކޮންމެނަމާދަކަށް ވުޟޫކުރުމަށް

އަމުރުވެއްސެވީ ފަރުޟުތަކުގައެވެ. އެކަމަށް ތަރުތީބުވުމުގެ ކަމާމެދު ޖާމިޢުވުމުގައި ވީއްލުމިއްވެސް

މިފަދައިންނެވެ.

5- ކަނޑާ ފިރިހެނަކަށް ކަނޑަ ޖިމާޢުވުން ހުއްދަވެގެންވެއެވެ. އެހެން އެކަން ބަރާބަރުގެންނާ

އެއްވެސްފަރަޤެއް ވާރިދުވެގެން ނައިސްފަރައްޖެއެވެ. މާތްالله ކުރައްސަވާށެވެ ދިޔަނުއަރައްބަސްގެ

ކުޅައިން ރިވާވެގެންވެއެވެ. އެކަށޮގެފާނު ވިދާޅުވިއެވެ. "އިސްތިޙާޟާވެވުމާ ައްނަހާއަށް

ނަމާދުކުރެވިނުދާ ކަނޑާ ފިރިހެނަކަށް ޖިމާޢުވެގެންވެސް ކުރަމުގެންވެއެވެ. އެހެން ނަމާދު

މަޖުބޫރުވެގެންވެއެވެ." (رواه البخاري) އެބަޔި ނަމާދުކުރުމަށް ޝަރީޢަތުން މާއަށާކަން

ބޭރުވެގެންވާއެވެ، ފިއްޤުހީއަހުލުބަޔި ނަމާދުކުރުން ކުރަމުގެންވާއިރު، ކަނޑާ ޖިމާޢުވެގެންވެސް

ކުރަމުވާނެއެވެ.

6- ކަނޑާގެ ބިލުގަޔަ ހަމަޖެހިރުމު އަންހެނުންގެ ބިލުމެވެ. ފަހެ ކަނޑައަށް ނަމާދުކުރެވޭނެއެވެ. އަދި

ރޯދަހިފުމަށްވާނެއެވެ. އަދި އިޢުތިކާފަށްވެސް އިސްތިވާނެއެވެ. އަދި ޤުރުއާންވެސް ކިޔެވޭނެއެވެ. އަދި

ޤުރުއާންގައި ބީހެވޭނެއެވެ. އަދި ޤުރުއާން އުފުލައިވެސް ހެދޭނެއެވެ. އަދި އެހެންހުރިހައި

އަޅުކަމެއްވެސް ކުރެވޭނެއެވެ. އަދި މިއީ ހުރިހައި އިޖުމާޢުވެރިން އިޤުރާރުވެވަޑައިގެންފައިވާ ކަމެކެވެ.

މިހައިހިސާބުން މިފޮތުގައި ލިޔަންގަސްތުކުރި ހިސާބަށް ލިޔެނިމުނީއެވެ. ދުޢާއަކީ ވަލްޙަމްދުلله، މިފޮތުގެ ޢިލްމާއިން ގިނަދަރިވަރުންތަކަކަށް އަދިހިޔައިދާތަކަށް ދެއްވުމެވެ. އަދި ނިކަމެތިއަޅާގެ މިކަމުގަ މަސައްކަތް ޤަބޫލުކުރައްވާ ހެޔޮޢަމަލުތަކުގެ މީޒާނަށް އިތުރުކުރެއްވުމެވެ.

وَصَلَّى اللهُ وَسَلَّمَ عَلَى خَيْرِ خَلْقِهِ مُحَمَّدٍ وَعَلَى آلِه وَصَحْبِهِ أَجْمَعِيْنَ.

فِهْرِسْت

■ مقدمة 2

■ **ފެނުގެ ބަޔާން** 4

☜ ފެން ބެހިގެންވާ ބައިތައް 4

■ **ނަޖިހުގެ ބަޔާން** 8

☜ ނަޖިހުގެ ބާވަތްތައް 8

■ **ޤަޟާޙާޖާގެ ބަޔާން** 18

■ **فطرة ގެ ސުންނަތްތައް** 25

■ **وُضُوْء ގެ ބަޔާން** 32

☜ وضوء ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާކަމުގެ ދަލީލު 32

☜ وضوء ގެމާތްކަން 33

☜ وضوء ގެ فَرضُ ތައް 36

☜ وضوء ގެ سنّة ތައް 39

☜ وضوء ކުރުމުގައި މަކުރޫހަ ކަންތައްތައް 47

☜ وضوء ގެއްލޭ ކަންތައްތައް 48

☜ وضوء ނުގެއްލޭ ބައެއްކަންތައްތައް 51

☜ އެކަންތައްތައްކުރުމަށްޓަކައި ވުޟޫކުރުން ވާޖިބު ކަންތައްތައް 54

☜ ވުޟޫކުރުން މުސްތަޙައްބުވެގެންވާ ޙާލަތްތައް 56

■ **ޚުއްފުމަތީ ފެންފޮޅުމުގެ ބަޔާން** 60

☜ އިސްތިޙާޟާވާ މީހާގެ ޙުކުމްތައް 61

☜ ޙައިޟުވެރިޔާއި ނިފާސްވެރިޔާއާ ކަންތައްތަކުގައި ޙުކުމްތައް ހުއްދަވާ ޝަރުޢީ 62

☜ ޙައިޟުވެރިޔާ ނިފާސްވެރިޔާ ކަންތައްތަކުގައި ޙުކުމްތައް 62

☜ ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޙުކުމްތައް ކަނޑައެޅިގެންވާ މުއްދަތު 63

☜ ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޙުކުމްތަކުގެ 63

☜ ޙައިޟުވެރިޔާގެ ޙުކުމްތައް ބެހޭގޮތުން ކަންތައްތައް 64

■ **ނަޖިހަށްތަކުގެ ބާބު** 65

☜ ނަޖިހަށްތަކުގެ ވާޖިބުވާ ކަންތައްތައް 66

☜ ޖުނުބުވެރިޔާގެ މައްސަލަ ހަރާމްވެގެންވާ ކަންތައްތައް 70

☜ ސުންނަތް ހިނައިންތައް 73

☜ ހިނައިމުގެ ރުކުންތައް 77

☜ ހިނައިމުގެ ސުންނަތްތައް 78

☜ އަންހެނާގެ ހިނައިން 79

■ **تَيَمُّمُ ގެ ބާބު** 81

☜ تَيَمُّم ޝަރުޢުކުރެވިގެންވާ ކަމުގެ ދަލީލު 81

☜ މިއްޔަތަކަށް تَيَمُّم ހުއްދަވެގެންވުން 82

☜ تَيَمُّم ޝަރުޢުކުރެވުން ސަބަބު 83

☜ تَيَمُّم ކުރުން ހުއްދަވާ ސަބަބުތައް 84

☜ تَيَمُّم ކުރާނެ މާއްދާގެ ބަޔާންތައް 87

☜ تَيَمُّم ކުރާގޮތް 88

☜ تَيَمُّم ކޮށްގެން ކުރުން ހުއްދަވާ ކަންތައްތައް 88

☜ تَيَمُّم ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް 89

■ **ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުމުގެ ބަޔާން** 91
☜ ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުމުގެ ޙުކުމް 92
☜ ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުން ވާޖިބުވެގެންވާ ހާލަތު 92
☜ ޖަބީރާމަތީ ފެންފޮޅުން ބާޠިލުވާ ކަންތައްތައް 92
■ **حَيْضُ ގެ ބަޔާން** 93
☜ حَيْضُ ގެ ވަގުތު 93
☜ حَيْضُ ގެ ކުލަ 93
☜ حَيْضُ ގެ މުއްދަތު 94
☜ ދެ حَيْضُ ގެ ދެމެދުގައި طُهْرُ ގެ މުއްދަތު 96
■ **نِفَاسْ ގެ ބަޔާން** 97
☜ نِفَاس ގެ މުއްދަތު 97
☜ حَيْضُ ވެރިޔާއަށާއި نِفَاسْ ވެރިޔާގެމައްޗަށް ހަރާމްވެގެންވާ ކަންތައްތައް 98
■ **اِسْتِحَاضَة ގެ ބަޔާން** 101
☜ اِسْتِحَاضَةَ ވާ އަންހެނާގެ ބާވަތްތައް 101
☜ اِسْتِحَاضَةَ ވާ އަންހެނާގެ ޙުކުމްތައް 103
■ **فهرست** 106